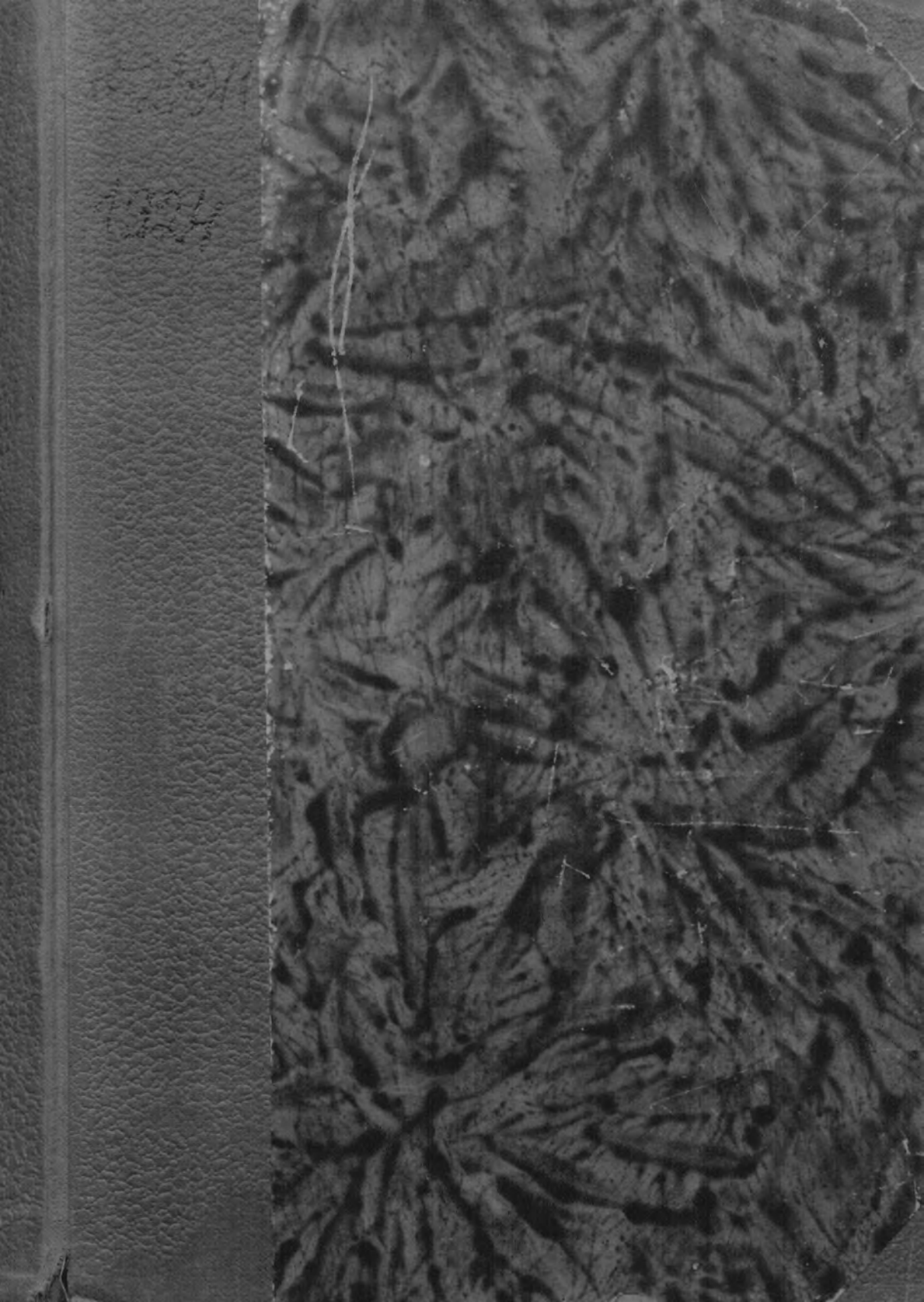

НИВА

місячник посвячений церковним і суспільним справам.

Ч. 1.

Львів, за січень 1924.

Рік XIX.

З новим роком

завитала до нас вальоризація, й обдарувала нас загальним зростом цін до передвоєнної висоти, ба навіть денеде й куди висшим. Ясна річ, що також ціни друкарських виробів мусять іти в парі з загальним зростом цін.

В попередних роках річна ціна нашого часопису виносила в краю тільки 2:50 кор. в золоті. Перед війною та ціна виносила 10 Кор. Правда, що тоді „Нива“ виходила 2 рази в місяць, в обемі 2-ох аркушів друку (32 стор.). Тепер вона виходить лише раз у місяць, але зате в обемі 3-ох арк. друку (48 стор.). Отже теперішня ціна в передвоєнній висоті повинна би виносити 7:50 Кор. В попередньому числі подали ми річну ціну „Ниви“ 4 зол. кор. Але вже нині при тій ціні не можемо обстати, й підносимо **річну ціну нашого часопису на 6 вальоризаційних франків — в краю; для Америки 2 дол.; для Чехословаччини 50 чеських корон; для Югославії 150 динарів.**

Притому **сповіщаємо Вп. заграничних передплатників**, що вишлемо їм лише 1. і 2. ч. „Ниви“, а дальше вже не будемо висилати, оскільки до того часу не надішлють вони пренумерати (яку можна прислати в порученому листі). Ми змушені так зробити ізза величезних поштових оплат. Нехай отже ніхто не бере нам сього за зле.

Задержуємо собі право в тягу року евентуально ще підвисити пренумерату, залежно від евентуального зросту цін.

Для добра самих Вп. предплатників просимо сейчас прислати нам бодай **піврічну** пренумерату (яка тепер, коли се пишемо, виносить 5,400.000 мп.), щоб ми могли закупити папір на цілий рік і евентуально вльокувати мп. в папір, яким платили би ми друкарні за її роботу.

Може би Впр. і Всч. О.О. предплатники уповажнили Впрепод. О.О. Деканів (зглядно тих Всеч. О.О., котрі їх у тому заступають) до стягнення піврічної предплати на „Ниву“ зі своєї пенсії, а О.О. Декани вислали би нам сі гроші разом.

Всеч. О.О. Парохи, які позбавлені парохій цивільною

ЛБ АН УРСР

Ж. № 5054

ЛБ ім. В. Стефанива
АН України

властю, дістають „Ниву“ даром. Таксамо постійні наші дописувателі.

„Нива“ відтепер знова печататисьме на красшому папері; а сподіємося, що її зміст у сему році буде цікавий та різномірний.

Редакція.

Еп. О. Боцян.

Великий ювілей.

Слідами минулих віків.

Ч. І. Смерть св. священомученика Йосафата: Про тяжку полоцьку трагедію з перед 300 літ доховались до наших часів історичні документи. Для евентуального вжитку при науках духовних у церкві, чи катехизаціях у школі, чи відчитих у читальні, подаємо тут деякі з них у перекладі нашою мовою. Як що покажеться, що це річі інтересні, подамо згодом, при Божій помочі, їх більше. Тут даємо: 1) Лист митрополита Рутського до Папи Урбана VII про вбиття св. Йосафата. 2) Опис життя й смерті св. священомученика Йосафата, що його передали вихованці руські в Римі до св. Згромадження для ширення віри від митрополита Рутського. 2) Відповідь св. Згромадження на попереднє письмо з заповідженням беатифікаційного процесу. Переклад подаємо за найновішим критичним виданням документів про Святого: P. G org Hofmann S. J. Der Hl. Josaphat, Erzbischof von Polozk u. Blutzzeuge. Quellerschriften in Auswahl. I. Zu Josaphats Blutzzeugnis. (Roma 1923. Orientalia Christiana num. 6), та повної копії з Архиву Пропаранди (Lettere antiche vol. 337 fol. 242—44), п. т. „Vita et mors Archiep. Polocensis ruthenisa schismaticis occis a. 1623“, яка знаходиться в Національному Музеєві в Львові (ркп. 16121).

І. Лист Митрополита Рутського до Папи Урбана VIII

Адреса: Святішому й Блаженішому Отцеві П. П. Найласкавішому.

Святіший і Блаженіший Отче!

Перший рік первосвященства Блаженства В. вінчається мучеництвом великого владыки руського йосафата Кунцевича, Архієпископа Полоцького. Його підчас дієцезіяльної візитації, яку переводив сам особисто, в Витебську 12. листопада цього року 1623 го, в неділю, коли досвіта вийшов із церкви після відправи утрени і в своїм домі зачав приготувлятися до святої Служби Божої, котру мав правити того дня по

архієрейськи, люде цього міста майже три години, з ворожим завзяттям, з рушницями й другими родами самопалів в єпископській палаті здобували, нарешті здобули і жорстоко замордували.

Пізніше над архієпископським тілом, уже неживим, дивним способом знущались, навіть жінки ногами його доптали, тягли по подвірю дому, перевязали мотузом і по вулицях до берега ріки Двини волочили й затопили.

Архидіакон його та й друга домашня челядь, яка тоді була при ньому, багатьма ранами покалічена, вправді ще живе, але нема надії, щоб архидіакон і свіцький завідатель дому далі жили.

Жаль мені з того згляду, що забрано мені в тілі того, котрий був для мене правою рукою; але, що забрала мені його така славна смерть, радію дуже, бо маю певну надію, що він могутіше працюватиме для нас у небі, ніж мігби працювати на землі.

А що цей святий мученик дав життя своє за славу Божу, за святу єдність, за повагу святого Апостольського Престола, перед Тебе, Первосвященнику, кладемо цю жертву живу й непорочну, щоб Твоє Блаженство принесло її на жертівник Всемогучому Богови, щоби Він дав ріст тій справі, яку ми садимо нашим потом і зрошуємо кров'ю, тоді, коли настане його свята Воля.

А ми, як через смерть батьків і братів наших стаємо готовішими до цих трудів, так просимо й благаємо о призначення нам нових робітників, способом вирішеним через святе Згромадження для ширення віри за одобренням Вашого Блаженства, щоби потім задля недостатчі робітників справа не пропала.

Милосерний і Великий Бог нехай покорить під ноги Вашому Блаженству всіх ворогів церкви його й дасть довгий вік у достатку всякого роду добра.

Дано в Минську, дня 33. грудня 1623 року.

Вашого Блаженства негідний син і слуга:

Йосиф Велямин Рутський,

митрополита київський і всієї Руси р. вл.

2. Життя й смерть св. священомученика Йосафата Архієпископа Полоцького.

1.

Йосафат Кунцевич був від молодости своєї, коли ще жив на світі, людиною, особливо богомільною й праведною. Заєдно ходив він до церкви Пресв. Тройці обряду уніяцького; не опускав ні одного богослуження, яке в тій церкві по-

звичаю монастирському щодня відправлялось, ані навіть утрени, що її співається досвіта. А хоч від тієї церкви в той час, коли св. Унія (єдність) зачалась, відтягнули схизматики майже всіх людей, так, що навіть у свято мож було в згаданій церкві начислити ледви 20 осіб обох полів, а зі священників був тільки один чернець, який звався архимандритою, хоч не мав ні одного черця коло себе, та через те була в монастиреви велика пустка, а в церкві й тих, що до неї приходили, занедбання, а противно, в неуніятів (незедночених) було велике число людей, так, що церква не могла їх помістити, була величава окраса церкви й великий достаток всего того, що звичайно притягає людей, — однак проте не віддалявся від церкви чесний молодець, котрого сам Бог безпосередно провадив. Бо тоді між виленськими уніятами не находився ніхто такий, хтоб міг навчати його про справи св. Єдності. Так то в згаданій церкві він був і дяком, він і читцем, він теж нераз і дзвонив, а все те робив він радо й беззаплатно, полишаючи свої заняття, яким віддався як слуга одного купця, виленського міщанина. Не тільки дома, але й у склепі пильнував він читання духовних книг, більше, ніж запрошував переходячих людей до купування товарів, як це є купецький звичай.

Відтак він у р. 1604, маючи двацять і кілька літ, вступив до законного життя по правилах св. Отця Василія в обряді грецько-католицьким при церкві св. Тройці в Вильні. А зачав це життя так, що кілька літ не пив нічого иншого, крім чистої води; й певно, що ціле життя не був би він відступив від тієї постанови, колиб його послуху не були здержали великі недуги в животі, які прийшли із того напою, та й ігумени його, котрі все те добре знали. Вони однак здержували його запал до більших і ще частіших умертвінь тіла, як волосінниці, бичування, постів і нічних молитов, котрі він практикував пізніше в сьому життю без трудности. До цього додати, що заєдно занятий був він розмишлянням про божі справи, а не менше теж читанням книг. Із цього так багато скористав він, що в короткім часі зачав казати науку до народу з проповідальниці, на велике збудування й подив усіх. А це тим дивніша річ, що саме оце безнастанне читання книжок, не инших, як словянських і польських (бо не знав він латинської мови ані якої иншої, крім своєї рідної) довело до того, що набрав такої великої вправи в закидах і збиванню блудів схизматиків і єретиків, і такого дару в розмові з ними, що навіть найбільше вчений богослов у тій справі ледви чи між із ним рівнятись, а ні один єретик чи схизматик не міг йому опертись. Із цього пішло, що католики називали його бичем схизматиків і єретиків, а схизматики таки перемінили його ім'я Йосафат на „душохват“. А був цей муж так великого таланту, що всякі найтонші труднощі богословські, якось про тайну Пресвятої Тройці й инші подібні, міг він сам легше зрозуміти, ніж

хто, будь як остроумно думаючий, зміг йому вияснити. А щож можна сказати про чудову легкість пам'яті його? Бо він хіба того не пам'ятав, чого ніколи не читав, або чого не міг ні від кого почути. Можнаб назвати його літописю, або скарбницею всіх книг, а головню святих Отців.

Та не вдоволявся лишень муж цей, з природи готовий на все, що добре, цими особливими даруваннями духа, що їх дала йому природа, крім того долучав він до них без упину вправу ві всіх родах чеснот і так далеко поступив він у цьому, що на думку всіх вважано його за гідного, щоб поставити його на свічники й щоб світив він усім. Тому то, коли теперішній Превел. Митрополита всієї Руси (Иосиф*) з Архимандрії виленської перейшов на митрополію, він наступив на його місце. А що тоді згаданий монастир був ще тільки в початках обнови й мав лишень молодих чернців, та до заряду монастиря й до ведення других справ не досить іще підготованих, бо вони ще вчилися і ходили до школи, — а старших черців, не реформованих, хоч би вони до всего того й дуже надавались, не приймали, бо вони привикли були до лекшого життя, — згаданий муж через кілька літ з як найбільшим удоволенням усіх справував обов'язки не тільки архимандрита, але й звичайного проповідника, сповідника загального, черців, черниць і світських людей обох полів, протопсалти в церкві й завіда-теля дому. Був він захистом для вбогих, вдів і сиріт, при-тнєтених через великоможних, справедливим і щасливим у лагодженню спорів, дуже дбайливим у душопарстві.

В самих початках нашого законного згромадження, в якому були тільки два священники, він, будучи тоді діяко-ном, зібрав на торговиці багато селян і привів до монасти-ря на сповідь. Одного священника не було дома, а другий, який був, не хотів слухати сповідей стількох людей. Сер-дешний діякон увесь розплакався й просив одного та дру-гого з братії, котрі ще тоді навіть діяконами не були, щоб вони разом з ним благали священника. І виеднав своїми сліз-ми, що згаданий священник вислухав їхніх сповідей.

Пізніше став він духовним отцем багатьох синів, кот-рих привів від схизми (роздору) до вівчарні св. Петра. — В трудах такий був він невтомлений, що, здавалось, пере-висшало це людські сили. Не було для нього рідкістю, щість годин без упину сидіти в сповідальниці, а звичаєм було, вставати в зимі о 3-ій годині, а в літі в другій по пів-ночі й домашнім дзвінком будити всіх, навіть тоді, коли був ігуменом. Зачинаючи від цієї години бути безнастанно заня-тим аж до пізної ночі, то було його звичаєм. Особливою радістю для нього було, слухати сповідей людей. Тому і в дорозі, кудаб не заїхав, деб не ночував, або в полудне

*) Велямин Рутський. (Життя записано 1624 р.).

попасав, слухав він сповідей кількох людей, нераз з цілої родини тих, у котрих гостив, а навіть коршмарів, котрих впрочім тяжко намовити до сповіди. Нераз навіть тих, яких застав при чарці за столом, яких тягло до коршми, відвертав від чарки і доброю пересторогою повчених і вдоволенним відправляв домів. Тому незвичайно довго барився в дорозі. Інших грішних приводив до сповіди.

Раз задля тяжкої переправи через ріку, найбільшу в Литві, звану Хронос, по тамтешньому Неман, мусів чекати день цілий і більше, бо крига йшла й немож було переправитись ні саннями, ні поромом. Застав там багато людей, а багато ще прийшло потім, заки була вільна переправа. Серед них стільки він напрацювався, що всі сповідалися. Та й не хотів переправляти, поки не покінчив сповідей усіх; — бо він за цим заняттям забув за всі інші справи, що їх мав залагодити в цій дорозі.

І нарешті, коли вже зацвів праведник, як пальма й видав рясні овочі своїх побожних трудів, по пагнаяти з чимось літах свго монастирського життя, пять літ тому, перед смертю Гедеона Архієпископа Полоцького назначено цього мужа на місце померлого, це є на архієпископство, майже цілком запущене, так у справах духовних, як і маєткових. Архієпископство це лежить на Білій Русі, близько границь Московщини. Називається архієпископством не тому, що архієпископ його має яких єпископів під своєю владою, (бо ніхто такий не підлягає йому), але тому, що з давних давен між прочими руськими єпископами мав він перше місце після архієпископа митрополита. Епархія цього архієпископства є досить велика, й обіймає в собі між багатьма іншими меншими оці три головні міста: Полоцьк (від якого має імя), Витебськ і Мстислав; всі вони від давна мають титул воевідства, що його надав ім Н. король польський. У цілій цій своїй дієцезії а найбільше в головних містах її застав владика широко розповсюднену заразу схизми (роздору), але при Божій помочі за два цілі роки, стараннями і справністю, якими в цій мірі визначався, так захопив душі й уми всіх, що ледви тільки сліди схизми зістались. Застав також і клир під кожним зглядом у неладі й без образування катедральну церкву свого Полоцького архієпископства, звану св. Софії — Премудрости, (нехай уже помину багато інших церков у цілій його епархії) майже в руїнах. І не жалуючи ніяких трудів, зреформував він цей то клир соборами, які скликавав кожного року, та обїздками по місцевостях і церквах, що їх переводив сам особисто, не без великого наражування здоровля. В обороні маєтку своєї катедри і в відбиранню тих церковних дібр, котрі по дієцезії позабирала шляхта, був так дбайливий і щасливий, що за 5 літ, у яких справував єпископство, при помочі права відобрав половину єпископії, від багатьох уже літ забрану. Здавалось що впрочім він до того неспосібний, бо ввесь затоплений

у богомисленню. Фільварки єпископські дуже знищені, побудовував: побудував хати й цілі дома. А перш за все майже від самих фундаментів обнавив він катедральну церкву так великим коштом, так незвичайно гарно, як тепер вона виглядає, що й при трикрат більших доходах того архієпископства ледви хто давби віру, що в такім короткім часі дасться перевести така велика відбудова.

II.

Коли так вельми дбайливий владика працював, приходить з Московщини до польської держави якийсь прибула, що називає себе єрусалимським патріярхом. Настановляє другого, неправдивого митрополиту для київської митрополії й других неправдивих єпископів для всіх наших руських єпископств, яких ми, зедпочені, правно посідаємо, для кожного осібного, а між іншими й для полоцької — Мелетія Смотрицького. Він відразу на цілій дієцезії Полоцького архієпископства розписує листи до тих, що недавно тому на вернулись до св. Єдності та й не були ще в ній добре утверджені, взиваючи й наказуючи, щоби вже більше свого впрочім законного пастиря не слухали, бо ніби то він незаконний, еретик, паписта, — а радше, щоби слухали його, по правді православного та законного, посвяченого через законного пастиря. З цими листами розсилав він чортових прислужників, якихсь черців і світських священників, щоби вони підбурювали просте поспільство оповістками нового єпископа й відводили від послуху правдивому пастиреви. І лукаві забіги їхні не були даремні. (Саме тоді святий владика був у Варшаві на соймі ради скріплення й церкви й св. єдності). По цілій дієцезії підбурили майже всіх; всі повертались від св. єдності назад до роздору, як пси до блювотин; мало хто зівстався, що йшов за Давидом, всі пійшли за Сибою: — всі заявили послух Смотрицькому, бажаючи, щоби він прийшов до них на єпископство, а цього нагнати рішили.

Владика зачуває сумну вістку, прибігає до вівчарні й застає її спустошену вовками й розбиту. Що тут робити? — великодушний не впадає серцем. Добрий пастир не кидає овець, але шукає їх, жадає назад своєї втрати, зачинає з кінця те, що вже покінчив, та й знову обїзджає міста своєї дієцезії, заохочує, впоминає, кличе назад до себе заблуканих, упертих силує королівськими вироками до повороту, а вовка Смотрицького здалека не допускає, щоби він не вдерся до кошари. Але за всіма цими зусиллями, хоч у Полоцьку, де була його архієпископська столиця, багато мав він успіхів, однак у других містах, а головно в Витебську, мав їх дуже мало. Що більше, — а ніяке інше місто ніколи не хотілоб важитись на це, — єдине це місто, проти всякої духовної та світської влади цілого королівства, вибудувало собі дві синагози (бо всі інші церкви мали в своїх руках зедночені),

та й спроварило до них схизматицьких священників, свячених нібито через того неправдивого єпископа Смотрицького, щоб вони підбурювали нарід проти законного пастиря і підкопуючи св. єдність підтримували роздор.

На вість про це, владика, незломаний трудами й не страхаючись стільких небезпек, рішається перевести церковні оглядини й вибірається насамперед до Витебська, до своїх непослушних і ворохобних овець, бажаючи привести їх знову до своєї отари. Міщане приймають приїзд його радо й чемно (але облудно); встановляють його суддею якихось спорів поміж собою. Радо підіймається того муж цей, впрочім за всіди дуже щасливий у помирюванню, щоби хоч цим приєднати до себе ворожо настроєні душі. А вони тимчасом що? Важуть на життя мирителя свого й в діявольський спосіб задумують спрятати того, котрого заєдно вважали за найзавзятішого противника свого схизматицького лукавства. Так підмовляють у суботу дня 11. листопада, жерця Ваалового, свого схизматицького священника, щоби брудною лайкою нападав на владика, деб не зустрів його челядь. Так ось вони собі думали: не можнаж — кажуть вони — щоби прислуга єпископська таку лайку й огуду, кидану на пана свого, терпеливо зносила, але без сумніву священника того, що з такими лихими словами до них звертатиметься, або вкинуть у в'язницю, яка є в єпископській палаті, або вибють, або в який инший спосіб зневажать. Як що вони таке зроблять, тоді ми неначе на оборону священника несправедливо побитого, або ув'язненого, нападемо на єпископську палату й при тій нагоді зробимо кінець самому єпископови, як якому каламутникови публичного спокою, щоби вже більше не докучав нам своєю унією. І так змовившись між собою, приготувались до виконання цього злочину цілу ніч перед неділею дня 12. листопада. Єпископ не знав нічого про цей їхній лукавий замір. Вчасним ранком, дідня, коли богомільний і святий владика йшов до церкви на утрєню, посилають вони до єпископської палати згаданого свого священника, щоби по змові, яку мав він із ними, дав нагоду до збіговища. Доволі зухвалою лайкою накинувся він на владика, хоч поза очі, й на слуг його, які були тоді дома. І довго терпіли вони це його зухвальство. Нарешті кількох схопили та й замкнули його не в в'язниці, а в кухні.

Нараз чинилось збіговище: всюди вдарено в дзвони особливим знаком на гвалт. Нападають на палату єпископську, хоч там нема єпископа, й вдираються в неї. Але прислуга єпископська сміло відкидає їх. Ще в церкві питається владика, з якої причини так бють у дзвони й така метушня серед народу; довідавшись про ув'язнення священника, велить зараз випустити його. А сам (а мав він того дня правити архієрейську Службу Божу) вертає з церкви до палати своєї й переходить через саму середину ворогів. Ледви ввійшов він у палату, з великим завзяттям нападають вони на єпи-

скопський дім. І тепер теж булаб відбила їх єпископська челядь, бо мала вона рушниці. Але тому, що єпископ післав до них приказ, щоби не стріляли кулями, але папером, а сди кулями, то хай пускають їх понад головами, а не в людей. Тоді напасники, як спостерегли, що стріляють папером, а не кулями, тим завзятіше зачали добиратись. І насамперед вломали великі ворота входові до палати, напали на слуг єпископських, які стояли проти них опором, і багатьох з них поперестрілювали кулями з рушниць, то мечами тяжко ранили і відпирають. Двох, що боронили великих воріт, простріляно кулями й нема надії, що вони це переживуть.

А з поміж усіх інших двох найбільше поранено мечами й найтяжше збито киями; вони вправді живуть, але нема надії, щоб вони довго жили.

Архидіакон Доротей: його три рази клали на землю й били киями. Перший раз у сінех, по забиттю архієпископа й то так дуже, що аж ті жорстокі люде (як що варто звати їх людьми) вважали його неживим. Але коли дехто спостеріг, що він живе, виволікли його на подвіря й другий раз побили його так само аж до смерти; але й тоді цікаві доглядали ознаки життя й таким чином на цвинтарі третій раз дуже тяжко побили його та й не булиб покинули його, як би не були гадали, що він уже поправді неживий. Без сумніву, всі приписують це чудови, що він живе; бо ні один, хто видів його, не казав, що він природними силами житиме далі.

Другий, Емануїл Кантакузен, завідатель дому, з роду Грек, з високої родини царгородської на ім'я Кантакузени. Після заняття столиці Москви через В. короля Польщі Жигмонда III. він разом з московським патріярхою, святим мужем на ім'я Ігнатієм, також Греком з роду, покинув великі маєтки, що їх лишив був йому вуйко його, Грек із високої царської родини — як після поневолення турецького перейшов був у Московщину — й добровільно прийшов у цю країну та й жив з нами вже майже 13 літ. Муж куди хоч вельми достойний усякої похвали, а над усе те добрий католик, про котрого маємо певне без сумніву свідоцтво людей віродостойних, що він по правді походить від тієї колись цісарської родини Кантакузенів. Вони, кажу, оба ставили опір, коли душогубці вже підходили до келії владики. Нарешті обхопили їх і завдали їм тяжких та майже без ліку ран.

На такі жорстокі криваві побої й крик челяди своєї, владики встав від молитви, яку відмовляв він тоді в затишку дому цього розпостертий хрестом на землі, лишивши одного коло себе — встав мов прокинувшись із сну якого й вийшов до душогубців. Щоби вони дали спокій невинним слугам його, сам себе наставив на їхнє розярення. Так наперед перехрестив їх знаком св. Хреста, а потім промовив: „Чому так нападаєте на моїх слуг, людей невинних? Коли що ма-

єте проти мене, ось я є!" Всі остовпіли й перестали бити, так через час одного отченашу; бо ніхто зі стоячих довкола не важився відозватись, а не то піднести руку. Але двох батьковбийників на силу пробиваючи собі дорогу впадає з надвору й по святотатськи не зважаючи ні на кого, накидуються на самого владика. Один з них вдарив присмаленим щіпком архієрея в чоло над оком, так, що цей, не могучи вдержатись на ногах, повалився наперед об стіну, а потім на землю; другий подовгастим топором, званим бердиш, розтинає святу голову. Нарешті всі прочі, котрі близько стояли, чим хто мав у руках, ціле тіло владики штовхали й товкли, а найбільше в голову, так, що на лиці ледви зостався який вид людини. Та тут ще не було кінця звірства. Бо коли гадали, що він уже неживий і дали рукам спокій та й завзяття своє звернули проти других, єпископ підніс руку, може, щоб перехреститись. В ту мить хапають його злочинці, виволікають із сіней на подвіря й там двома кулями з рушниць прострілили йому голову. Хоч потім дивно скільки не били його киями, але від стрілу рушниць віддав він Богу духа.

А був у владики пес, що лаянням і зубами відганяв від тіла пана свого тих святотатських душогубців. Котрісь із них схопили його, поклали на тіло й порубали на часті, та песьою кровю на більшу наругу збесчестили святу особу.

Після цього виволікли його поза палату на публичну дорогу й покинувши там святе тіло: звернулись до єпископської обстанови й розгарбали її, а таксамо й комору. А з пивниці добули багато бочок меду й пива, викотили їх на подвіря дому та й пили, посідавши на землі. Кожну порожню бочку серед великого вереску із самого вершка гори, на котрім стоїть єпископська палата, стручували в ріку. Тимчасом, як безбожні люде дають собі волю, було тіло св. мученика виставлене на публичній дорозі на всілякі насмішки й наруги; не тільки муштини, хлопці підбігали ік ньому, але й жінки та старі баби доптали його ногами, рвали бороду й волосся з голови, плювали в лице, сідали на св. тіло й попивали горівку. В такий і ще інший спосіб аж до нехочу назнушались вони над святим єпископом та й розійшлись.

І ось наступила чорна хмара від річки Витби й стала над тілом св. єпископа, а серед тієї хмари показався ясний промінь. Зацікавлені таким видовищем прибігали до згаданого місця, та й дивились не так на забитого єпископа, як на той промінь, котрий поволі підіймаючись знісся в гору і зник.

Нарешті ненаситні п'яки повипорожнювали бочки та прибігли й обнажили чесне тіло аж до волосяниці. А найшовши замість сорочки волосяницю, не вірять, що вони забили єпископа, а якогось іншого черця, кажучи, що єпископ звичайно носив тонкі сорочки, з полотна шиті. Так приводять

кількох слуг його, котрих увязнили, та питали їх, чи то є їх, пан цей, котрого вони вбили й котрого знайшли вони вбраного в волосяницю? Слуги кажуть, що так, що це ніхто інший, як пан і це він завсіди ціле своє життя звичайно носив таку сорочку. Не дають віри одному, кличуть другого, й ще одного, бють палками, щоб сказав правду; хоч вони стало те саме й одними устами говорили, що це пан, проте не дають віри, але зривають цілу підлогу, котра в келії його була виложена дощечками й під нею шукають єпископа, не вірючи ніяк, що вони забили його.

Нарешті, коли вже дехто з них самих впізнали, що це по правді єпископ, привязали мотуз до ніг мученика та волікли святе тіло по вулицях міста на ганьбу, вкрите одною тільки волосяницею, так, що ціле, зовсім обнажене виставлене було на очі людські. Аж на кінець з самого вершка тієї гори високої й дуже стрімкої, так, що ніхто туди не може ні вийти в гору, ні зійти, з котрої перед тим, як сказано, стручували порожні бочки, звідси скинули тіло св. мученика, викрикуючи: „Тримайсь єпископе, тримайсь!“, як це в нас попросту говориться. Зійшли із тієї гори по кручених заламах на беріг ріки Двини; вона є одною з більших і сплавних рік тієї держави. Положили його в човен, а не вдоволені будь якою глибиною, котра всюди є в цій ріці, повезли на місце, де є, як знали, найглибше. Привязали до шиї мученика волосяницю, наповнили її мов мішок камінням, а до ніг вчепили один камінь великий, та кинули в воду, — на те, щоб ніхто потім не міг добути тіло мученика.

Вертаючи гурмами до єпископської палати все понищили: повибивали шкляні вікна, печі повалили, порубали столи, двері, лавки, всю деревляну обстанову й не лишили нічого неушкодженим. Справившись так зі всім, кожний з радості розходивсь до свого дому.

Військове начальство й другі побожні люде цілих 5 днів дуже пильно старались за те, щоби найти святе тіло. А що вони самі докладно місця не знали, забрали тих, що були при затопленню, та й шукали, але і в цей спосіб не далось віднайти. Нарешті, як кажуть, засяло світло з води неначе блискавка й Божа поміч вказала місце, з котрого на віковічну ганьбу незедночених, а на радість усіх католиків, шестого дня від затоплення добуто св. тіло. З почестями зложило його військове начальство в мурованій церкві на замку. Через вісім день потім духовенство катедральної церкви Полоцької й доохресна шляхта повезли його вниз по ріці Двині в проводі великої громади людей, що плакали над нещастям міста того. Між ними було дуже багато з тих, котрі йому смерть зробили. І це також не менше дивне, що пастор єретиків кальвіністів зі своїми прихильниками з великими ознаками жалю провадив це святе тіло з церкви до корабля. Нарешті жиди, жидівки, старці, молодці й хлопці їхні із своїх домів навипередки вибігали до св. мученика,

ревним плачем осуджуючи нещасних христ'ян; вони теж пораненим слугам єпископським давали всяку поміч, варили страву, приносили їм присмаки й ласощі, а все те дармо й з милосердя. Ця річ дуже зворушувала студених христ'ян до каяття, навіть тих святокрадців.

Наконець привезли його до Полоцька. Напротив нього вибігла велика сила людей; усякий вік і піл заливався слізми, наповняючи повітря плачем і голосінням. Перед тілом св. мученика несли оруддя муки його: волосяницю, каміння й мотуз, яким волікли його по вулицях і звязали при затоплюванню в ріці. Не було такого, хтоб міг сухими очима дивитись на це видовище, усім краялися серця; ніхто зі схизматиків не смів тоді ні уст отворити. В катедральній церкві через нього майже від основ відбудованій, положено його й майже десять день виставлено його на оглядання всіх людей. Ніхто не міг надивитись на нього, погляд не справляв ніякої відрази навіть у тих, котрі не можуть дивитись на тіло мерця: краса лица була рум'яна.

При смерті й після смерті св. мученика багато дечого сталося, але треба ще все те докладно перевірити, тут подаємо те що без сумніву певне.

3. Відповідь св. Згромадження для ширення віри на попереднє письмо.

Адреса: Архієпископови Київському, митрополиті всієї Руси.

Святе життя й тяжку смерть блаженної памяти Йосафата, архієпископа Полоцького, що їх Руські вихованці в імені Достоїнства Твого і Твоїх співєпископів доручили святому Згромадженню для ширення віри читали ми з слізми і радости й болю. А беручи на увагу причину смерті мужа цього, бачили ми зараз, що тієї справи не мож мовчки минути, й рішили, що треба про неї розпочати (беатифікаційний) процес, щоб ця подія, гідна вічної памяти й безсмертної слави, не тільки дійшла до відома цілої католицької Церкви, але також щоби поставити перед нею приклад світлого мучеництва, котре мож булоб наслідувати.

Тому у всіх Св. Отців була гадка одна, щоби просити Св. Отця Н. о лист до Нунція в Польщі, яким даноб йому повновласть, перевести по приписаній формі процес про життя, обичаї, смерть і причину смерті згаданого Архієпископа. Як тільки одержимо це, чого сподіємось, то Твому Достоїнству і Твоїм співєпископам дамо знати, щоб могли ви подати згаданому Нунцієви те, чого буде треба до ведення процесу.

Здорові були й любіть нас, та моліться Богу за нас,

а ми обіцяємо, що ми також робитимемо це за Ваш гаразд і спасіння.

В Римі, дня 4. травня 1624 р.

Октавіян Кард. Бандіні.

О. Д-р Г. Костельник.

Доля Унії.

I.

Вступ.

Згори заповідаю, що предмету, про який беруся тут писати, не опрацюю в подробицях. Томи, численні томи треба би написати, щоби бодай як-так вичерпати сей предмет — цілу історію нашого народу і його психу. Але се й не моя задача. Ріля, що родить зерно, не є zarazом і млином. Знайдуться жорна й зроблять з зерна муку... (Покориставсь я тут афоризмом дотепного Ніцше.) Кину тільки ідеї, зачеркну мій погляд. А чи він вірний, чи ні — се розсудить саме життя. Годіж писати про долю народу чи Церкви, щоб zarazом не „проорокувати“ також про майбутню долю. А будучність покаже: чи прогноза була вдатна, чи ні.

*

Є в нас одна книжка, написана по московськи, автором, очевидно, твердим москвофілом, але скритим під буквами *сс.* (Повний титул сеї книжки: Нашъ обрядъ и облатиненіе его — написалъ *сс.* Съ добавленіемъ. Жалкая защита облатиненія. Оттискъ изъ Церковнаго Востока. Изданіе Церковнаго Востока. Львовъ, 1913. Стор. 102) Кінчається ота книжка словами: „Уныло, грустно отзываются въ душѣ предостерегательные зловѣщіе вопросы автора *сс.* Куда мы зашли, куда мы идемъ, куда мы зайдемъ?“

Ціль безіменного автора була та сама, що й моя, тільки що далеко вузше понята. Але його питання є саме тими, котрі і я маю на думці та в серці (а хтож з нас нині не має їх на думці?): Куди ми зайшли? Куди ми йдемо? Куди зайдемо?

*

Австрії вже нема! А Австрія становила для нас, гр.-кат. Українців, тихий захист на прикрій і скрутній дорозі нашої історичної долі... Правда, також за Австрії часами бувало нам гірко (особливо підчас світової війни), але на загал можемо ствердити: що через 142 (до 1914 р.), а се не малий час, особливо під церковним поглядом мали ми спокій, право

і честь — як і інші народи. Державна власть, як то кажеться в моїм селі, не лише що „не робила нам о смерті“, але зрівнала наше „уніятське“ духовенство з римокатолицьким, забезпечила нашій Церкві життя і розвій (чого в давній Польщі годі було уніятим добитись — ні сам Папа не поміг). І се правда: що з тих прав наш нещасний нарід не міг належито користати: атже по віковій недолі (щоб инакше не сказати) остався йому тільки „хлоп і поп“, тай сей останній був збаламучений, як пр. гр.-кат. священники на Підкарпатчині по ампутації давньої Угорщини. Якщоб нам була осталася шляхта, цілий суспільний уклад у Галичині був би инакше уложився й завважив би навіть на нашій нинішній долі.

Абстрагуючи від усього иншого, мусимо признати: що за Австрії під церковним оглядом доля була для нас так зичлива, як ще ніколи передтим. І можна ставити таку прогнозу: що та доля в будучности, як тільки далеко людськими очима видно, ніколи вже така ласкава не буде — хиба собі її самі виборемо. А якщо виборемо, то тільки тим запасом сил, які призбиралися в нашій Церкві, наче в резервоарі, за доволі довгих літ панування Австрії.

Перед нами знову Польща і Росія — як тому 150 літ взад. Одна з них навіть так само ставиться до нас, як тому 150 літ (ба, ще більш горячково, бо спішитися, бо сама за себе ще боїться). А друга під релігійним оглядом ще невиразна — шумить, кипить, каламутиться. Але що нема в її розбурханій душі спеціальної прихильности до „уніятської Церкви“, се певне. „З ласки“ нам також із того боку нічого не прийде — хиба що собі виборемо й самі зробимо.

Уявім собі: що царська Русь при поділі давньої Польщі забрала всі наші землі. Що було би сталося з нами? Хоч як се прикро признати, хоч з того польські різнородні хроністи, газетярі й світила можуть собі нові страшні аргументи кувати проти нас, то без огляду на се мусимо собі признати: що Росія була би в нас так само задусила унію, як на Волині, Підляшшу, на Холмщині. Може якась рештка — так, як на Холмщині — перейшла би на лат. обряд для помноження польських парохій, а на соромливе свідцтво „далекозорої й премудрої“ царсько-руської політики.

А колиб історична Польща була вдержалася до нині? Польські горячкові вчені твердять: що від Висли по Дніпро до нині були би самі Поляки... Може аж так не було би, але всеж таки до того подібно. З нашого обряду, здається, була би осталася тільки назва — як пр. „вірменському“ обряду в Галичині. А весна народів в половині ХІХ. ст. знайшла би в нас темного мужика, з дуже дивачною українсько-польською „гварою“, та духовенство, яке по церквах проповідало би лише по польськи, а зворот в иншу сторону був би просто неможливий ізза сильного притиску

з гори й з боків (як се було й на Підкарпатчині в 1848—1918 pp.). Інша річ: що одно діткнення „пальця звиш“, вистарчило би було, що усю ту надбудову повалити, як пр. сталося на Словаччині в наших часах. Воно так у давній Польщі дійсно й сталося. Але — се „доля звиш“, яка часто перечеркує людські змагання. А крім того невхопного, висшого закона, що володіє над людьми, є ще й звичайний, щоденний закон, який каже: що люди повинні розсудити, й доцільно ділати, та так собі долю будувати. Якщо добре зробиш, то буде; а якщо ні — то не буде.

З тих сумних фікційних гороскопів, котрі ми начеркнули, ясно: що в нашім народі, а особливо в його Церкві криється якась слабість (може й не одна, а кілька), котра його робить невідпорним на сусідські впливи, і його долю робить незавидною. Атже пр. Поляки за той сам час, доки ми були під Австрією, не зазнавали ласки й опіки від Москви та Берліна, а всеж таки їх доля ні церковна, ні національна не сталася так сумна, як виглядали наші гороскопи — фікційні в відношенню до Галичини, але дійсні факти поза галицьким кордоном на схід і на північ.

Настав такий зворот у нашій „галицькій“ долі, що „фікція“ стала для нас грозою, яка із заходу й із сходу пре на нас своїми дійсними, визволеними силами... силами віковими. Що з нами буде? Що нам робити?

Можливо, що Провидіння боже заховало доси наш „зелений кутик“ для якихось великих цілій. Але, я вже сказав: се божя річ. А ми маємо наше положення совісно обмірковувати, й доцільно ділати. (Д. б.)

Католицизм а протестантизм у сучасности з особливим узглядненням Німеччини.

Др. Генрик Гермелінк, проф. „Церковної Історії“ в Марбургу.

(Накладом Фрідріха Пертеса Сп.-А. Стуттгарт-Гота, 1923, ст. 84.)

Брошура ця повстала в слідуючий спосіб: Перед роком виголосив автор, протестант, на зборах Союзу „das Gegenwartchristentum“ в Ельгерсбургу відчит на повисшу тему. За порадою своїх друзів видав він тепер свій відчит, яко актуальний, друком і заподав при кінці уваги і жерела. Кличем своїм обібрав він: Nicht mitzuhassen — mitzulieben! — Помимо всього проф. Гермелінк показується ворогом всякого недоговірення, неясностей та затирання ріжниць.

По короткім вступі обговорює автор чотири струї серед відживаючого католицизма, а саме: Чернеча весна, Рух католицької молоді, Рух евхаристійний

і літургічний. Уважаємо за відповідне закинути автору в цій місці надто оптимістичний погляд на загальний настрій серед протестантів зглядом католицизму (p. 10, *katholisch* p. 2). З посеред многих інших цікавих річий довідуємося про величезне число монастирів, що повстали в Німеччині зараз по війні — це можна без пересади назвати весною чернечого життя. Згадуючи про рух євхаристійний, приписує автор хибно Пієви Х. начебто він надав світовий характер дотеперішнім чисто (!) французьким (sic!) конгресам євхаристійним (ст. 9) — так, як би вони не були такими й раніше. Рівнож неслухно називає автор невдалим один такий конгрес з 1908 р. в Лондоні (тамже), бо не можна недоглянути природної ріжнниці, яка планує між атмосферою в Лондоні а Римі, в Кольонії а прим. на Мальті... Григоріянський спів має поводження не лише серед німецьких католиків, як це думає автор (ст. 11), а Служба Божа, помимо своїх ріжнородностній, представляє собою, автору на перекір, *ein einheitliches Kunstwerk, ein liturgisch wohlgeordnetes Gefüge* (ст. 12). З трудом приходить ся автору поняти повну слушність звеличення Серця Ісусового (ст. 13), або й причину, ізза якої католицька інтелігенція волисть коротшу читану Службу Божу чим старшу історично і цікавішу під оглядом обряду, та зате значно довшу Службу Божу з асистую (тамже); або прим. чому відправляємо кілька Служб Божих нараз, хоч ніхто, що має розум, не буде їх кілька рівночасно слухати (стор. 14).

Друга часть брошури має заголовок: культура й католицтво. До найдивніших закидів належить тут це, що *Katholizismus und Kultur scheinen aufeinander eingestellt* (p. 15). Не можемо теж прийняти піднесеного проти католицтва закиду, начеб воно знехтувало Канта (ст. 18). Закид цей може й оправданий супроти поодиноких католиків, але не супроти католицизму яко такого! Впрочім не може вимагати кантизм, щоб до нього ставитись з якимсь особливим вшануванням чим до інших системів. Також не можна узагальнювати — начеб *Neuberg* був сьогодні, так сказати, офіційальним стилем католицьких святинь (ст. 21). Безперечно доброю є думка про закроєння певних меж для образів, що мають надаватися до церковного ужитку. Після думки проф Гемерлінка Ватиканський Собор перший сотворив науку Церкви *de universali episcopatu* Рапае (ст. 27). Переходячи з питань інтелектуальних до душевних, подає автор хибно яко *characteristicum* душевного настрою в католиків... внутрішній неспокій (ст. 31) та інші рівнож хибні знамена. Хоч у автора не брак доброї волі, все таки трудно йому погодитись з тим, що заяви Біблійної Комісії мають обовязуючу силу (ст. 34).

Третя по змісту часть брошури названа: *Die äussere Lage*; тут автор задержується зосібна над положенням у Німеччині і в інших краях. Можемо вважати це за жарт або і яко признание, коли професор наводить нам погляд одного полудневого Німця, який предбачує в короткім часі упадок протестантизму й поворот Німців до католицької Церкви (ст. 35). Лютерани не люблять, коли католик згадає їм про їхній хаос. Однак вони повинні знати, що закид цей відноситься до доктринальної сторони лютеранів, бо ніхто не заперечить, що цілий протестанський табор заховав від віків по сьогоднішнього подиву гідну єдність в своїх антипатіях до католицизму (тамже). Є отже куріозною вістка про перехід на католицизм одного з нащадків Мартина Лютра в Америці 1920 р. тогож самого імени. Такий сам случай зайшов в родині Кальвіна перед кількома роками. Натомість не віримо в чутки про рух навертання серед німецьких Жидів (ст. 38). Нікого не повинно дивувати, чому більше число вірних переходить з католицизму на протестантизм чим противно, бо ж протестантизм ставить чимало менші вимоги. Чутка, начеб славнозвісний композитор в сутанні Пероці стався нечаяно... Вальдензом, це вже байка, в яку автор повірив. Обговорюючи стан Церкви в поодиноких краях, видає автор дуже песимістичний осуд про католицизм в Польщі, Югославії, Бельгії і Португалії — тимчасом якраз останніми часами не бракло тут і корисніших прояв (ст. 45—46). Проф. Гермелінк не знає ще добре католиків, коли посуджує їх о почування вдоволення ізза страшного занепаду Церкви в Росії так, начеб католицька Церква мала якусь користь із самого нещастя своїх зблукавших братів! (ст. 4.).

Остання часть цієї книжечки говорить про *Die Einstellung des Protestantismus*, і свідчить прекрасно про безсторонність і річевість автора. Німецькі католики дають рівнож гарний примір згідного пожиття з іновірцями. Неслушно нарікає автор на католиків за те, що будують свої церкви в місцевостях не католицьких, коли рівночасно *Gustav-Adolphs-Verein* зовсім непотрібно вибудував протестанську каплицю в Інсбруку, столиці католицького Тироля (ст. 53). Також звертається автор проти заборони католикам читання книг іновірних (ст. 56). Ніхто з католиків не жадає, щоб протестанти перестали одушевляватись Ласкою Божою *in Christo*, але жаліє тільки над недоцінюванням потреби й хісна авторитета для Церкви (ст. 59). Не розуміємо, які секти автор має на думці на случай усунення реформації, бо катол. Церква ніяких сект в собі не може мати (ст. 61). Коли слова *die Alleinherrschaft der römischen Liturgie und des römischen Bibeltextes* мають свідчити про якесь сектарство в Церкві, то мусить тут заходити якась помилка або переоцнення. Коли католики нібито відносяться до протестантизму апокаліптичну

АН України

ідею Антихриста, то оскільки частійше лучалося таке надужиття зі сторони Лютра і його епігонів зглядови католицької Церкви (ст. 63). Великодушне запевнення автора: „Es ist besser, sie werden gute Katholiken, als dass sie schlechte Christen bleiben.“ (ст. 67) ображує значно католиків.

При кінці книжочки стрічаємося ще з одним блудом: нібито катол. Церкви відноситься до сучасної культури з меншим критицизмом, як протестантизм. В дійсності річ мається зовсім противно. Деж вичитав автор, що католики торжествують свято Божого Тіла через ціле передпудне обходами, а по полудні гулянками аж до ексцесів? (ст. 78).

Чи мале число неточности і помилок не дивує, коли некатолик пише про католицьку Церкву; натомість безсторонність, річевість і спокій, з яким проф. Гемерлінк цю книжочку написав, надають їй правдиву вартість.

о, Адам Солодуч.

Свящ. С Біленький.

Плян науки релігії в народних школах.

(Проект).

Перш усього треба зачеркнути научний матеріал для семикласових народних шкіл; в них найменше ускладнень, а сама річ найпростійша: що рік, то висша кляса, від I—VII.

Так розложений матеріал на сім кляс дасться опісля легко поділити на поодинокі відділи згідно степені всілякотипових народних шкіл.

При укладі пляну науки релігії не вільно забувати, що ся наука вінчається успіхом тільки тоді, коли є для дітей зрозуміла і приємна. Тому катехит мусить знизитися до світогляду дітей, мусить пізнати їх спосіб думання і вважати, щоби не мучив їх та себе невідповідними, трудними питаннями. Тут треба конечно примінитися до загально педагогічної засади: *non multa, sed multum*.

I. Кляса.

Дітвора першої кляси ще дуже мало розвинена. Про властиву науку та значнійші вимоги від неї нема й бесіди. Тому й не клясифікує катехит сеї найменшої дітвори в першій півроці.

Тут іде о основи релігійного виховання та о привязання дітвори до катехита, до обряду, до Бога.

Загальний плян.

Християнський привіт, знак св. хреста, найважніші молитви і найголовніші правди віри, се азбука науки релігії, якої не можна легковажити.

На основі відповідних гутірок та доцільних, біблійних оповідань зі Старого й Нового Завіту, навчити дітей Господньої молитви, Ангельського привіту та шість головних правд віри. При тім держатися провідної думки, що Ісус Христос є Божим Сином, а нашим Спасителем. З молитов: Слава Тобі Боже наш, слава Тобі. Трисвяте. Господи помилуй. Подай Господи. Амінь.

З пісень: О Богородице, Діво Маріє. Бог предвічний. Нова радість стала. Претерпівий за нас страсти. Христос воскрес.

Тому, що наука відбувається без книжки, конечні тут біблійні образки до поглядової науки.

Подрібний плян.

1. IX. — 15. XI.

1) Християнський привіт. 2) Знак св. хреста. (Тут зазначити, що хрестимося 3 рази, бо такий наш грецький обряд). 3) Молитва Господня. 4) Що таке обряд? (гутірка). 5) Сотворення світа (коротко). Перша правда віри. 6) Дещо про Ангелів (коротко). 7) Перші люди. 8) Життя в раю і перша заповідь. 9) Покуса злого духа і первородний гріх. Друга правда віри. 11) Обітниця Спасителя. 12) Божий Син се друга особа Божа. Крім Бога Вітця і Сина є ще третя Особа Божа: Бог Дух Святий. Є один Бог, а три Божі Особи. Третя правда віри.

Слава Тобі Боже наш..., Господи помилуй, Подай Господи, Амінь. — О Богородице Діво, Маріє.

6. XI. — 31. I.

13) Дещо про Пречисту Діву Марію. 14) Благовіщення Прч. Д. Марії. 15) Різдво Ісуса Христа. 16) Поклін пастирів. 17) Поклін мудрців зі Сходу. 18) Утеча св. Родини і її поворот до Назарету. 19) Хрещення Ісуса Христа. Повторення третьої правди віри. 20) Ісус починає учити. Вибір учеників.

Трисвяте. Ангельський привіт. Бог предвічний. Нова радість стала.

1. II. — 15. IV.

21) Чудо в Кані Галилейській. 22) Ісус успокоює бурю на морі. 23) Уздоровлення паралітика. 24) Чудесне помноження хлібів. 25) Ісус воскрешує молодця в Наїн. 26) Ісус воскрешує Лазаря. 27) Ненависть жидівських старшин. 28) Тайна вечера (коротко). 29) Страсти Христові (дуже ко-

ротко). 30) Розпяття і похорони Ісуса Фриста. Четверта правда віри.

Під Твою милість. Претерпівий за нас страсти.

16. IV. — 30. VI.

31) Воскресення Ісуса Христа. Після смерти чоловіка живе його душа й без тіла. Ісус злучив після смерти свою Душу з Тілом й вийшов з гробу. Так само воскресив Ісус молодця в Наїн і Лазаря. Людська душа не вмирає. Пята правда віри. 32) Ісус являється двом ученикам в дорозі на село. 33) Ісус являється зібраним Апостолам. 34) Вознесення Ісуса на небо. 35) Зіслання св. Духа. Св. Дух скріпив Апостолів до великих діл. Без його помочі не були б їх dokonali. Боже поміч, яка й нам дуже потрібна, зведе Божою ласкою. Шеста правда віри. 36) Про другий прихід Ісуса Христа.

Слава Отцю і Сину і Святому Духу, і нині присно і во віки віків. Амінь. Христос воскрес. В міру часу ще яку довільну пісню.

II. Кляса.

В другій клясі береться докладніше і обширніше той сам матеріал, що і в I. клясі. Додаються деякі нові біблійні оповідання. В українських школах можуть діти користати з підручника.

Хто є Бог? Бог є вічний, всемогучий, всезнаючий, всюди присутний, справедливий, милосерний. Про ангелів обширніше. Дещо про гріх, про небо, пекло і чистилище. Дві головні заповіді християнської любови. Про найсвятішу Евхаристію і Страсти Христові трохи обширніше. Про воскресення мертвих. Установлення св. Хрещення і Покаяння. Дещо про Церкву.

З молитов: молитва до св. Ангелів. Царю небесний. Пресвята Тройце. Прийдіте поклонімся. Достойно єсть. Молитва митарева.

З пісень: Назарета любий цвіте. У Вифлеємі нині новина. Страдальна мати або Царю Христе. Вітай між нами. Христос воскрес — радість з неба. Царю небесний Божемогучий...

Подрібний план.

1. IX. — 15. XI.

1) Сотворення світа (без днів). 2) Бог є найчистіший Дух — сам від себе. Вічний і всемогучий. 3) Сотворення Ангелів. Злі духи. Ангели хоронителі. 4) Перші люди. Рай. 5) Життя в раю. Перша заповідь. 6) Покуса злого духа. Дещо про гріх. 7) Первородний гріх. Бог є всюди присутний і всезнаючий. 8) Кара за первородний гріх. Бог є справед-

ливий. Що таке смерть? 9) Обітниця Спасителя. Бог є милосерний. 10) Як жилося людям перед приходом Спасителя?

Молитва до св. Ангелів. Царю небесний. Назарета любий цвіте.

16. XI. — 31. I.

11) Пречиста Діва Марія. 12) Благовіщення Прч. Діви Марії. 13) Діва Марія відвідує св. Єлисавету. 14) Різдво Ісуса Христа. 15) Поклін пастирів. 16) Поклін мудрців зі Сходу. 17) Злоба Ірода. Утеча і поворот св. Родини. 18) Про небо, пекло і чистилище. 19) Дванайцятилітний Ісус в церкві. 20) Хрещення Ісуса Христа. Богоявлення. 21) Ісус починає учити. Вибір Апостолів. 22) Дві головні заповіді християнської любови.

Пресвятая Тройце. Прийдіте поклонімся. У Вифлєсмі нині новина.

1. II. — 15. IV.

23) Чудо в Кані Гал. 24) Ісус успокоює бурю на морі. 25) Уздоровлення паралітика. 26) Чудесне помноження хлібів. 27) Ісус приятелем дітей. 28) Ісус воскрешує молодця в Наїн. 29) Ісус воскрешує Лазаря. 30) Ненависть жидівських старшин. 31) Вїзд Ісуса Христа в Єрусалим. Зрада Юди. 32) Тайна вечера. Установлення Служби Божої. 32) Ісус на Оливній горі. 34) Ісус в руках ворогів. Засуд на Ісуса; розпука Юди. 36) Терпіння Прч. Діви Марії. 37) Смерть і похорони Ісуса Христа.

Достойно єсть. Витай між нами. Страдальна Мати або Царю Христе.

16. IV. — 30. VI.

38) Воскресення Ісуса. Загальне воскресення при кінці світа. 39) Ісус являється двом ученикам в дорозі на село. 40) Ісус являється зібраним апостолам. Про св. Покаяння (коротко). 41) Ісус установає св. Хрещення. 42) Вознесення Ісуса на небо. Другий прихід Ісуса Христа. 43) Зіслання св. Духа. 44) Христова Церква.

Митарева молитва. — Христос воскрес — радість з неба. Царю небесний, Боже могучий. (Дальше буде.)

Причини браку однообразности в наших богослуженнях.

Знаменна то річ, що вже нашим священикам самим стає „ніяково“ по причині тої різнообразности, яка розпа-ношилася в наших богослужебних церковних відправах. Свідомійші між священиками заздрим оком глядять на однообразність в латинських відправах та гадають, що ся

латинська однообразність се якась питоменність латинської церкви вже „от іскони“, а наша різнообразність є тільки конечним впливом нашої „принципіальної безавторитетності“, а як ремедію проти різнообразности вказують на заховання рішень Львівського Синода з 1891 р. (Так думає і о. М. Чорнега у своїм соборчиковім рефераті.) — Певно, що якби наші священники від 1891. р. навчилися були заховувати приписи синодальні, то згідність у богослужебних відправах була би далеко поступила на перед, але... отсе фатальне наше „але“ се той рак, що на всіх ділянках нашої праці точить до тла наш і так не дуже то здоровий організм... Правда і се, що декілька з „відаючих“, а безліч „невідаючих“ і ніколи нечитавших синодальних приписів може і слушно твердить, що синодальні відповіді і вирішення в багатьох справах і не точні і, без авторитетного вияснення, незрозумілі; може по сій причині осталися вони в значній часті паперовими рішеннями тим більше, що не було ані кому їх учити, ані кому їх переводити. — Ізза сього то, коли одні, доброї волі духовники, стараються хоч у часті йти за синодальними приписами, толкуючи їх собі і приготовляючи в практиці на свій лад, то другі силою своєї ігноранції творять свої питомі церковні і богослужебні відправи, які з нашим грецьким обрядом нічого не мають спільного, а різнообразність тимчасом росте і росте.

В виду сказаного, насувається дуже серйозне питання, яким би способом привернути нашому, що так скажу, галицькому обрядови, конечну однообразність, а ще важніше питання є: а) яка ся однообразність обрядова має бути, т. є. до якого первовзору треба наш галицький обряд привернути і б) якими дорогами до неї дійти? — На се перше видвигнуте питання є тільки одна позитивна відповідь: історично певне є, що наші прадіди прийняли були колись Христову віру від Греків, а з вірою прийняли і богослужебні книги враз з грецьким обрядом. Ріжниця між Греками а нами була тільки що до церковної мови: у Греків була вона грецька, у нас славянська, що до богослужебних обрядів, поміж грецькою матерньою церквою а між її дочерьми, славянськими а відтак румунськими церквами нездненими і здненими з Римом не повинно бути ніякої ріжниці. А що наш галицький, тільки нам галицьким грекокатоликам питомий, обряд богослужебний далеко відбився від свого грецького первовзору та під теперішню пору дуже непохожий на свої посестри, інші славянські церкви, то ясна річ, що нам, теперішнім галицьким грекокатоликам, що до богослужебних церковних обрядів, треба конечно вертати до грецького первовзору, від якого ми вийшли, як що і на будуче хочемо свій обряд величати грецьким і як що ми саме маємо сповнити завдачу привернення наших східних братів до одного стада; а се тільки тоді буде можливе, коли ми в обрядовому питанню станемо до них ближше.

Що до питання, якою дорогою до сеї побажанної однообразности з греками й відтак між нами самими дійти то відповідь, бодай частинну, найдемо, як історично прослідимо, а) якими дорогами і зусиллями йшла пр. римська церква до своєї нинішньої, нами так часто завидуваної однообразности, бодай у справованню св. літургії, б) як витворювався наш східний особливо грецький обряд.

Історія учить нас, що в латинській церкві була свого часу застрашаюча різнообразність: там майже кожний монастир мав свої спеціальні літургії, свої особливі обряди і відправи! — І треба було, щоби аж тридентський собор авторитативною силою поручив папам подбати про остаточне заведення однообразности в „СБ.“, в „breviar-i“ і взагалі у всіх богослужебних відправах. Тоді то папи римські: Пій V. відтак Климентій VIII. а вкінці Урбан VIII. приказали вибраним, ученим людям на історичній основі із давніх богослужебних книг уложити Служебник — *Missale romanum*. Се скрупулятно уложене *missale* названі папи, один по другім, казали ще виправляти від можливих ошибок, а відтак під дуже строгим доглядом в Римі видавати, а рівночасно під карою екскомуніки загрозили кому будь братися до видавання *missal'iv*. А що найважніше: папа Пій V. — після видання першого *missale* 1570. р. — приказав, щоби до певного часу заведено було всюди сей новий служебник, і тільки з нього можна було „СБ.“ служити, а старі книги приказано було — знищити! Всі до сього часу прийняті звичаї і привілеї що до партикулярних обрядів мусіли до року після видання *missale* — під загрозою екскомуніки — уступити і загинути! Щоби уможливити видавання *missale* і поза Римом, приказано було єпископам настановити у своїх дієцезіях відповідних цензорів, які лично відповідали при евентуальних видаваннях *missala* за *conformitas* з *missale romanum*. Якби однак закралися в ці видання які різниці, або ошибки, то цензори тратили свої уряди і ставали *inhabiles*, єпископи попадали в суспензу і інтердикт, а видавці т. є типографи, накладці, книгарники і т. д. в екскомуніку! Що при таких мірах удалося в римській церкві перевести нинішню однообразність, се зовсім зрозуміле. І ясне, що при сій римській дисципліні всі льокальні привілеї так орденів, як і поодиноких осіб, мусіли уступити і зробити місце взірцевості, якими визначається нинішній римський церемоніал. — Не менше повчаючим буде пізнати, яким способом витворювалися богослужебні обряди і літургічні книги в восточній, а особливо в грецькій церкві.

Християнське богослуження виросло на ґрунті старозавітної побожності в перших християн. В єрусалимській церкві в юдео-християн богослуження мало вид, близький до синагогального; за то в язико-християнських церквах, особливо по переслідуванню християнської церкви через Юдеїв і по

розсіянню апостолів із Єрусалима, богослуження прийняло зовсім інший вид, з закраскою поганських звичаїв.

Осередком християнського богослуження, по словам ап. Павла стає: „Господня вечера“ і причастіє, нерозривно злучені з агапай. Ново навернені християни із поган (Язичохристияни) приносили в нову християнську церкву обичаї грекоримських егапай (обідів із складок) і symposia (загального пиття із складок), на що треба вносити із письма ап. Павла до Коринтян, де з горечю і негодуванням радить апостол таким учасникам християнських вечер наїдатися дома, щоби не поганити „трапези Господньої“ жадністю. — Далше: основою христ. богослуження були харізмати т. є. даровання Духа св.: апостольство, пророцтво, учительство, віра, дар цілебности і сил, язиків (glossolalia), через що ці богослуження визначалися значною свободою і різнообразністю. Зміст богослуження залежав від сього, хто із харизматичних осіб учасував на богослуженню та які „откровєння“ чи „вдохновєння“ діставали ці особи підчас богослуження. Участь зібраних на богослуженні представлялася в виді слухання того, що співалося і харизматами говорилося, а учасники зазначували свою співучасть словом: „амін“.

Що однак зараз таки в апостольський і поапостольський час виробилася була певна форма і стройний, але твердий порядок в богослуженні, се видно із Апоколіпси, яка в багатьох місцях віддає літургічні практики, пісні і молитви того часу. — Протягом другого і третього століття виробляються певні форми дневних і празничних богослужень враз з порядком, як читати на „СБ.“ св. письмо, далше — згадується в Дідакаліях про перікопи (зачала), на які було поділено св. письмо нов. завіта, записуються гомілії, ехаристійні молитви, а також упорядковуються богослужєбні напіві. А що так мало записного матеріяла з сього часу до нас дійшло, треба шукати причини в сьому, що підчас переслідування християн находжені письма нищено безпошадно.

Аж як устали переслідування християн, а Константин В. запевнив християнській церкві спокій, тоді враз з будованням храмів стали усталюватися і самі богослуження, в чім не мало причинилося зростаюче монашество. На сході вже в 3. в. уступають агапи, а на їх місці розвиваються дневні (суточні-добові) богослуження, особливо чин, а також текст вечірнього і раннього богослуження. Однак шойно час від 6. до 8. в. можна назвати періодом остаточного викінчення нашого богослужєбного устава. В сім періоді добове богослуження пряняло свій нинішний вид і то не тільки у східній, грецькій церкві, але протягом 8. віка і в цілій західній половині християнського світа. В 9. в. виробляється богослужєбний устав в своїх подробицях, півстає т. зв. типикон

Великої Церкви т. є. Царгородської Софії. Чин сього устава, вилонений подрібно Симеоном, архієп. Солунським († 1430 р.), названий був ним „пісенним послідованням“ тому, що після нього в грецькій церкві, не довершувано ніякого богослуження без співу крім молитов священників і прошень (ектеній) діякона. — Очевидно що такий великоліпний чин міг був виробитися тільки в величавім храмі св. Софії, за-снованім ще Константином В. а построєнім в 532—538 рр. через імператора Юстиніана та при многочисленнім почоті священослужителів і півців, наставлених і удержуваних при храмі імператором. Присутність імператора на богослуженнях потягала за собою торжественні привітання та особливіші поминання імператора. В сім уставі описано також — по при царські виходи — і патріярші служби. Видною особливістю соборного царгородського богослуження становили литії або литанії (haj litij, у Симеона Сос. h j litanejai). Були се торжественні процесії — крестні ходи із одного храма в другий, або на городську площу чи то в пам'ять мучеників, чи то по причині якихось загальних нужд. За давніших часів (ще в 3. в.) довершувано литії в ночі, причім переносено мученичі останки; св. Іван Золотоуст. пише: „в случаю сильних дощів були литанії і молення і весь народ, город, як ріка, приходив на апостольські місця. а там призивали ми св. Петра і Андрея, а також Павла і Тимотея.“

В часі великого поста мала Велика Церква крім вечірні і утрени а подекуди і панніхіди, ще т. зв. стужбу „трітекти“ (tritoekte або tritekte), яку служено в 6. часі (= о 12. год. в пол.). Ся служба заміняла собою всі часи і повну літургію, для того мала вона вид часів і св. літургії (як каже Солунський святитель).

Крім сього типа богослуження, який можна би назвати чисто грецьким, було в восточній церкві більше типів, так само розвинених як грецький і не менше й поширених, для яких були свої типикони. І так: 1) богослуження Святогорської Єрусалимської церкви з її типиконом; 2) студитський устав, який став зразком і образцем для монастирів всього Візантії, уложений ігуменом Студитом († 826. р.); 3) палестинський устав, уложений на основі Єрусалимського через Нікона Черногорця, ігумена на Чорній горі коло Антіохії для Іноків (задля закравшогося „разногласія“ богослужебних чинів); 4) устав Святогорський (Атонський); 5) устав Антіохійської патріярхії і другі.

Із всіх сих уставів найбільше поширення мав Єрусалимський, бо навіть у Константинопільській епархії був він в XI. в. прийнятий, а через Царгород перейшов він і до нас, на Русь.

Однак по при сім уставі вироблявся ще т. зв. подвижничний або скитський устав, який мав походити від преп. Пахомія. Сей устав, перенесений з Святої гори Атос на

Русь, розвивався тут даліше і з часом цю проявив він великий вплив і на загально церковний, наш нинішній устав або типикон (розум. вівліон по нашому: книга образців, взірців), т. зв. Єрухалимський, якого автором мав бути св. Савва Освящений (5. в.).

Отсе булаби по коротці історія богослуження і уставів в восточній, особливо грецькій а відтак греко-славянській церкві. Вони вироблялися довгими віками і то не після одного усталеного взірця, але в різних головних осередках тої церкви, а до того приспособлювані для різних церков чи монастирів через особливих побожних мужів, і саме в сім лежить зарід тої різноманітності різних типів в способі довершування богослужень в одній і тій самій восточній церкві. І коли в Західній церкві так собори, як і папи стреміли до зведення всіх різновидних типів богослужень в один взорець і нероздільно з ним злучених приписів способів справовань сих богослужень (отже церемоній) на одній, латинській мові церковній, то у Східній церкві виділялися різні обряди враз з своїми питомими богослуженнями на зрозумілій для вірних якоїсь області церковній мові (гл. Нива 1923 р., ст. 254). Се не тільки не стреміло до однообразності, але якраз до величезної різновидності богослужень в Східній церкві загалом, а навіть до впроваджувань різних новостей з одного обряду в другий. Очевидно, що всякі нововведення з одної восточної церкви в другу восточну не тільки не разило, а придавало нового оживлення, бо мало сю саму типову основу і споріднення.

Разячими являються тільки всякі мішанини, взяті із церков так різних що до зовнішніх, обрядових типів, як Східна і Западна церкв.

Ось ту переживаємо ми дивне психологічне і естетичне явище!

(Док. буде.)

о. др. Т. Галуцинський ЧСВВ.

Послання св. Апостола Павла.

Загальний начерк.

Не досить було для св. апостола Павла великими трудами навести до християнства тисячі й тисячі душ поганського й жидівського світа; не досить було для його апостольської ревності ним основані численні християнські громади окружати батьківською опікою, виховувати, учить, потішати й утверджувати їх у вірі та чеснотах. Він не тільки старався особисто відвідувати свої церковні громади, не вважаючи притім на великі труди подорожі й небезпеки, які йому грозили і серед яких часто находився. Ося як він про се пише у своїй широти та покорі „...тричі роз-

бився корабель, ніч і день я в глибині; у дорогах почасти, у бідах на воді, у бідах від розбійників, у бідах від земляків, у бідах від поган, у бідах у городі, у бідах у пустині, в бідах на морі, у бідах між лукавими братами, у праці і в журбі, почасти в недосипанню, в голоді і жаді, в постах часто, в холоді й наготі. Окрім того, що осторонь налягає на мене щоденна журба про всі церкви.“ (II. кор. 11, 25—28.) Він не тільки в святих своїх молитвах безнастанно поручав своїх вірних Божому милосердю; але надто, коли вже не міг найти часу чи спромоги відвідати їх, писав до них послання — листи, в котрих наминав до витривання у вірі, закріплював до мужества й терпеливості в переслідуваннях, розв'язував їхні сумніви та поширював і поглиблював їх у розумінню Божих правд¹⁾.

1. Число листів св. Павла.

В каноні Нового Завіта маємо чотирнацять послань св. Павла. Після всякої правдоподібності св. Апостол написав їх більше. Майже певною є річю, що крім двох послань до Коринтян, було ще бодай одно, котре попередило перше канонічне послання, а відтак загинуло²⁾. З далеко меншою правдоподібністю можна твердити на основі висказу листу до Филипіян 3, 1 і листу до Колосян 4, 16, що Павло крім висше згаданих написав ще бодай два.

Дотично Филипіян. покликуються звичайно на свідцтво св. Полікарпа, котрий пишучи також до Филипіян каже, що апостол Павло, хотівши несприятелювати, писав до них листи (epistolae)³⁾. Теодорет однак тому виразно перечить⁴⁾. Свідцтва св. Полікарпа не можна занадто уривати, бо в грецькій мові подибуємо приміри, де на означення одного листу уживається числа багатьох.

Далеко сильнішим на перший погляд видається висказ в посланню до Колосян 4, 16. Там так читаємо: „І як прочитається се послання між вами, постарайтеся, щоб і в Лаодикійській церкві було прочитане, а написане до Лаодикії щоб і ви прочитали.“

¹⁾ R. Cornely, *Introd.* 2, III, 277

²⁾ Cf. I. Кор. 5, 9 і II. Кор. 11, 9. — Деякі біблісти стараються доказати, що крім згаданого пропавшого послання і двох канонічних післянь було ще четверте, котре також загинуло. Cf. Dr. E. Golla, *Zwischenreise u. Zwischenbrief*. — Eine Untersuchung der Frage, ob der Apostel Paulus zwischen dem I. u. II. Korintherbrief eine Reise nach Korinth unternommen und einen uns verlorengegangenen Brief an die Korinther geschrieben habe. (Biblische Studien XX. B. 4. H.)

³⁾ S. Polycarpus, *Ep. ad Philip.* 3.

⁴⁾ Theodoretus, *ad ep. ad Philip.* 3, 1. Migne P. G. 82, 625.

З повисших слів виходить, що існувало якесь послання до Ляодикійців, котрого ми нині не посідаємо. Се заключення однак не є так певне, коли зважити, що послання, котре в каноні св. письма стоїть під назвою до Ефесян, дуже правдоподібно є тотожне з тим, що його апостол згадує як післання до Ляодикійців⁵⁾. Надто не стрічаємо в цілій християнській літературі, почавши від письм апостольських Отців ні одної згадки, ні одного свідоцтва, щоби якийсь інший лист св. Павла, крім знаних чотирнадцятих був колинебудь прийнятий до канона св. книг.

Автентичність послань св. Павла, поминувши виняткові труднощі послання до Жидів, від перших віків християнства по нинішні часи не підлягала найменшому сумнівови. Вправді сучасна протестантська вільнодумна критика оспорує один або другий лист, однак їхні докази звичайно опираються на упередженнях, зглядно на ложних поняттях про християнство загалом, а особливо про початки християнської церкви⁶⁾. Надто вже в письмах Апостольських Отців маємо виразні свідоцтва автентичности і канонічної поваги всіх листів св. Павла, з поминенням тільки короткого послання до Филимона⁷⁾.

Певною є річю, що Павло ані не збирав своїх послань, ані їх не упорядковував. Однак зі слів II. послання св. Петра 3, 16, виходить, що ще перед смертю апостола якісь більші або менші збірки його послань находилися бодай в деяких християнських громадах.

Дотично упорядкування листів св. Павла так в рукописах, як і в описах, загально є приміненна метода, що послання до цілих християнських громад стоять на першій місці, а на другім послання, звернені до поодиноких осіб. Лист до Жидів в западній церкві завсіди стоїть на кінці, у східній лише в кількох пам'ятниках. Зате упорядкування поодиноких листів є дуже різнорідне. Тільки лист до Римлян так з огляду на його зміст, як і на повагу римської церкви, стоїть звичайно на першому місці. В „Фрагменті Мураторія“ приміром на семім місці⁸⁾.

Канон Тридентського⁹⁾ собора вичисляє послання, після

⁵⁾ Сей погляд опирається на тім, що в найстаріших грецьких рукописах, особливо у Ватиканським і Синайським, зовсім не знаходиться згадка, що се послання писане до Ефезу. Не знали сего також многи Отці і писателі церковні перших віків, а Маркіон дає виразно посланню напис „до Ляодикійців“. Видається, що се було окружне письмо, звернене загалом до Малоазійських церковних громад, котре відтак в каноні св. книг увійшло під назвою, до Ефесян. — Cf. Dr. F. Gutjahr. *Einführung zu den heiligen Schriften des N. T.* 4. u. 5. Aufl. st. 353.

⁶⁾ *Zur Geschichte der Bestreitung der Paulinen und über den Stand der modernen Kritik im allgemeinen.* — Cf. Al. Schäfer, *Die Kultur*, II. 50, i np

⁷⁾ Fr. X. Func, *Patres apostolici* I. u 640—652.

⁸⁾ R. Cornely, *Introductio* 2, III st 381—383.

⁹⁾ Concil. Trid. sess 4 decr. de edit. et usu libr. Dem. n. 785.

ваги змісту і поваги чи то християнської громади чи особи, до котрої послання було звернене, з виїмком листу до Жидів, котрий ставить на кінці.

Коли взяти під увагу хронологічний порядок послань св. Павла так можна їх поділити на три класи: 1. Послання, писані перед першим ув'язненням: До Галатів¹⁰), I. і II. до Солунян, I. і II. до Коринтян і послання до Римлян,

2. Послання, писані з часів першого ув'язнення: До Филипян, до Єфесян, до Колосян, до Филемона і лист до Жидів.

3. Послання по першій ув'язненню: До Тимотея, до Тита і друге до Тимотея.

Таким чином дійшло до нас чотирнацять послань великого апостола народів. Дев'ятнадцять віків проминуло від того часу. Ав оґрафів вже давно нема. Особи, до котрих були звернені ті вдохновенні письма, післанці, що їх носили, вже давно тішуються небесною славою. Навіть міста, з виїмком двох Риму і Солуня, до котрих писав апостол, перемінилися в румовища, а все таки ще й нині цілий християнський світ черпає і черпатиме зі сего обильного жерела чистої води знання й святости.

(Дальше буде.)

Некрольоґи.

О. Теофіль Гарасовский, ювілят, парох Коровиці Перемиської Епархії, помер 7. листопада 1923 р., переживши літ близько 80. Покійний уроджений 1844 р. в Чульнях, науки середні і духовні побирав в Холмі, де його батько, о. Михаїл, був ректором духовного семинаря. Висвячений в 1869 єпископом Куземським, зразу був сотрудником у свого батька в Тератині, опісля парохом в Неледві. В часі переслідування Унії в р. 1873 — був ув'язнений разом з батьком; син в холмській вязниці, а батько у варшавській цитаделі 3 місяці пересиділи в каторзі. В 1874 р. переслідування зі сторони рос. уряду так змоглися, що їм зіставало до вибору: або відречися св. Унії, або іти кудись далеко в світ за очі.

Вони вибрали се друге, покинули все, що мали — і перейшли в Галичину. Тут Покійний не розлучався з батьком і був йому сотрудником в Коровиці від 1876 р. до його смерті, до 887 р. Від того часу був парохом Коровиці — цілих 36 літ. І багато — багато труду й праці полишив за

¹⁰) Вправді деякі біблісти, як Kaulen, Schäfer, Feiten, Knabenbauer, Rätzl і інші, послання до Галатів ставлять на третьому місці, себто по посланнях до Солунян, однак найновіші досліди з великою правдоподібністю вказують, що се є перший лист св. Павла (Dr. F. Gutzjahr, Einleitung, 4 u. 5. Aufl. ст. 294—295)

собою, виховуючи цілі покоління в горячій любові і привязанню до св. Віри. До самої смерті був ревним священиком. Похилий літами, але молодий серцем і душею, рвався до діл, і мріяв про зріст і поширення унії далеко на Схід. А скільки надій привязував до сего ювілейного року, як дуже радів кожною відрадною вісткою про пошану і почитання святого Апостола Унії Йосафата! Та заки сповнилася його мрія, щоби бачити і тих, між якими молодим працював, зєдиненими з Петровою Скалою, покликав його Господь до своєї хвали. Поливши старенький о. Г. цінний матеріял в записках — відносно до справ Унії і вдячну пам'ять у парохіян, а у всіх, що його знали, жаль і сум. Не стало одного воїна Христової Справи між нами. В. й. п.!

о. Ю. Г.

О. Степан Тесля, парох Нового Села в Збаражчині, помер у наслідок закаженія крові нечаянно в ночі з 23 на 24. листопада 1923 р. в 42. році життя а 13. душпастирства.

Зійшов у могилу священик і український громадянин, якого ніколи не забудуть та жалувати не перестануть ці, що його блище знали та приглядалися його тихій, скромній а багатій у висліди праці. Найкращим доказом любови, пошани, вдяки за труд, а жалю за неповоротною втратою були ці величаві похорони, яких ми були учасниками й тут у Новому Селі й відтак у Збаражі, куди перевезено його тлінні останки на вічний супочинок до родинної гробниці сімї Заячківських (дружина Покійника походить з роду Заячківських).

Це був чоловік високого ума й незвичайно ніжного серця. Завжди й для всіх готовий, привітливий, лагідно всміхнений, радий кожному послужити, порадити, вислухати. Свої душпастирські обовязки в церкві й школах сповняв завжди як найточніше, а позатим, як сам залюбки говорив, — „наскільки маю часу свободного, то або вчуся й читаю, або сповнюю другий мій святий обовязок служити народові в читальні.“

Уродився в сімї середньо-заможного господаря в 1881 р. в Настасові. Його батько, хоч у хаті не переливалося, в поті чола працював, щоби дітям дати якийсь просвіток. І трьох його синів стало інтелігентами (старший яко старшина УГА поклав свою буйну голову в Берестю). Покійний о. Степан учиться в тернопільській гімназії, кінчить усі класи з відзначаючим вислідом на втіху родичам і своєму духовому провідникови, місцевому парохови, о. Цурковському. Відтак як однорічник відбув військову службу в чеській Празі. По укінченню богословії у Львові і по висвяченню став в 1910 р. катехитом шкіл в Збаражі, де, негаючись, попри свої станові обовязки, стає до народньої роботи. Згуртовує тамошнє українське міщанство, оживлює читальню,

засновує міщанську кооперативу „Сила“ й другу жіночу, доводить до цього, що „Сила“ набуває кам'яницю. У всіх товариствах його повно, а всюди працює інтензивно, але тихонько, скромненько. Тішиться вислідами своєї роботи, але час до часу приходиться йому зносити й болючі допущення Божі.

В 1920 р. обіймає парохію в Новому Селі. І знов у вир роботи. Після війни все завмерле приходиться йому просто відкопувати з румовищ. Очищує Народний Дім від всіляких післявоєнних непрошених комірників, приводить будинок до ладу, відновлює читальню Просвіти. І йде робота в читальні, йдуть театральні вистави, народні обходи. Обновлює церковні брацтва, гуртує молодь в церкві й читальні, а всюди він серцем і душею. Народ горнеться до нього з довірям і любов'ю, йдуть за порадами до свого доброго пастиря, за духовою поживою. А тої духової поживи в нього було в брід. Мабуть усі сучасні періодичні українські видання можна було застати в нього на столі, а книжок всіляких яких до 8 тисяч у хаті. Найбільшою його розкішю було, як сам у ряди-годи говорив, найбільшим люксомом, поїхати час до часу до Львова тай привезти повну валізку найновіших книжок. „Добра книжка, — бувало говорив, — це посаг для діточок складаю.“ — І полишив їм, сердешним, це одиноке, чималеньке віно.

В понеділок раненько залягли церкву й цвинтар маси народу. А в ночі ще приїхала депутація зі Збаража з о. Стецем, душпастирем збаражського передгородя Базаринець, з чудовим вінцем, і друга депутація від читальні з рідного Настасова теж з вінцем. Вже має Служба Божа зачинатися, аж ось шкільна дітв ра місцевої школи передирається крізь лави народу з віночком для свого дорогого Отця катехита. Після Служби Божої сказав у церкві чудове прощальне слово о. Лев Юрчинський з Добромірки, висловлюючи діяльність покійного як священика й українського громадянина. Обійшли з домовиною довкруги церкви тай поклали на віз. Вінці вкрили домовину вщерть, а з жалібного воза вітер колихав лентами, на яких виднілися проречисті, короткі, прощальні слова: „Незабутньому народньому діячеві молодь Нового Села“ зі золотим тризубом на багряній ленті, або „Невабутньому голові читальня Просвіти“, або „Найдорожшому провідникови товариство Найсолодшого Серця Ісусового“ й багато, багато інших. Вже похід мав рушати в дорогу, коли нараз під дзвіницею на камені станув місцевий член читальні, селянин, д. Андрій Москалюк, і в останнє попрощав покійного пароху й голову читальні, завзиваючи лід кінець промови присутніх співгромадян до присяги, що ідеї, кинуті покійним у їхні серця зберіжуть до гробової дошки... Пішло брацтво з хоругвами Нового Села й сусідніх Шельпак попереду, відтак на одному возі два свяще-

ники в жалібних ризах о. Стець і о. Голінатий, а за домовиною вози з ріднею. По дорозі села, як Сухівці й Шельпаки, удекорували жалібно свої хати. Хоругви Нового Села й Шельпак ішли аж до Збаража. А вже від Лубянок прилучалися гуртки людей до сумного походу. Та за Лубянками вже стояли непроглядні юрби Збаражан. А як підіхали до Збаражської церкви, привитав домовину місцевий сотрудник о. Осип Кодельський і вісьмох священників стануло до похорону. — Вівторок після Служби Божої, на якій в друге виголосив прощальну проповідь о. Кодельський, двигнувся похід з церкви на кладовище. Здвиг народу був такий, що початок походу був уже на кладовищі, а кінець ледви виходив з церкви. А це дорога трьох кілометрів. Взяв участь буквально весь Збараж. І Українці і Поляки й Жиди і вся місцева інтелігенція. Пошанували похорони своєю приявою теж і місцеві кс. Бернардини.

Ще остання панахида, ще при повні чуття та жалю промови над гробом: о. Мих. Струминського з Сеняви, студ. унів. Топоровича, який, як колишній ученик збараської гімназії, прощав свого катехита, і селянина Пелеха з Лубянок іменем тамошнього Народного Дому й селянства повіту. Посипалася грудка рідної землі на домовину, полились сльози опечаленої Дружини, болем прибитого тестя о. Заячківського, засумованої Рідні і останнє Вічна пам'ять залунало з тисячів грудий...

Нехайже ця Вічна пам'ять зістане між нами, незабутній Робітнику в винограді Христовім та на народній українській ниві. А рідна українська земля, яку Ти так Своім ніжним серцем любив, хай буде легкою Твоїм тлінним останкам.

В. Г.

Зі світа.

Австрія. В серпні м. р. соціалістична більшість у мійській раді м. Відня рішила усунути монахині з діточих виховницьких заведень та домів убогих. Рада вже й начала поступати в дусі сього рішення. З одного діточого захисту усунуно 13 монахинь, а що сей захист був у монастирі, то монахинь вигнано з монастиря й церкву їх насильно зачищено. Віденські католики з того приводу скликали великі протестуючі збори.

Америка. В республіці Гватемалі вже від кількох літ масони переслідують кат. церкву. Тамошний кат. єпископ уже від 1921 р. живе на вигнанні. Церкві не признається прав юридичної особи. Католицькі товариства заборонені. Священикам на вулиці не вільно носити реверенди. Як бачимо, новочасна атеїстична отрута тут і там приходить до перемоги в державній власті і робить своє.

Англія. Англійський архієпископ з Canterbury обіжним письмом доніс иншим англійканським архієпископам і єпископам, що до Бельгії, до кард. Mersier-a, удалась депутація з духовних і світських, щоби порозумітися: в який спосіб могла би англійканська державна церква зблизитися до католицької? — В теперішнім англійським парламенні є 24 послів католиків і 7 консерватистів, 3 лібералів, 113 робітничої, а 2 з національної партії.

Італія. Рим. Орієнтальний папський Інститут сего року числить 40 учеників, з котрих 18 підготовляється до докторату з області науки Інституту. З тих учеників є 4 Італійців, 3 Румунів, 5 Болгарів, 3 Французів, 8 Маронітів, 2 Українців, 2 Білорусинів, 2 Поляків, 2 Іспанців, 1 Голяндець, 1 Етіопець, 1 Мезопотамець, 1 Австрієць, 1 Словінець, 1 Москаль, 1 Лотиш, 1 Сирієць, 1 Канадієць. Є 12 світських священиків, решта монахи різних чинів.

Франція. В Марсилі недавно тому вів наради великий Конгрес, якого ціллю було: знайти середник проти безнастанного обменшування французького народу. Конгресови предсідав міністер здоров'я. Ухвалено дві головні резолюції: Перша домагається, *щоб знести закон, яким дозволяється розривність подружжя*. Друга домагається, щоб у державних школах було заборонено підкопувати релігійну мораль та щоб *шкільне моральне виховання дітей було згідне з релігійним*. — Ось переднячка Франція на своїй шкірі дізнає благодати плодів свого вільнодумства, і по „широких“ експериментах бачить, що треба їй вертати до „вузьких“ старих правд християнства... Щоб тільки наші відгравані вільнодумці спромоглися сей факт належно зрозуміти, доки ще час.

Чехія. Підчас розвалу Австрії (3. XI. 1918.) атеїстично-антикатолицькі елементи збурили стару, артистичну статую Преч. Діви, що високо здіймалася на площі в старій Празі (на тій самій площі стоїть також статуя Гуса). Празькі католики, ображені тим святотатським вандалізмом, задумали поставити нову статую Преч. Діви на тому самому місці. Невдовзі тому посол до парламенту Носек скликав явні збори, і зібрав 300.000 чк. на сю ціль.

В чеських католицьких епархіях число клириків застрашуючо мале. Всіх католицьких священиків було там перед війною около 10.000, а около 150 клириків. 1923 р. всіх клириків було 494, отже ледви 1/3 часті потрібної кількості. Так пр. пражська архієпархія на 3 мільйонів душ мала в 1923 р. тільки 37 клириків (з котрих 27 є Німцями): Будеовиці на 1 мільйон душ 14 клириків (11 Німців); Літомеричі 41 клириків (37 Німців). Як бачимо: процент Німців доходить донеде до 80—90. Але річ доволі ясна: Чехам легко донебудь посаду дістати, Німцям трудніше, й тому в більшій кількості вступають на богословію.

Югославія. Преосв. Д. Нярадий, єпископ крижевацький, на підставі порозуміння югославянської влади з Римом став Апост. Адміністратором всіх греко-католиків у Югославії. На многая літа! — В Крижевацькій епархії з розпорядження Ординаріату прослава ювілею з нагоди 30-річчя смерті св. Йосафата відбувається анальоґічно, як і в наших галицьких епархіях. У двох найбільших парохіях (у Керестурі та в Коцурі) проводив духовними місіями сам Преосвящений Д. Нярадий (від 9—17. XII. м. р.). При тій нагоді торжественно посвятив „Народний Дім“ у Керестурі, який то дім уфондував заможний селянин Мих. Колошняй і віддав на власність „Руському Народному Просвітному Товариству“. Честь таким людям! — Хорватські „реформісти“ (в якій то секті майже більше священиків, як вірних) поприняли назву „старокатоликів“, і в той спосіб стали „призною конфесією“ в державі. 21. і 22. І. с. р. мали вони свій синод у Загребі, на котрому вибрали на свого єпископа Марка Калоджера, пароха й капітульного крилошанина в Спліті (Спалато) в Дальмації. Хорватські часописи не таять, що всі ті нововпечені „старокатолики“ спроневерилися дійсному католицькому тільки тому, що хотіли поженитися і в дійсності всі поженилися.

Нові книжки.

Альманах українських богословів зібрав Василь Мельник. Львів 1923. Накладом Організації Українських Богословів

Львівської і Перемиської Дієцезії. Печатня ОО. Василян в Жовкві. Ст. 150.

Великий, пам'ятний рік мученицької смерті св. Йосафата! Як і можна було сподіватися: молоді левіти возьмуть в обходах в честь св. Мученика визначну участь асистую в богослуженнях, устроєннях концертів, академій. А тимчасом мила несподіванка! Богословці наші рішили зазначити свою любов до св. Йосафата чимсь тревалішим і спромоглись на видання Альманаха „як скромний дар наших умів і сердець...“ св. Йосафатови, як пишуть у передньому слові.

А що теперішня пора розладдя московської і української православної церкви дає запоруку недалекого зближення Сходу до Заходу, тож зміст альманаха обертається головню около цих тем. І так св. священомученикови Йосафатови присвячено дві монографії, а саме: о. Й. Скругня: „Апостол Унії“ і Ст. Семчука: „Св. Йосафат на тлі Унії“. О. Скрутень дав нам прегарну силветку святого і дуже успішно полемізує з його ворогами, не виключаючи звідки іноді симпатичного нам проф. Мих. Грушевського, а Ст. Семчук якими красками змалював нам тло, на яким прийшлося класти основи під велике діло зєдинення церков. Він оповідає ясно і приступно про ті численні колоди, які кидали і чужі і свої св. Йосафатови під ноги, щоб Його велику ідею знівечити, а які довели до Витебської катастрофи.

А що при налагодженні релігійних відносин між Сходом і Заходом велику роль відграватимуть всякі політичні і соціальні чинники (соціалізм і націоналізм), то й тим питанням присвячені статті в альманаху. І так свящ. *Василь Василук* пише про „Ідею національності в світлі християнства“, де доказує, що лиш християнська релігія є в силі розв'язати національне питання та що самотнім середником на непогамований національний фанатизм це поворот до практичного католицизму, до католицизму у публичнім життю. *В. Свій* в статті „Соціалізм а християнство“ доказує, що в нинішніх розбурханих часах самотня віра в Христа і Його ідеали можуть обновити притомлене людство, бо тільки по внутрішній переміні може наступити зовнішня обнова і переміна суспільного устрою нації чи людства загалом. І нашої Україні не треба „льозунгів“, „партій“, „принципів“ — нам треба характерів, а таких виплекає лиш велика ідея Христова! —

До сего рода статтій зачисливби я і студ. богосл. *Володимира Бабчука* „Декілька заміток про наше християнське письменство“. Безперечно для великого діла зєднання в Христі може причинитись преса і письменство. Тому Бабчук подає проєкт засновання „С. К. У. В“-а (Союза Католицьких Українських Видавництв), який поширювавби добру, католицьку українську книжку і подрібнійший начерк статута такого СКУВ-а обіцяє подати в „Ниві“). З одним лише не згодилисьби ми

*) Дуже радо помістимо. — Ред.

з молодим автором, а саме з осудженням цілої нашої української літератури як безбожної (ст. 90). Таке самоопльовування разить і минається з правдою, бо чейже Квітку, Шашкевича, Устияновича, Нечуя Левицького, Кониського, Вол. Барвінського, Ом. Огоновського, Федьковича, Кобилянську, Коцюбинського і мн. ин. до таких дегенератів думки зачислити не можна.

Догматично-асцетичного змісту є статті: *М. Жеплинського* „Модернізм в межах Церкви“, річ цікава і написана з знанням річі; *М. Проця* „Душа“, докази на естествовання душі; *Володимира Яценкова* „Звання“, в якій автор дуже успішно доказує, що чоловік, який бажає посвятитися священничому стану, мусить мати необхідно особлившу до нього ласку, правдиве Боже звання, та що вже в заранню своєї молодости повинен молодець при допомозі родичів, катехита і вчителів приготуватися до вибору звання. Він бачить з зорганізованих тепер по школах кружках християнської молоді велику запоруку, що лекше буде тепер молодіжки о вибір майбутнього звання, лекше о добрих священників. До цього рода праць належить стаття *М. Жеплинського* „Духовні вправи і розважання“, в якій подає тойже спосіб, як провести з користю для своєї душі „духовні вправи і розважання“. *Прим. Ред.* О реколекціях дає також настроєву картину *Ф. Масляник* п. з. „У стіп хреста“ і такуж настроєву картину дає і *В. Лімниченко* в своїй мініятурці п. з. „В затишнім царстві моїх дум...“

Побіч оригінальних статей маємо в „Альманаху“ також і перевід уривка з звісної книжки Геттінгера: „*Timotheus, Briefe an einen jungen Theologen*“ п. з. „Душ пастирство“ в гарнім перекладі Яценкова.

На окрему згадку заслугоє прегарна стаття д-ра Гавр. Костельника п. з. „Краска понять“. Є се уривок з розвідки „Психологічні чинники, які загалом співділають при формуванню людських переконань“. Розвідка та творить вступ до II. тому праці „Причини атеїзму“. Розвідку ціхує, як загалом усі праці звісного нашого письменника, велика ерудиція, глибока інтуїція, легонький полемічний тон, а передовсім незвичайно популярний виклад, який позволяє глибоко філософські річі читати з напруженою увагою від першої до послідної картки. Якщо о. Костельникови удасться при теперішній дорожнечі видати свою книжку, то нашій богословській літературі прибуде вельми цінний набуток.

Другу частини книжки становлять поезії наших молодих поетів-богословів. І це — правду сказати — є найслабша частина „Альманаха“. Брак гадки, брак теми, новоуковані слова, хоровання на позу, а часом таки нісенітниця, які просто примушують робити жертву з часу, щоб їх дочитати до кінця. Щоби не бути голословним, зачитую дещо з них:

праці" цих „зреформованих“ наших братів... *Avete! Morituri vos salutamus!*

З цього короткого огляду „Альманаха Українських Богословів“ виходить, що книжка ця повинна знаходитися в руках кожного священника і скорим розкупленням книжки повинні ми заохотити наших богословців до дальшої праці над собою, до дальшої праці для Христа і Його Церкви!

о. Юліян Дзерович.

Календар св. Йосафата на 1924 рік та Шематизм Клиру всіх єдинених Єпархій — зладив *о. Володимир Семків*. Літературно-видавничий інститут „Добра Книжка“. Сторін LXX + 280 + (18 непагін.) VIII^о.

„Не без інтересу повинно бути в ювілейному, році св. Йосафата знати стан тої вітки католическої Церкви, за яку св. Мученик оддав своє життя. Не всім можливо дістати шематизми всіх Єпархій, бо й не всі Єпархії їх видавали по війні, а збірного шематизму в нас не було. Щоби хоч у часті зарадити тому браку, видається отсей Календар св. Йосафата“ (ст. LXIX.). Такими словами очеркує автор ціль тієї цінної книжки. Календарієм, зладжене Преосв. Єп. Боцяном, є повне, т. зн. подає на кожний день імена всіх Святих (а не головних, як це звич. буває) того дня. До імен подано ще й час, коли який святий жив. При неділях і святах зазначено зач. Євангелія й Апостола.

Перехід із календарієм до літературної частини творить гарний образ св. Йосафата у східних ризах з незвичайно милими чертами лица.

Дальше йдуть статті про життя св. Й. та його діяльність про солідарність гр. кат. духовенства т. т. п.

Сам шематизм гр.-кат. клира займає 280 ст. Є тут подані адреси священників усіх гр.-кат. Єпархій та Апост. Адміністратур, числом 11. Серце росте, коли бачимо силу нашої церкви, численність нашого духовенства, кількість душ і парохій! Але і стискається нам боєм грудь на вид занедбаних або і страчених ділянок праці! Число кат. видавництв і часописів смішно мале, багато парохій заняли схизматики (на Карпатській Україні), багато парохій жде даремне душпастирів, монаших законів усього навсього кілька та й то з маленьким числом членів... Справді великого труду і героїської посвяти треба буде, щоб зорати сю рідну нашу ріллю, не одної краплини кровавого поту!... І треба нам, душпастирям, горяче просити св. Священномученика о ласку запалати такою жертвою для добра католицької Церкви, як і Він, перший її Душпастир і Мученик!

Побажатиб авторови календаря, щоб і на другий рік спромігся дати нам новий річник тієї наскрізь оригінальної книжки. Очевидно, що автор постарається тоді про ще кращий зміст і вигляд книжки. Покищо треба нам спромогтися

й розкупити книжку. Дешева її ціна (2 франки) не залякає нікого, а видавництву дасть можливість поширити даліше копію для Христової Церкви працю. О. П.

Богословія — Науковий тримісячник. Видає „Богословське Наукове Товариство“. Кн. 3—4. з 1923 р. Се ювілейне число з нагоди 300 річниці смерті св. Йосафата. Містить у собі 5 історичних образів св. Йосафата, 1 його автограф і знімку його мощів по їх віднайденню в Білій. З поміщених статей особливо цінні матеріали для найновішої історії мощів Святого, які перший раз тут появились друком. Загалом: „Богословія“ сим своїм випуском збудувала гарний ювілейний пам'ятник Святому.

При сій нагоді подаємо до відома: що нове число „Богословія“ появиться до кінця марта с. р. (правильно).

Roczniki Katolickie za rok 1923. Spisał X. Nikodem Cieszyński. Nakładem autora. Poznań 1924. Стор. 644. Є се хроніка катол. світа — розуміється: в освітленню автора, який при наводженню фактів zarazом висказує свою сумаричну критику (як се загалом практикується в газетах).

Що і як автор пише про нас, се ми зреферуємо пізнійше (в статті „Доля Унії“). Тут згадаємо лише загально: що автор ніби хоче мати добру волю до нас, але в дійсності всьо в нас бачить через звичну нам „польську призму.“ Довідуємося з тих „Rocznik-ів“, що бл. п. архієп. львівський Більчевський побудував около 350 костелів у Сх. Галичині, „i tem zasłużył się nietylko około Kościoła, ale i Ojczyzny, bo tem samem sfałował na kresach tyleż twierdz polskości przeciwko nawale ukraińskiej“ (стр. 507). А далі: „Jako Polak na tak wybitnem stanowisku, na tak wysuniętym posterunku okazał neugiętość charakteru niezwyčajną czy to wobec podłego wieszateckiego (!) systemu austriackiego czy wobec inwazji (!) ukraińskiej...“ Стиль „Porann-oї“ або „Codzienn-oї“ зі Львова... І пощож той автор їхав аж до Львова, і заздалегідь анонсував свої „Kroniki“ навіть у українських часописах (на жаль також у „Ниві“)? А вже міг собі все передрукувати з львівської „Codzienn-oї“.

Душпастирь — офіційльний орган епархії мукачівської. Рочник І. Число 1 і 2 з 1924 р. Хвалити Бога, наші браття на Підкарпатчині мають уже другий часопис (місячник) духовного змісту. „Благовістник“ призначений для народу, „Душпастирь“ для священників. Виглядає „Душпастирь“ поважно, великий формат, 38 стор. На його зміст складаються статті переважно з катехитики, проповіді, „casus-и“ з душпастирства та офіційні вісти епархії. Мова доволі чиста (народна), але правопис етимологічний. Щастя Вам Боже, дорогі Браття! К.

Поступ, річник IV. Число 2 з 1924. Зміст сього похвалигідного часопису щораз цікавіший, ріжнородніший і вар-

тіснійший. Видно, що часопис, призначений для „української нової Молоді“, розвивається.

Благовѣстник, річник IV, число 1 і 2 з 1924 р., далі воює з православними роздорниками на Підкарпатчині — а вміло.

Наш Приятель, Рік III. Лист 2. Попав на добру думку, й учить дітей рахувати до біліонів і навіть до квадриліонів (сеж нині в нас конечне і для старших)...

Джек Лондон: Оповідання південного моря. Переклад з англійського. Львів 1924. Накладом „Української Книжки“. Стор 144. Книжка дуже цікава й повчаюча. Хто перечитає, не пожалує.

ВСЯЧИНА.

З Т-ва св. Ап. Павла. Виділ Т-ва св. Ап. Павла, уповноважений останніми Загальними Зборами, на останнім своїм засіданню постановив такі річні вкладки для членів: за 1923 р. (хто не виплатив до 1. II. ц. р.) $\frac{1}{2}$ фр., за 1924 р. для всіх членів 1 фр. Просимо всіх Вп. Членів зараз уплатити річні вкладки (на адресу голови Т-ва: сов. Вол. Садовський, Львів, вул. Корняків 1.).

З Т-ва Катехитів. На останньому засіданню Виділу Т-ва ухвалено зреалізувати ухвалу Загальних Зборів дотично постійного дописування катехитів у катехит. справах до „Ниви“ [що вже в сім числі починається*).]. Засідання Т-ва відбуватимуться що вівторка по 1. кожного місяця (отже 4. III., 1. IV., 6. V., 3. VI.), на котрих мило будуть привитані всі ОО. Катехити з провінції, що в ті дні моглиби прибути на них.

Гр.-кат. церква в Празі. Церква св. Хреста на Прикопі в Празі перероблена на гр.-кат. церкву і віддана під заряд Всеч. о. Гл. Верховському, добре звісному П. Т. Читачам „Ниви“ з його статтей, поміщуваних у „Ниві“. Так католики Чехи дбають про св. унію! Честь їм!

З царства переслідування христ. віри. „Таймс“ доносить, що большевики в Петрограді увязнили кілька гр.-кат. монахинь і гр.-кат. священика о. Николая Александрова — що держать у тайні. Арештованим агенти говорили, що „красше посвячували би час для вивчення комунізму, чим для вивчення католицької гнилі“. — Видно, що Москалі, навіть атеїсти, в дійсности не дуже то люблять католицизму. Для оптимістів се повинна бути пересторога!

Страшний суд. Совітська преса подає, що між населенням південної Росії поширилася віра в недалекий кінець

*) Стаття о. Біленького. — Ред.

світа і страшний суд. Десятки тисяч селян покидає всяку працю і віддається тільки молитві. В деяких околицях селяни вірять, що земля западеться і тільки села, обведені хрестовими колами, залишаться неушкоджені. Мужики вирубують цілі ліси, будують хрести і ставлять їх навколо сіл так густо, що цілі села окружені мов перстнями. Ніхто з селян не важиться вийти поза хрести, щоби в хвилині сподіваної катастрофи не бути поза селом. Ніякі старання совітського уряду не в силі розвіяти й побороти забобону. Мужики вірять, що терпеливість божа скінчилася і що надходить день кари за війну й революцію. („Діло“.)

Злука календаря в Румунії. Синод румунської православної церкви рішив, що дня 14. жовтня 1924 (по старому стилю) злучить юліанський календар з григоріанським.

Слушні бажання. Священики з провінції вказують на те, що дуже практичним було би в новім виданню єрейськ. Часослова помістити: 1) також св. Літургію (в декотрих церквах є більше престолів, а лиш один Служебник, отже священики гості могли би читати св. Літургію з молитвослова, так само діакони і т. ин.); 2) на твердій окладинці добре було би приклеїти гумовий або скірянний пасок, щоб там можна закладати витяті картки до розважань, диспозиції і т. ин. Вповні слушно!

Історія, історія... Ми вже в своїм часі апелювали до духовенства, а тепер також з провінції до нас апелюють: щоб усі священики, а особливо ті, що мали трагічніші пригоди, списали коротку але повну хроніку свого переживання від 1914 р. до нині, і се або старанно переховували або віддали певним людям чи товариствам до переховання. Се цінні пам'ятники — нехай історія не загине. Від себе Редакція додає: що треба запевняливо списувати також народні пісні, характеристичні оповідання, приповідки тощо про воєнні часи — особливо від 1918 р. Збирайте цегли для великого будинку!

Стінний календар „Рідної Школи“ УПТ. До сього числа долучаємо календарі „Рідної Школи“ УПТ. й чеки. Календар виконаний дуже гарно цінним високо нашим артистом-графіком П. Ковжуном, тож попри своє практичне завдання справляє й естетичну насолоду. Ціна календаря в розпродажі виносить 600.000 Мп. Сподіємося одначе, що з огляду на велику вагу „Рідної Школи“ і її важке матеріальне положення Всеч. ОО. Передплатники попри належність за календар пришлють ще й щедрі датки. Долучаючи календар, хочемо влекшити нагоду нашим Всч. ОО. Передплатникам набути сей справді гарний артистичний твір.

НИВА

місячник посвячений церковним і суспільним справам.

Ч. 2—3. Львів, за лютий—березень 1924. Рік XIX.

До відома.

Цілорічна передплата на „Ниву“ на 1924 р. виносить в краю 10 вал. фр. франків (так, як це подане на окладинці стр. 2 в попередньому числі „Ниви“). Для Америки 2 дол., для Чехословачії 75 ч. кор., для Югославії 160 дин. (а не 220, тому що в останнім часі курс динара значно піднісся).

Ця велика підвишка обов'язує всіх предплатників без виїмку. А це тому, що зона спричинена не спадком вартости Мп., але зростом друкарських цін, обчислюваних у твердій валюті.

Деякі з наших ревнійших П. Т. Предплатників, занепокоєні тою наглою а так високою завишкою, перестерігають Редакцію перед евентуальними лихими наслідствами, запитують: хто є дійсним власником „Ниви“? в чиїх руках адміністрація? хто і чому підвищує передплату? Радять не підвищувати так передплати; і т. и. Ось тому Редакція приневолена відповісти на такі запити — для успокоєння. Однак лише загально, бо на подрібну відповідь було би шкода так дорогого друку, коли кожда сторінка коштує майже 30 міл. Мп...

Ціну „Ниви“ постановляє редактор, і на сходинах Видулу Т-ва Ап. Павла завсіди умотивовує кождоразову підвишку. Власником „Ниви“ є Т-во Ап. Павла, як звісно.

А кожда нова підвишка була спричинена не якоюсь спекуляцією на зиск (видавництво „Ниви“ ніколи не мало на цілі зиску...), лише зростом цін: щоби часопис міг виходити. Остання велика підвишка була спричинена тим, що від 20. XII. 1923 до 15. II. 1924 друкарські вироби 5 разів підскакували в ціні — так, що 20. XII. 1923, коли цілорічна ціна „Ниви“ виносила 2:50 зол. кор., за аркуш друку платилося 60 міл. мп.; а 15. II. ц. р. за аркуш друку платилося 280 міл. мп. Отже нинішня цілорічна ціна „Ниви“ в порівнянні до ціни з 1923 р. повинна би вносити майже 12 вал. франків. А коли Редакція підвищила ту ціну тільки на 10 вал. фр., так це знак, що в цім році буде ще в гіршім матеріяльнім положенню, як у минулім... На кожде поодиноке число треба нам округло 1 мільярд 300 мільонів мп. —

а що місяця не так легко це назбирати. Саме тому „Нива“ від нового року спізнилася один цілий місяць.

Друкарські вироби (як загалом фабричні) тепер у нас дорожші, як деінде. Газети платяться 300 тисяч за примірник, значить 15 зол. сотиків. А перед війною платилось від 4 до 8 сотиків. Але — мусимо видержати, хіба так вічно не буде. Однак передвидіти нічого не можна.

Просимо сей час прислати нам бодай піврічну передплату, щоби наш часопис міг правильно появлятися.

Редакція.

О. Д-р Гр. Костельник.

Доля Унії.

II.

Мінімалізм української вдачі.

„В своїй хаті своя правда
І сила і воля!“

Т. Шевченко.

Доля Церкви в якомусь народови не є відорвана, не спадає з повітря, як манна, — розуміється: оскільки абстрагуємо від таємного божого Провидіння, — але росте з удачі тогож народа, наче овоч з дерева, і носить на собі всі позначки тої вдачі. Так і в нас.

Якаж є вдача українського народа? Входить тут під розвагу та сторона вдачі, котра стає рішаючою при витворюванню суспільних відносин, бож Церква є суспільною інституцією. Ся квестія в відношенню до всіх народів у новіших часах модерна (сеж час, коли зродилася *Völkerpsychologie*), і безнастанно обговорювана. Чиодно мудре слово сказане під тим кутом видження про наших сусідів: Москалів та Поляків. Але про нас, хоч стільки говорено, ще не договорено до останку, не віднайдено властивого кінця в клубку. Всюди так буває, що багато думок намагаємося звести в один погляд, а замість многих слів вишукати один вираз, щоб він служив наче скондензований еквівалент за ті многі слова. І коли наш погляд правдивий, то таке одно слово (характеристика) дуже багато каже. Так про Москалів нині кожний знає, що їх характеристикою є „максималізм“. Одно слово, а воно думаючому все розяснює.

А що є характеристикою Українців? Підношено й ніби доказувано, що „демократизм“, „любов до свободи“, „індивідуалізм“ і т. ин. Але спробуйте тими „кінцями“ відмотати клубок дотеперішньої історії українського народа. — Сі „кінці“ разураз уриватимуться, а клубок остане клубком.

Великі поети мають те щастя, що — нераз і несвідомо, не думаючи про властиве значіння своїх слів — виповідають тайни душі свого народу. Вони ж носять у собі неначе збірну душу цілого народу, і в них приходить до свідомости те, що в їх народі загальне й історичне (або майбутнє).

Ось по два стихи з Пушкіна та з Шевченка:

*От Фина до Молдавана
На всех языках все молчит.*

(Пушкін.)

*В своїй хаті своя правда
І сила і воля!*

(Шевченко.)

Обдумайте: яку народню владу зраджують ці стихи Пушкіна, а яку стихи Шевченка? Від Фина до Молдавана, від Північного до Чорного моря — сеж „світ“ (тобто: поетична метафора для означення „світа“). А сей „світ“ мовчить під лапою Москви... Значить: Москва свідомо свого світового післанництва: в неї бухтить огонь, який вона хоче розкинути по цілому світі — щоб світ став перемальований на її зразок. Се більше, як жажда панування, експанзії, імперіялізму — сеж жажда перетравлення чужого світа й зродження свого власного світа. Якась більша суспільна жажда вже неможлива. Царське православ'є, панславизм, новочасний комунізм — се все виплоди тої московської психи. І не лише чільні Москалі тим переняті. Прості большевицькі жовняри при переході нашої нещасної галицької армії на їх сторону виталися з нашими недужими жовнярами, що лежали по шпиталях: „Ставай, братец, мір спасать!“.

Се діялося в тім самім часі, коли український газда, як далеко й широка Україна, повторяв: „Мене з хлопа ніхто не скине!“

Ясна річ, як сонце, що московська душа знайшла в тих словах чудово просту фразу для вираження свого максималізму; а українська душа знайшла такуж фразу для вираження свого мінімалізму. Наведені стихи Шевченка кажуть те саме. Нема в них ані згадки не то про світ, але навіть про державу. Нема ані тіни жажди панування. Найвисший ідеал — „своя хата“ й вигоди самостійного газди... Певна річ: поет тут під „хатою“ розумів цілу Україну, але та „своя хата“ має бути символом: як він уявляє собі вільну, ідеальну Україну... „без хлопа й без пана“: без гегемонії, без експанзії, без панування, без твердого послуху в низу... Вистарчить, щоб тільки була свобода така, як у „своїй хаті“. Се ідеал держави, розвинений по лінії мрій першого ліпшого газди. А се мінімалізм — мінімалізм так яркий, якого більш у європейських народів не зустрічається. Свідчить про се історія.

А що сей мінімалізм через цілу історію ярко відбивався також на нашому церковному життю з багатьма уємними наслідствами, то мусимо йому трохи подрібніше приглянутися.

*

Нині про се нема сумніву, що перші держави правильно повставали так, що знайшлася людина, жадна панування, й підчинила своїй власті стільки людей, скільки могла (J. J. Rousseauх зі своїм „соціальним контрактом“ належить до царства наївної поезії). Тай до нині властивим, фактичним державотворчим елементом осталася сила, захоплення; — а людська природа дозволяє пророкувати: що се так буде до кінця світа.

Історія свідком, що були народи більш жадні панування, отже й більш способні до заснування своїх держав; а були й менш жадні панування народи, отже також менш способні до творення своєї держави, до накидування своєї волі иншим, до політичної гегемонії, експанзії.

Український нарід може служити яко чистий тип для сеї другої категорії. Без пересади можемо твердити, що український нарід сам із себе оснував свою державу щойно за Центральної Ради в Києві 1917 р., а відтак 1918 р. в Галичині. Перші спроби не вдалися — головно ізза відвічного мінімалізму української вдачі. Майже в усіх більших словянських народів свої люди заснували перші словянські держави: так у Хорватів, Сербів, Словаків, Чехів, Польків. І полишило пануюче плем'я свою назву для цілого народу (се є зліпку з різних племен). А на „Руси“ була „своя хата“, „своє село“, „своє плем'я“ — але не було своєї держави, не було спільної назви. Спільну назву й державу сотворили тут щойно чужинці, завоювателі Германи: Варяго-Роси.

Цікаве було би розслідувати властиві причини свого первісного українського мінімалізму. Певно їх було кілька. Але за саме їх ядро, як думаю, треба се вважати: Україна — колиска Слов'ян. А аж прикро читати: як то різні, більш войовничі, народи мучили сих „голубячої вдачі“ Слов'ян. Ті словянські племена, котрі були більш жадні свободи, грабунку, покидали свої оселі, та йшли в світ за красшою долею. А „мінімалісти“ крилися по лісах, по степах — і оставали на своїй землі. Так з часом Слов'яни „пересіялися“, а на старій батьківщині остався сам „сік“ словянської „голубячої вдачі“.

Варяго-Роси доконали чудес: різні племена стопили в одно, збудували славу державу. Але їх було замало, а Слов'ян загато. І їх максималістична вдача по кількох генераціях зісловянщилась: стала мінімалістичною. Державна влада стала дробитись: повставало багато „газдів“, і кождий хотів мати „свою хату“... По татарському знищенню „Руси“ мала Литва загарбала велику Русь; а відтак, ще куди красше, перевела се „пісковита“ Польща. Правда, одна гиля „Руси“ відбивається від кореня, сягає на північ. А саме та, котра ще заховала в собі трохи максималізму. Тут на півночі вона

покорює собі слабші чужі племена, й се якраз скріплює її максималізм. Се „нова Русь“ — московська.

А „стара Русь“, київська, на своїх землях „мешкає кутом“ у чужих державах. Не має змислу для своєї держави, не виявлює волі, не піднімає замірів. Аж дивно, дуже дивно, що за литовської ери, коли українська мова й церква силою свого висшого культурного ступня займали гегемонійне становище в цілій державі, „руські“ бояри, яких було так багато та які були так заможні, навіть не виявили охоти: щоб вони, а не Литовці, стали панами держави... Чи се не є об'яв мінімалізму?

А за довговікового панування Польщі сей мінімалізм ще яркійше бє в очі, і небавом лишає по собі сумні-пресумні наслідки. Через тільки віків були різні нагоди, катаклізми, конфлікти, які легко можна було використати для заснування української держави, ба навіть для перетворення цілої Польщі в Україну. Булиж по українській стороні плеади шляхти, були багатства, було багато людського матеріалу — не було тільки душі, жадної панування; не було волі, котра відчувала би гін, щоб накидуватися иншим, чужим; не було ясної національної свідомости.

А всі прояви, котрі ніби могли би входити за щось такого, в дійсности були тільки „партизантськими відрухами“ (якими Україна — не без глибокої причини — так вславилась за наших літ), були тільки „дрібно газдівськими“ невдоволеннями й замірами — от „у своїй хаті своя правда“... Але про „свою державу“ ані мови.

Історики часто поповнюють такий блуд, що якраз найважніших проблемів не вияснюють і навіть якось не вважають за потрібне ясувати їх, начеб вони були самозрозумілими. Так наші історики не вияснюють причин, котрі склались на те, що „руський“ народ так сильно поширився (себто: що різні словянські й несловянські племена — навіть ті, що були поза державою Русів, поприймили імя, віру й мову „руського“ народу); не вияснюють наші історики й того дива: чому матірня Русь по пропасти властивих Русів (Варягів) національно так слабо була розвинена, хоч, як здавалось би, мала всі дані до такого розвою: малаж вона свою світлу історію, церкву, „освячену“ (через церкву) мову, багату літературу, численну шляхту...

Поляки вже з самих початків національно далеко переросли „Русь“. Мали вони свою ясно визначену національну ціль, якій осталися вірні аж до нині: панувати, де лише вдасться, для утвердження й поширення своєї держави й народу. А коли вони зіткнулися з Руссю, то в них іще не було ані своєї літератури, ані „освяченої“ мови, ані так славного імення, як у Руси. Як отже такі різниці зрозуміти? Тут мінімалізм, а тут свого рода максималізм? Се певне. Але се ще не все, бо не ясує причин того мінімалізму

й максималізму. Я собі се так толкую (а історики нехай застановляться над тим, чи воно чогось варта): Поляки мали вже з почину своєї історії чистий націоналізм, а „Русь“ нечистий, поплутаний з чужим могучим елементом. Се нещастя переслідує матірню Русь аж до нині: вона відчуває потребу метаморфози, скристалізування. Зміна назви „Русь“ на „Україна“ є найкрасшим виразом сього. Поляк від віків був Поляком — ніхто не вагався, як його має назвати, й не важився инакше називати його. А „Русин“ — то раз „русский“ (russicus), то знову „Червонорусин“, „Малорусин“, „Українець“, ба навіть тільки „православний“ (якого сусідські вчені позволяють собі зачислити то до московського, то до польського народу)... Польщу оснували Поляки, а „Русь“ — чужинці: Роси. Се одна причина. Але пів біди було в тому для „Руси“, якщоб спадщина Росів осталась у славі й силі через довгі віки (як нпр. спадщина Франків у Франції, а Болгарів у Болгарії). А вона нагло заломилася й лишила по собі менш-більш такий „смак“, як Австрія в наших часах. Усі не-Німці здавали собі справу з того, що втратили ніби „своє“, котре всеж таки було „чуже“. Хоч як наші предки зжилися з Росами, всеж таки мали пам'ять про се: що Роси були спершу наїзди-никами. (Се треба би подрібніше вказати, та я се лишаю історикам.) І коли держава Росів пропала, то вони не так рвалися відбудовувати її, як колиб вона була для них наскрізь рідною. А впрочім: призвичаїлись були мати чужого пана наче свого, тож тепер змінили тільки „пана“, а констеляція остала та сама (тим більше, що під Литовцями їм було добре). Що така психа для національної свідомости була шкідлива, се ясне.

А коли небавом повстала „нова Русь“ — московська, то матірня Русь знайшлася в іще більшій національній плутанині. Сама вона добре не знала: чи вона та сама, що московська, чи ні... І рішалась та квестія то раз теоретично на користь єдності всієї Руси, то раз практично — льокально: „в своїй хаті своя правда...“.

Але, здається, ще важнішою є друга причина вчасної національної зрілості Поляків, а незрілості Русинів. Поляки були римокатоликами, і якраз се їм помогло. (Якщоб були грецького обряду, то правдоподібно стопилися би з Русю й поприймалиб навіть назву Русинів...) Хоч вони мали ту саму релігію і обряд (головна тут церковна мова), що і їх західні сусіди Німці й Чехи, то всеж таки ясно розрізнявали: що се щось зовсім иншого Німець, Чех, Поляк. Латинська церковна мова для всіх не-Романів була чужа. Отже на тлі тої „чужої єдности“ ярко відбивалася „своя ріжність“ (се є національність). А що в державному життю важніші ріжниці, ніж спільности між сусідніми народами, то в Поляків зараз з почину їх історії витворилася ось яка провідна думка й домінуюче почуття: насамперед Поляк, а щойно опісля католик (так до

нині). Зовсім противно було в Русі: насамперед православний, а аж так Русин. Коли Русин сказав, що він „Русин“, то під тим він не розумів своєї щоденної мови, своєї племінної відрубності, лише ознаки своєї церкви (обряд, церковну мову, письмо, звичай). Отже акцентував не народність, лише „православність“ (свою релігію). Було се наслідком головно церковного язика. Той язык був спільний усім руським племенам (Українцям, Москалям, Білорусинам), а їх народні говори входили за дрібні, незначні провінціалізми.

Отже церковний язык, котрий zarazом був літературним, стояв на перешкоді природній кристалізації трьох руських народів — тай так аж до нині. Поляки не мали своїх „кацапів“ (се є таких Поляків, котрі твердили би: що Поляки не є Поляками, тільки нпр. Чехами, Москалями), а ми їх маємо ще й нині. В наслідок супрематії релігійних ознак хто нпр. з Поляків переходив на православ'є, хочби він і далше говорив своєю мовою, сей ставав Русин; а хто з Русинів переходив на римокатолицизм, сей ставав Поляком.

Коли отже наші предки боронили своєї національності, то се було рівнозначне з тим: що вони боронили своєї церкви, своєї релігії. А що „своя“ релігія не конче допомагається „своєю“ держави, то ясно, що така психа наших предків не була придатна для творення своєї держави.

Мінімалізм диктував Хмельницькому, щоб він воював лише за права й незалежність козацтва („свої хати“), а про українську державу не мав він навіть ясної свідомости. Супрематія релігійних ознак диктувала йому, щоб він боровся властиво тільки за православ'є — з особливою заїлістю проти власних братів уніятів. І щоб захистити православ'є, він вкінці піддався православній Москві...

*

До чистої національної свідомости прийшла матірня Русь у душі Т. Шевченка й через нього. А прийшла до нього під новим імям (новим, наскільки воно має обіймати весь народ) — під імям України. Але, як з'ясовано, в душі Шевченка скристалізувався також відвічний наш мінімалізм, і переслідує він нас до нині. його наслідки просто сходять на коміку. Київська Центральна Рада перелічувувалася з большевиками в мінімалізмі „всім усе дати, для себе нічого не задержати“ (бож панування, накидування свої волі — се *odiosum* для української вдачі!). Ріжниця була тільки та, що большевики се робили лише на папері (щоби перехитрити всіх), а Центральна Рада (з наївности) по щирости...

І хоч большевики проголосили свободу „вплоть до отделенія“, то в дійсности всім народам б. царської Росії мечем і огнем накидували свою волю, своє панування. Виратувалися тільки ті народи, котрим пощастило. А Центр.

Рада журилася тим: що зробити з Кримом, Бесарабією — коли прецінь там нема української більшості?

Подібно діялося опісля в Галичині: „чужого не хочемо, лише наші чисті етнографічні границі!“ Міжтим Польща брала, поки могла, так само Чехія, Румунія, Сербія — всі. З найновішої історії обох Україн можна би наводити сотки таких фактів. Значить: що український народ національно уже свідомий, але державно ще ні — завдяки своєму історичному мінімалізмови. Доки не розбудимо в собі жажди панування, жажди влади, національної гордості, доти не буде української держави.

Україна не Чорногора. Жажда панування, влади там рівнозначна з жаждою локальної свободи. Маленький народець не може мати більших мрій. Але Україна не відгороджена від світа недоступними горами, а її народ численний. Тому то тут річ так мається: або над нами будуть панувати інші (як було дотепер), або ми над іншими. Локальної свободи, міжсусідської справедливості ніколи не буде, бо сьому противна людська природа. „Що вибореш се твоє“ — ось се тут відвічна засада. А коли хто не претяся до влади, то такий і нагоди ніколи не має. А якщо хто уперто шукає, то прийде нагода, й знайде. Може при тому бути багато нещасних катаклізмів (як було нпр. для Польщі), але будуть і світлі епохи. „Апетит приходить при їді“ — так і жажда влади. Взором можуть бути для нас польські й російські „kresowcy“, які з „панування“ зробили свою професію. А що український народ доси над ніким не панував, то він іще належно й не відчуває „смаку“ влади.

Доси український нарід поширював дрібногаздівським „будним днем“: не війною, не політикою знищив він своїх сусідів (Татарів, Печенігів, Половців, Хозарів...), лише життєво їх перетравив... Се чесні плоди національного мінімалізму. Але доволі вже сього розросту по землі, час би під небеса здійматись!

*

Душа, жадна панування, має свою спеціальну психологію. Так само душа, перенята мінімалізмом. Атже всі думки й чуття дістають своє уформування, свою позицію й забарвлення від домінуючої нашої життєвої цілі — вони є тільки іскрами з того самого вогнища.

Душа, жадна влади й панування (може се бути душа одинична або збірна), обожує саму себе, свою ціль, свою волю. Егоїзм, захланність, імперіялізм і т. ин. вона відносить тільки до інших (щоб тим, якщо треба й можна, побивали інших); а для неї самої є тільки її „свята“ воля, „велика“ ціль. Вона горда, висша від усього, відважна, агресивна, неструдима, підступна, брутальна, фарисейська (як уже де їй треба), уперта, неуступчива; накидується; краде, а міжтим другого обвинуває: „ти крадеш“; не робить різниці між „моїм“ а „твоїм“; її все, що тільки вона може захопити. Се макіявелізм (не в теорії, а в практиці): всі средства добрі, щоб тільки досягнути свою „обожену“ ціль.

Розуміється, що є різні типи такої душі (так нпр. Москалі, Німці, Англійці). Сей макіявелізм з морального

становища оправдує до якогось ступня те, що він має своє жерело головно в чуттю, а чуття загалом є „макіявелістичне“. Але під впливом сего чуття люди можуть цілком засліпитися й бути вповні переконаними: що їх діла „добрі й святі“. А що тут матерія дуже складна й ховзька, то навіть християнська церква про такі діла не висказується — хиба що вони дуже разячо неморальні. Так нпр. годі Мадярам нині витолкувати: що їх стремління відобрати назад утрачені краї й далі безоглядно їх мадяризувати, — є неоправдане, неморальне... Атже вони через 1000 літ там панували й „добре було“, все в порядку... Так само годі Чехам витолкувати: що вони не мали права захоплювати Словаччину, Підкарпатську Русь.

Народи, яко такі, є явищем фізичним, а не моральним; але що вони складаються з членів, які самі про себе взят. є моральні, то ясно, що в міжнародніх відносинах етика стрічається з межою моральної й фізичної сфери, і безрадна „заломлює руки“... а сила рішає. Не дармож Христос Господь „сей світ“ ставить на протилежний бігун від „царства божого“.

Мінімалістична душа кругом довкола себе відчуває тільки неправду — й зносить її. Вона в практиці придержується засади „не противітєсь злу“, хоч у теорії хоче виелімінувати все зло зі світа. Вона потульна, стидлива, несміла, без твердої волі, заєдно оглядається на інших, брутальність для неї осоружна, „чуже“ для неї страшне, легко уступає зі своїх позицій, не має ніяких великих амбіцій — от аби „своя хата й своя воля“, але й се від неї забирає чужа сила... Всеж таки й вона має своє plus: вона податлива, але лише до означеного ступня (оскільки треба уступити, щоб дати спокій „немилій справі“) — а далі вже нічого їй не вдієш: вона ціла зібється наче в груді і стає відпорною саме своїм мінімалізмом, як селянство своїм консерватизмом. Ось кілька прикладів: Коли большевики хотіли завалити „весь світ“, коли Польща голосила, „що возьмемо, то наше!“, тоді Україна дуже лякалася, „що світ про нас скаже?...“ і всю надію покладала на „справедливість“ світа. Звісний се факт і нераз підношений: що ціле українське товариство стане говорити по польськи задля одного Поляка; але польське товариство ніколи не допустить до відвортної такої аналогії. Розуміється: Поляки так поводяться тільки в товаристві таких людей, котрих уважають своїми підвладними. А поводить ся так не лише урядник, панна на почті, але хочби проста сторожика й навіть жебрачка (розуміється: в місті). Є се загальна психоза душі, котра вважається за пануючу, й за всяку ціну хоче панувати. А в Українців є „хлопська душа“, котра мріє тільки про „свою хату“, котра не хоче задиратися з силою „сього світа“, бож „світ“ і так не її річ... Для неї прикре й осоружне те, що для „пануючої душі“ є ідеалом і тріумфом. Вонаж розуміє людей

буденно, звичайно, а не зі становища влади, зверхності, висшости.

Сама жажда влади для дійсного й вдатного панування ще не вистарчає. Потреба ще тверезого розуму, щоб розважити: що поплатне, що можливе, котра дорога в даних обставинах найуспішніша? Однак жаждою влади мусить бути перенятий загальний народ, а що до тверезого розуму, то вистарчить, щоб він був бодай у висших правительственных верхах. А щоб знов нарід був у тісній звязи з владою, то нарід повинен мати глибоку пошану до авторитету. Державне життя се не філософічна школа, не доктринальні збори, й саме тому авторитет тут з природи річ конечний — як цемент при будові. Пригожі умовини для більшого значіння авторитету в суспільности можуть бути: а) виховання (як пр. між духовенством у католическій церкві), б) релятивна тупість уму (як пр. у німецького простолюду), в) сервілізм (як у Москалів, в Азіятів загалом). А нічого з того нема в українському народі, тому й немає в нього авторитету. Кожний Українець з природи „мудрагель“: критикує, проєктує — а все по лінії звичайного життя, а не по лінії влади... Так природне щастя (талант) стає для нас суспільним нещастям (як се і в старинних Греків бувало). Нема іншої ради, як виховати наш нарід так, щоб він почував і розумів вагу авторитету.

*

Могло би здаватися, що ми тим далеко відбігли від нашої властивої теми. Але вдійсности річ маєть саме противно: ми шойно так приступили з властивої сторони до нашої теми. Розложили ми собі стіл і призбирали апарати для аналізу нашої теми про долю унії. А се вже половина діла, бо при обговорюванні конкретних випадів треба буде тільки покликатися на те, що ми сказали про загальну українську вдачу. Ось одиї примір для ілюстрації:

Польське духовенство далеко більш войовниче й агресивне, як наше (що польське духовенство якраз противно твердить, се для нас не новина); а в наслідок сього воно й більш рухливе, запопадливе, „живе“. Розуміється: всі ми хочемо, щоб наше духовенство під тим оглядом дорівняло сусідському. Але як? в який спосіб? В останніх літах деякі з наших людей, духовних і навіть світських, висших і низших, мають шабляновий плян: польське духовенство таке, бо воно не має родини, бо воно незалежне в життю — бо в нього целібат... Отже коли в нашого духовенства буде целібат, бо воно дорівняє польському... Та мені якось (абстрагуючи від всього іншого, про що скажу опісля) таке заклопотання пригадує ті малюнки, де малий хлопчина взув чоботи свого діда, заложив окуляри, й думає: що ось він уже став дідом... Зверхні форми тут доволі зрівняні, бракує тільки зрівняння... душ. Так! Українському духовен

ству треба би заціпити душу польського духовенства, і аж так дорівняло би воно польському духовенству — чи без celibату, чи в celibаті, се не становить ніякої різниці. Ажте польські урядники й неурядники є жонаті, а вони всі мають ту саму борительську „пануючу душу“. А витворити таку душу в нашого духовенства се не така проста річ. Духовенство є дитиною свого народу й часу — весь нарід мусить перебути психічну метаморфозу. Пригадаймо собі тільки: як пильно й запопадливо польське духовенство стерегло й стереже свого інтересу (чи підчас Австрії, чи тепер), як воно завсіди накидувалось нам на „висшого суддю“ (в тягу сеї статті подамо один такий найновіший зразок), на управителя, як воно запопадливо збирало й поширювало всякі дані про свої „кривди“ та інформації, що проти нас кепсько могли свідчити і т. ин. Богато в них людей, що з того просто „професію“ собі зробили. А в нас? Ні жонаті, ні целєбси не мають до сього ні охоти, ні змислу. От аби „своя хата й своя воля“, що нам до чужого?... Мінімалізм!

(Далі буде.)

Причини браку однообразності в наших богослуженнях.

(Докінчення.)

Западня церков, хоч як устами святійших отців, папів Римських хвалить красоту і велеліпність східних обрядів, то до сьогодні — в естетичнім почуванні інконгруенції східного і західного обряду — ані одного деталю не переняла із східного обряду у свій західний і не пробувала нічого східного асимілювати до себе! Те саме треба сказати і про східну, особливо грецьку церкву і її естетичний смак у розвоєві краси і велеліпності своїх богослужебних обрядів.

Одні ми, греко-католицькі, галицькі уніяти, ізза незнання питоменностей восточного, грецького обряду, ізза браку естетичного смаку та ще більше: виховані на взірцях латинської церкви і її учителями або їх безкритичними учнями стали приноровляти в обряди нашої церкви всьо чуже, особливо латинське без огляду, чи воно відповідає нашому східному обрядови і нашій психіці, виробленій здавна на візантійських первовзорах. До всіх сих наших інноваторів, реформаторів і пропагаторів можна смутно повторити: *cudze chwalecie, — swego nie znacie! sami nie wiecie, co posiadacie...* Роблено се у нас в Галичині часами і в добрій вірі і так справу представлявано у святійшого престолу в сім наміренні, „*ut hujus modi ritus a quavis haeretica et schismatica labe eximerentur*“; — а чейже догматичну віру проявляється навчанням і виконанням її згідно з наукою і практиками

католицької церкви, а обряд сам по собі се тільки зразок, форма, спосіб справовання церковних богослужень. — Ось де нам шукати одної з головних причин різнообразности в наших галицьких церковних відправах, залежно від різного авторамента наших церковних служителів.

Є ще одна причина сьої оплаканої різновидности, а її сконстатував був вже свого часу Петро Могила, тогди архимандрит Печерської Лаври, як 1629 р. вдруге видавав „Лейтургіаріон си ест служебник“. Ось він так писав:

„Вѣдѣте сіе, яко книга сія Служебник от Еллинскаго зводу истиннаго, егоже Восточная наша Церков Госпожа и Учителница Первѣйшая употребляет исправлена ест. — Аще бо не от того діалекту, имже от св. Отец святая Литургія написася предадеся исправляти будем, то не вѣм откуду; понеже вся книги Славенскія от колико сот лѣт преписують не вѣжами токмо чернилом мажущими, ума же не имущими, языка не умѣющими, и силы словес не вѣдущими: Словяном же никтоже нам пріискреним языком Литургіи не написа и не предаде, и что реку; многая аз Еллинская церковныя книги тамо (то є в Венеції) типом издана прочет, не видѣх нигдеже ниже малаго, противо разуму развѣ типографскаго: в Славенскія же мало хотя исправити в них, множайшая и безчисленная погрѣшенія обрѣтох: откуду же сія исправительна сут; от моего ли наказанія, дерзостно реку, не вѣжа есм онѣм сравнен уподобився. От моего ли разсужденія; но кто вѣсть, разум образ и внятіе инаго паче же святаго имже он пишаше; да усрамится прочее добра церковнаго ненавистник и умолкнет. Аще бо не вѣсть сам не научився, да совѣт пріимет у художнаго: аще сам умѣет, да исправит; аще же не умѣет ни учитися хошет, то иному добро творящему да не завидит... Се убо имаши многим прилежаніем исправленную, всяким благочиніем расположенную, довольными Типиками в руководіе, да единоголасни вси единому Богу всюду предстоим, исполненную множайшим иждивеніем, якоже видиши, типом изданную книгу Служебник о Преосвященный Архіерею и Освященный Іерею!“

В „посланію“ тодішнього Митрополита „Київського, Галицького і Всея Россії“ Іова Борецького, підписанім чотирма його єпископами а долученім до названого Служебника таке кається: „понеже его (Служебник) мы всѣ Сѣппы и весь Сѣбор духовный прежде прочтохом и от всѣх пороков чист и свобод, паче же исправлен и сочинен обрѣтше... соборнѣ пріемлем, любизаем (hierarchiki hemon antepiteia) похваляем и утверждаем. Свѣдительство сіе Рукама нашими подписавше: да койждо же священник... себѣ его стяжевает завѣщаваем.“

В поданій предмові П. Могили читаємо, що правда, що служебник його „от Еллинскаго зводу истиннаго — исправлен ест“, а однак при порівнанню з грецьким оригі-

налом в церковно словянській Служебник вставлено було, і всякі поминання короля і світських властей і зміни обрядові, з якими нам ще нині приходится бороти і які то вставки і зміни грецького оригінала роблять без потреби наше славянське богослуження „пересадно урядовим, зглядно раболіпним“, як се дуже слушно замітив о. М. Ч. Так само мається річ з самовільною вставкою в славянських Служебниках слова „православних“ на вел. вході, якого в грецьких виданнях ніде не має!

Як бачимо, в нашій східній, а особливо грецькій церкві багацько причин складалося віками, на сю багату різновидність обрядових форм; всі они однак не мішали, що давно вже уложено було дуже точні типикони-устави, требники-евхологіони, служебники-леітургікони, у котрих окрім молитвословій та всяких служб і піснопіній подано до найменших подробиць, яким способом поодинокі чинодійства по уставу восточної церкви належить совершати.

Якби тільки наші священослужителі бодай що то вчитувалися у ці ясні приписи уставові і їх хоч як так виконували, булаби вже у нас яка така „единогласність“; якби зрозуміли, що мова церковно-славянська має свої питомі наголоси, багато відмінні від наголосів наших теперішніх, і ці старші наголоси хоч трохи респектували, не виходилоби таке, що у того самого священослужителя одно і то само слово має одночасно по кілька різних наголосів...

Без сумніву, що спеціально наші новітні галицькі книги церковні видавано дуже а дуже — не критично. Справу наголосів в церковно славянській мові полишено „добромнію“ зецерів, а правильністю текстів мав хиба сліпий припадок журитися. Щоби розпочати поправу різнообразности нашої обрядової, требаби передусім попалити всі церковні книги видані від половини минушого віка, а старші наші церковні книги виправити після римського видання грецьких церковних книг (для греків католиків). Для упорядкування церковно славянського наголоса покликти комісію славівістів-фаховців. Обі ці праці передати вибраним *ad hoc* комісіям, достарчити їм жерельних книг і забезпечити їм і технічно і фінансово можливість успішної праці, доконану їх працю піддати під зрілий осуд і конечну апробату, а по виданні апробованих книг виєкзеквувати хочби суспензами переведення, і то безоглядне, намічених реформ. А тимчасом бодай питомців в семинари освідомити в ділі обрядової сторони нашого греко-католицизму і поки прийде до конечних реформ, научити їх „единогласія“ на основі заховування і виконування приписів синода з 1891 року та евентуальних заряджень свого Ординарія

Домет.

о. Іван Рудович.

Мученича смерть св. Йосафата її причини і наслідки.

Мученича смерть св. Йосафата не прийшла несподівано, случайно, а навпаки се була трагедія підготовлювана довгий час найвіднішими тодішніми діячами церковними і політичними, а ворогами унії. Склались на неї причини релігійні, політичні і суспільні.

Св. Йосафат вирізнявся між черцями, а опісля й між нашим єпископатом строгим аскетичним життям, та одушевленням для унії і нашої церкви, в яку влив свого духа. І саме його духа, що оживляв уніятську церков, рішено найперше вбити.

Ревний єпископ-душпастир, „душохват“ дратував православну шляхту своїм міщанським походженням, а всі політичні чинники, що бажали на все закріпостити або й знищити наш народ і католицьку церков, уживали всяких засобів, щоби позбутися апостола католицизму на сході, котрий, скріплючи нашу церков, спинював чужу релігійну і політичну експанзію на українські землі.

Сам витебський злочин себто вбивство св. Йосафата подрібно і основно описаний в історичній літературі на основі актового матеріалу, а саме зізнань наочних свідків в беатифікаційнім процесі, і тому не будемо сего довше переповідати, а подамо головню причини і наслідки сего нечуваного в нашій народі злочину, бо се й до сьогодні не стратило своєї актуальности, а в історіографії належно не освітлено.

Боротьба уніятів з православними мала до 1620. р. на зовні закраску церковної боротьби. Правда й се, що православні владики і їх духовенство не виступають тоді у перших рядах борців і тому справедливо докоряє їм полеміст полоцький архієпископ Лев Кревза-Ржевуський: „Ваше духовенство вело свою справу лише за помічю світських людей, але й тих сильніших помічників вам помітно убуває, а інших не прибуває.“ Боротьбу церковну вела на соймах і соймках православна шляхта, а за нею стояла мовби сильна резерва — міщанство, а від 1610 р. й козаччина.

Але шляхта була вповні управлена заступатися і боронити православну віру з огляду на соборовий характер православної церкви, в якій признавалися світським представникам сеї церкви ті самі права, що й духовним членам церковної управи.

Також і причиною та метою сеї боротьби ставилася релігійна справа: „замиріння грецької релігії“, себто відновлення православної єрархії у всіх єпархіях України і Біло-

руси, скасування унії та усунення нашого каголицького єпископату і духовенства від церков і церковних дібр; „unіow od cerkwi y od dobr ich oddalić“ се рефрен, що повторяється на кожній соймовій сесії. Та з поза церковної вивіски визирають суспільні і політичні мотиви і причини сеї боротьби, які саме роблять її страшною і безпощадною, та заставляють хвилевого переможця насильно нищити свого суперника, хоча се був його земляк, — як висловлюється Рутський — „син одного народу, брат тепер розєднаний вірою.“ Православна шляхта уважала висші, суто датовані церковні уряди: єпископства, архимандрії та ігуменати багатих монастирів своєю доменою; заміщувала їх лише шляхтичами без огляду, чи вони надавалися на се високе і важне становище. Сей привилей уважався недоторковим правом шляхти.

Католицька церков менше числилася зі становими інтересами шляхти і добирала на кермуючі становища лише на відповідніших кандидатів — навіть нешляхтичів. В наслідок того стрічаємо між уніятськими єпископами і церковними достойниками синів міщан. Проти сего виступала шляхта кілька разів в соймовій боротьбі з унією. Домагаючися на соймі 1607. р. „заспокоєння людей грецької релігії“, піддержувала дуже енергічно і свій становий інтерес, і тому видав сойм від імени короля таку конституцію: „Заспокоючи грецьку релігію, що має з давна свої права, запевняємо, що не будемо роздавати достоїнства і духовні мастки инакше, як лише відповідно до їх фундацій і давних звичаїв, признаних нашими предками, себто людям шляхотського стану, руської народности і виключно грецької віри ¹⁾.“

Вельми драстично і зідливо протестував проти нарушування інтересів шляхти посол і чашник волинської землі, вельми талановитий парляментарист Павло Древинський на соймі 1620. р. Ось уривок його польської промови в українськїм переводі: „Кривди і внутрішнє замішання впливають не з иншого жерела, а з того, що ваша королівська милость проти справедливости, проти прав і вольности шляхотських іменує на владичі престולי і духовні достоїнства людей, не вважаючи на їх рід. Хто не знає того, що нинішній — як він зове себе — польський архієпископ родом з Володимира, син Кунця шевця, а зробивши собі з того шляхотське призвище називає себе Кунцевичем? Хто сього на очи не бачить, що нинішній перемиський влади́ка, призвищем Шишка, родився з свинара, а рідний брат його батька сидить у Хлопушах в підданстві київського воеводи ²⁾“

¹⁾ Volumina legum II стор. 438—439.

²⁾ Іван Шишка Хлопецький, гербу Доленґа, був православним шляхтичем. Року 1610, вибрали його православним перемиським єпископом проти Атанасія Крупецького, але він умер 1611. р. Ошибнувся Древинський і назвав рівного собі шляхтича сином свинопаса.

Хто не знає, що володимирський владика син львівської міщанки Стецькової Моримушиної¹⁾? Кому не звісно, що владика холмський син виленського купця прізвищем Пакость? Хто не знає й того, що нинішній владика пинський родом з місточка Заблудова? Тільки й користи вашій королівській милости з унії, що за двацять літ латання сеї унії не можуть уняти подати когось з уроджених шляхтичів, що моглиби гідно сидіти на тих високих гідностях."

Ще доскульніше шуткує з "демократів" уніятських єпископів автор "Суплікації" стану шляхотського старинної релігії грецької до Сенату Корони і в. кн. Литовського, та узнає "Пакостів, Шишок, Стецьків, Душохватів, Палисвітів причиною заворушень, гнету, народних нещастів, і нищителями Руси."

Та в тім лихо, що шляхотська Русь тоді не виходила поза орбіту економічних інтересів шляхти. Після політичної орієнтації нашої православної шляхти Русь була на те, щоби боронила, скріплювала та дала простір до поширення шляхотській Польщі, пановання на Русі польської шляхти всяких конфесій і обрядів, що звалось урядово "унія руського народу з Польським королівством", мало бути віковичним, всякі змагання до зміни ествуючих відносин і до самостійности хочаби в церковній області уважалось замахом на цілість "спільної отчини". Автор "Суплікації" — захоплений ідеалом шляхотської Польщі — вигукує з емпазою проти унії: "Унія (церковна) наших відступників очевидним способом захитує, розриває, псує унію (політичну звязь) руського народу з королівством Польським. Нарід руський має служити непробитим муром від ворогів для королівства. Поки ще стоїть цілою унія політична, забезпечуючи цілість отчині, свободу, права і вільности всім тром народам, треба викинути сю кістку незгоди, сю фалшиву унію (церковну)."

Нехить шляхти до уніятських владик росла ще й тому, що не вважали вони церковні достоїнства тихими пристановищами для вигідного, розкішного, панського життя, не хотіли лише "сидіти на єпископських гідностях" і "їсти духовний хліб", а таки були архипастирями і управителями своїх єпархій.

Самі душпастирували, наближувалися до своїх пасомих міщан і селян, вимагали і контролювали працю душпастирів, заходилися коло піднесення освіти духовенства та відповідного виховання і підготовки кандидатів на священників, дбали о матеріяльне забезпечення духовенства і упоминалися о церковні добра, загарбані шляхтою. Вгляд у відносини по парохіях, удержування безперервної звязи парохій з єпи-

¹⁾ Ілія Моровський, володимирський єпископ, шляхтич, полеміст, був секретарем короля Жигмонда III. а владикою остав по смерті Потія 1613. р.

скопом уважали дідичі-шляхтичі порушенням своїх патрімоніальних прав. На зїзді православних і протестантів у Вильні 1599. р. винесено ухвалу, що шляхтичі, як власники і патрони церков мають необмежене і виключне право рішати про релігію для своїх підданих і іменувати для них духовних.

Завзятушими ворогами унії і уніятської єрархії були православні міщани, привичні до релігійної, національної і економічної боротьби з латинянами та привязані до своєї церкви і народности. Майже у всіх більших містах України і Білої Руси зорганізувались вони у церковні братства, щоби могли справнійше вести просвітну і культурну роботу між нашим народом та мали силу переняти на себе оборону прав церкви і народу по шляхті, якої ряди дуже проріджувались в наслідок релігійної і національної дезерції.

Уніятів ідентифікували міщани зі своїми кривдниками-латинянами; по містах зачалися спори православних з уніятами о церкви, церковні мастки і монастирі, ту велася найзавзятійша релігійна полеміка і найчастійше приходило до сутичок розбурханих живел. Приняття католицизму і взаємини уніятів з католиками признавали народною зрадою.

Для шляхти були міщани цінним союзником. Щоби скріпити і піднести престиж міщанських організацій, передові представники та всі свідомі одиниці нашої православної шляхти вписувались в члени церковних братств, піддержували їх морально і матеріяльно, та часто користувались міщанською помічю проти уніятів.

Царгородський патріярх влучно оцінював вагу міста і зорганізованого міщанства і віддав братствам нагляд навіть над владиками та поставив їх сторожами і заборолом православля.

Православні владики Копестиський і Балабан дуже мало вторкалися в релігійну борбу, а в першу чергу бажали удержатися на єпископських престолах, від яких відсудив їх митрополит Рагоза на Берестейськім соборі та усунув король окремим універсалом. Балабан дбав о королівську ласку, щоби не програти процесу зі Ставропігією і забезпечити львівське єпископство для своєї родини. Його наслідник Єремія Тесаровський лише підступом дістався на владичий престол — присяг, що прийме унію — сидів тихо, вдоволений, що його не зачіпають. Король Жигмонд надіявся і запевняв папу, що обі єпархії (львівська і перемиська) в недовзі приймуть унію¹⁾.

Активнійше виступало духовенство; зносилося з протестантами вислало своїх представників на збори до Вільна 1599. р., та засвоїло собі протестантський метод борби і їх ворожнечу проти унії.

¹⁾ Theiner, Monumenta, T, III., ч. 198.

Дружба з протестантами спричинила багато лиха православним; протестантизм поробив великі прогалини в рядах нашої інтелігенції — а з окрема шляхти, та поширив між православними забобонність і фанатичну ненависть до католицизму, папи і до наших владик-уніятів. Прямо патологічні прояви ворожнечі стрічаємо в тодішніх православних полемічних творах, списаних протестантами, або й православними, схильними до протестантизму. Талановитий публіцист Юрій Рогатинець змалював папу в своїй Пересторозі (списаний 1600—1605 рр.), мовби яку апокаліптичну потвору, що ломить божий закон, нищить Христову віру і соборну церкву, старається весь світ підгорнути під свою владу і тому православних „проклинаєть, мучить, забиваєть, войска насилаєть, панства и церкви забираєть, вольности всякіє отьимуєть, грозить, кричить, уставичнѣ войну точить, малыхъ и великихъ соблазняючи, церковь соборную кафтолическую у своемъ дворѣ, у себе въ Римѣ быти повѣдаєть; новини по свѣту розсыпаєть, проповѣдниковъ новыхъ закономіи своихъ Езуитовъ по всему свѣту розсылаєть; времена и лѣта змѣняєть и личбу отъ створеня свѣта змѣнилъ и скоротилъ и антихриста утаилъ.“ Рогатинець зовсім рішучо твердить, що папа разом з жидами вижидає Месію, з ними святкує Пасху, відцурався новозавітної жертви Христової, та своїми гріхами навів на Європу поганців Турків, що христیان під свою владу забирають, церкви нищать і на свої мечети обертають.

Проповідник Успенської церкви і дидакал львівської братської школи Стефан Зизаній, користуючися полемічним твором протестанта Любберта Зібранда „De Papa Romano“, показував в своїм „Казаню св. Кирила“, що папа є антихристом.

Під впливом протестантської проповіді поширилася в тодішній нашій суспільності забобонна віра в недотепні чуда, явища чортів, та дивні, незгідні з наукою церкви появи ангелів. Використали се православні на оборону православія та пониження уніятських владик. Згаданий Рогатинець, а навіть Мелетій Смотрицький в „Тренос-і“, оповідають про Божі кари, що впали на єпископів „отщепенцѣвъ“, за тяжкий гріх — унію. Рагоза скоро вмер — „jeszcze żywym będąc jako umarły chodził y śmierć nagłą desperackie gi sy wypuszczając podiał.“ На полоцького архієпископа Гермогена Загорівського впала найтяжша кара. Злий дух кидав ним при службі Божій, до смерти не міг скінчити зачатої служби Божої і вмер скоро — в два роки по приняттю унії. Не минула Божа кара й делегата українського єпископату до Риму — Кирила Терлецького: „za żywoia poza na twarzy pozbywszy, za drugim i - ę pospieszył.“

Сі дивовижні і тенденційні оповідання робили велике

вразіння на некритичних і простодушних читачів, викликали між православними фанатичну ненависть до унії і папи. Лише Божа ласка і саможертвенна праця апостолів унії могли змінити той ворожий настрій розгорячених православних, привести їх до єдності з Христовою церквою, осередком західної культури і правдивої науки та зробити унію мотором розвою духового життя на Русі.

Агітація проти унії понеслась в народ, а 1610. р. заявила козацька депутація в київським городі, що козаки будуть стояти при старожитній православній релігії і при особах духовних, тій релігії вірних, згідно з княжатами, панятами, дигнітарями, лицарством, шляхтою і народом християнським. Таким чином козаки стали союзником православної інтелігенції і духовенства в справі оборони релігії. І користувались одні і другі козацькою помічю, а особливо до оружних і насильних виступів проти уніятів. „Своєвільні козаки“ помогли Плетеницькому 1613. р. забрати великі маєтності Печерського монастиря, а 1618. р. піймали київського митрополитичого намісника Грековича і втопили — „підсадили в Дніпро під лід води пити.“ А ті злочини лишалися непокараними; король потребував помочи козаччини у війні з Москвою.

Та коlijf козаччина розрослася, і під проводом гетьмана Сагайдачного, доброго адміністратора і організатора, та менше справного політика, стала великою і поважною силою, перебрала вона на себе оборону церковних, національних і культурних справ українського народу. Під охороною козацької військової сили відновлюється без участі і проти волі польського правительства православна єрархія 1620. р. Майже вся польська шляхта: католики і протестанти, а навіть більшість латинського єпископату і духовенства була рішучо проти унії. Шляхта воліла схизму з многих причин. Темнота і анархія в православній церкві, деморалізація духовних і вірних, поширена під впливом реформації, ослабила Русь; православні інтелігенти шукали у католиків світла і науки, вирікалися батьківської віри і свого народу, та самі закріплювали пановання Польщі на українських і білоруських землях.

І економічні користи веліли шляхті піддержувати православних. Право патронату над православними монастирями і парохіями несло значні доходи коляторам „подавцям духовних хлібів“. Деякі шляхтичі винували свої діти тими доходами — „*sinagogarum ruius Ruthenorum collationes*“ було гарне придане для шляхтянки.

На час інтеркалярії патрони завідували церковними маєтками і брали собі доходи з них, а менше скрупулятні присвоювали собі або вимінювали їх за гірші.

Запрезентований кандидат платив патрону за пре-

зенту та цей зобов'язувався до різних данин і служебностей для нього. В парохії власник був паном своїх підданих і їх душпастиря.

Уніятські єрархи, виховані в католицьких котеґіях, не могли рівнодушно глядіти на ломання церковного права, поневолення церкви і брудну симонію. Для себе добивалися місць у сенаті, а для духовенства рівних прав і вольностей з латинським клиром. На місце малограмотних і помітуваних „попів“ старалися виховати освічених і ревних душпастирів, піднести культурний рівень старшого духовенства і їх родин, та добути пошану для них у суспільности. Дотично обсади опорожнених духовних посад піднесли єпископи постулять, щоби „прикладом римського костела завідувано і без всяких оплат обсаджувано вакантні катедри, монастирі і парохії“. Вторкались вони навіть до своїх пасомих панщизняків селян; приїздили на канонічні візити, вглядали у відносини в сільських парохіях, домагалися, щоби всі супружчі справи рішав на домініяльний, а духовний єпископський суд, скликали більші гурти духовенства на єпархіяльні собори. Се були нечувані досі, після думки деяких шляхотських кругів — прямо революційні починання — єпископату, котрі викликали у шляхти нехоть до унії.

І тодішні політичні відносини, а особливо взаємини між Польщею а Москвою, здержували впливову шляхту і польські правлячі круги від виступів проти православних в хосен унії. Всяка поміч і поширювання унії уважалось в Польщі провокацією Москви, яка тоді підготовляла війну з Польщею у відплату за вмішування в її внутрішні справи, за наїзди її областей в „часах смут“ авантюристами магнатами, що ввели у Москву Дмитра Самозванця (1604 р.), за походи королевича Володислава та за зруйнування при тій нагоді великих просторів московського царства. Шляхтамусіла числитися також і з сильним протектором православія — Козаччиною. Се пояснює нам, длячого головний проводир московської кампанії литовський канцлер Лев Сапіґа так різко виступив проти св. Мосафата і в своїм листі без пощади осудив його ревну пастирську працю, закинув йому реліґійну нетерпимість, грабіж, запечатування і зневагу церков, томлення невинних православних та підніс загальношляхотський заміт, що унія є причиною заколоту і домашньої борби в державі.

Латинські духовні круги виступали проти унії також з політичних мотивів. З початку надіялися вони, що унія спричинить лише більший заколот між Українцями, стане знарядом латинізації і польонізації православних. Колиж побачили, що уніятські владики і клир совісно працюють для своєї церкви і народу, почули рішучий протест проти латинізації, довідались, що Рутський намагається винайти якийсь

modus vivendi між уніятами а православними і піддавав гадку, щоби утворити окремий український патріархат для уніятів і православних, тоді рішучо станули проти унії, помітували і маловажили навіть так ідейного і обережного європейця митрополита Рутського¹⁾, писали до римської курії, що унія непотрібна та що булоби красше, якби її зовсім не було, бо тоді можнаби легше навертати на католицизм кожного православного пана з окрема, одну родину по другій. Досвід показав, що найсильніше держаться нової віри саме ті, котрі одинцем кинули грецьку віру і прийняли католицизм²⁾.

Серед такого осередовища і серед таких обставин поширювалися унія та працювали її апостоли у перших двох десятиліттях XVII віку. Та се було лише *initium dolorum*.

В р. 1618 приїхав у Москву єрусалимський патріарх Теофан, закликаний туди царем Михайлом до участі в посвяченню царевого батька митроп. Філарета на московського патріарха. Султан Осман поручив йому підготовити союз між Туреччиною а Москвою та намовити царя до війни з Польщею, що помагала Габсбургам відбивати наступи магомедан і протестантів на католицькі краї середущої Європи.

В часі московсько-польських переговорів 1618 р., мав Теофан нагоду познакомитися з Сагайдачним і козацькою старшиною і порозумітися що до свого приїзду на Україну.

А мав він ту сповнити релігійну і політичну місію. Царгородські духовні круги, а передовсім колишній учитель острожської академії патріарх Кирило Люкаріс, бажали упадку унії і поручили та уповновласнили Теофана усунути непорядки і ввести лад в православній церкві, підбадьорити православних до боротьби з унією та відвести козаків від походів на Москву і Туреччину.

Поладнавши діло в Москві приїхав він у марті 1620 р., на Україну. Сагайдачний і козацьке військо стріло патріарха на границі і привезло до Київа, де жив майже цілий рік. Православні рішили покористуватися його приїздом для відновлення православної єрархії. Спираючися на одержані повновласти відновив він на жадання шляхти, братств і козаків православу єрархію. Ігумена Михайлівського монастиря Йова Борецького рукоположив на київського митрополита, а проти св. Йосафата поставив полоцьким архієпископом талановитого і меткого Мелетія Смотрицького, котрий в недовзі виїхав до Вильна, осів в братських монастирі і почав управляти єпархією. Оборону відновленої єрархії взяли на себе козаки, що були тоді серйозним полі-

¹⁾ Guépin-Kalinka. *Żywot św. Józafata*. Стр. 233—237.

²⁾ *Relacye nuncjusów*. Т. II. стр. 165.

тичним елементом і видною оружною силою, з якою мусіла числитися польська шляхта, правительство і король.

Не вдалося Теофанови виповнити цілу програму своєї політичної місії. Всеж таки старався переконати православну інтелігенцію і козаків, що для збереження своєї віри і народности мусять спертися на „одновірну“ Москву, намовляв козаків, аби не ходили більше воювати московські землі і грозив їм за се божим гнівом. Боротьбу православних з уніятами зробив він міждержавною справою, якою заінтересувалася Москва, Туреччина, а навіть і Швеція.

По виїзді Теофана 1621 р. поділилася українська суспільність, розеднана релігійно, на два політичні табори: русько-московський і русько-польський. Всі православні, крім шляхти — орієнтувались на Москву.

Консолідація в релігійній справі всіх православних станів: духовенства, шляхти, міщанства і козаків, витворила у них почуття сили; у своїх виступах проти уніятів стали агресивними, забирали їм церкви і церковні маєтки та вбили кількох діяльних уніятів. Метою своїх заходів поставили легалізацію відновленої єрархії і відбір всіх єпархій уніятам.

Роки 1620 і 1621 переживали польські правлячі круги у тревозі, бо султан рішив завоювати цілу Польщу. Цецорський розгром і смерть Жолкевського переконали їх, що без козаків не здержать турецького заливу. Сагайдачний не накидався з помічю. В осени 1620. р. положення було дуже скрутне. Тоді вислав король за згодою сойму і сенату свого дворянина Бартоша Обалковського, щоби намовляв козаків до війни з Турками. Щей до патріярха Теофана написав лист, щоби впливав на Запорожців і намовив їх до участі в війні. За те обіцявав православним різні уступки і робив надію на легалізацію відновленої єрархії.

Козаки були подратовані на короля за його універсал з 22. марта 1621. р. проти православних владик і за піддержку уніятів у борбі з православними, яка найострійше велася в полоцькій єпархії по приїзді Смотрицького до Вильна. Всеж таки послухали они патріяршого зазиву і намов королівських агентів, і на раді в Сухій Діброві рішили помочи річипосполитій в її потребі і вислали до Варшави депутацію під проводом Сагайдачного, що мала рішучо домагатись сповнення жадань всіх православних.

Саме перед походом під Хотинь були депутати у короля (в липні 1621 р.) і дістали від нього досить виразну обітницю на сповнення їх бажань і на замирення релігійної справи. По хотинській побіді піднесли справу легалізації єрархії православні послы в соймі 1622 р. та й козацька депуташа, що явилася у короля з петицією як спасителі держави, що наставляючи свої груди, здержали під Хотиним турецьку армію.

Саме в тих двох роках й православні духовні круги, бажаючи удержатися проти легальної уніятської єрархії, вели живу пропаганду словом і письмом. Своїх вірних закликали триматися своїх православних владик і все рішучо виступати проти уніятської єрархії. В печатаних меморіялах і полемічних творах доказували свої права до єпископій і свою лояльність супроти держави, та виправдували своє рукоположення потребою і загальним бажанням православних мати своїх архиєпископів. Найталановитіший з них Смотрицький видав в імені виленських кругів брошуру „*Verificatja niewinności*“, митроп. Борецький випечатав меморіал до правительства „*Justificatia*“ себто оправдання православних владик, а соймові послы звернулися до сенату Корони і Литви з „Суплікацією“, щоби „викинув кістку незгоди — унію, і віддав митрополію і всі єпископства православним.“

По таких приготуваннях ладилися православні дати унії рішучий удар на соймі 1623 р. По смерті Сагайдачного (10. цвітня 1622 р.) їх провідником став митрополит Іов. На чоло своїх жадань поставили заспокоєння грецької релігії себто скасування унії в державі. В наслідок погроз козацьких депутатів і православних соймових послів предложив сойм 1623 р. між ексорбітанціями (списом завважаних непорядків) такий запит до короля: „чому нарушуються права людий грецької віри проти конституції з 1607 і 1620 р. про грецьку віру?“ Митрополит Рутський і нунції Лянцельоті боронили унії і благали короля о поміч і оборону, і тому відповів він, що рукоположенням православних владик нарушено право королівської власти, що православні вбивають і кривдять уніятів, а насупроти уніятям не доказано ніякої вини. Для вирівнання релігійних ріжниць радив король скликати уніятсько-православний собор, на яким поладналиби єпископи справу компромісово.

Також й комісія зложена з 9-ох послів і 5-ох сенаторів під проводом примаса Гембіцького радила обом сторонам поладнати спір компромісово. Таким чином на тім соймі не осягнули православні нічого і тому рішили вижидати слушного часу, а поки що позбутися найсильніших суперників, а в першу чергу св. Йосафата.

Керманичем уніятської церкви був високообразований, ідейний європеєць, побожний і меткий владика Іосиф Велямин Рутський. Найблизшим йому і найдіяльнішим був польський архієпископ Іван Йосафат Кунцевич. Міщанська дитина, що з дому винесла глибоку релігійність і любов до свого обряду і народу, завзятуший автодидакт, що власною працею добував знання і освіту, коли став єпископом, не знав стриму і межі в посвяті і праці, не жахався ніякої небезпеки і жертви, щоби тільки закріпити унію між українським і білоруським народом. Католицизм цинив як велику

моральну силу, що двигне нашу церков, спинить денаціоналізацію народних вершків, піднесе моральність і духову культуру міщан і селян. І розвинув він широку душпастирську і добродійну працю, не лише в містах: Полоцьку, Витебську, Мстиславі, але й в далеких сільських парохіях. Для православних був він грізним конкурентом, небезпечнішим чим Потій або й Рутський, і тому підняли нагінку проти нього, проголосили його відступником від своєї церкви і народу і рішили позбутись його.

Ворожнеча проти св. Йосафата мала ще й політичний підклад. Апостол католицизму на Руси, вірний син св. Апостолського Престола був не руку Москві і всім живлам, що намагалися знищити католицизм в Європі. Їх агенти розбурхували між православними — особливо між мійським населенням — ненависть до св. єпископа-аскета і розносили по єпархії і по цілій державі страховинні вістки про нього. Змалювали його людиною екзальтованою, несупокійним фанатиком, котрий гнобить і нищить православ'є всякими адміністративними репресіями.

І латинянам — духовним і світським — була не по нутру апостольська праця св. Йосафата, бо перехресчувала їх національні і політичні пляни і не йшла по лінії їх матеріальних інтересів. Виявилось те досадно навіть в хвили убійства св. і мученика, та про те скажемо опісля.

Щирі приятелі св. Йосафата бачили наперед його майже неминучий упадок в тій релігійно-політичній боротьбі і остерегали його, що в Витебську приготовано заговорі на його життя. І він сам влучно оцінював своє положення, але малаважив особисту безпеку, ціною власного життя бажав удержати унію. В беатифікаційнім процесі (1637 р.) зізнав його архідіакон Доротей, що архієпископ у послідних роках свого життя часто згадував про свою смерть, нераз заплакав на проповіді і прилюдно говорив народови, що бажає вмерти за католицьку віру, за правдиву церков і первенство св. Апостолського Престола.

Виїжджаючи в останнє до Витебська, саме перед своєю мукою, сказав своєму вірному приятелеви Михайлови Тишкевичеві: „Господи! зроби мене гідним пролляти свою кров за св. унію і за послух Апостолському Престолови; я вже велів зладити собі домовину.“

І довершився у Витебську нечуваний злочин; в неділю рано 12. падолиста 1623 р. товпа кинулася на владичу палату, покалічила і побила його службу, а самого владика вбила.

(Докінчення буде.)

о. др. Т. Галущинський ЧСВВ.

Послання св. Апостола Павла.

(Продовження 2.)

2. Форма листів.

З виїмком послання Жидів, про котре обширніше буде мова низше, всі прочі послання св. Павла мають форму, яка тоді загалом була принята в листах.

На початку є поставлена адреса, а то: імя посилаючого, назва особи чи осіб, до котрих звернене послання, відтак поздоровлення. З поздоровленням св. Павло лучить бажання „мира й ласки“. Ті поздоровлення не є уложені всі однаково. Буває, що в таким поздоровленню зазначає апостол зараз на вступі головну тему листу.

І так у посланню до Римлян читаємо:

„Павло, слуга Ісуса Христа, покликаний апостол, вибраний на благовіствання Боже, — котре наперед предсказав через своїх пророків у святих писаннях — про Сина свого народженого з насіння Давидового по тілу, об'явленого Сина Божого в силі, по Духу святости, через воскресення з мертвих, Ісуса Христа, Господа нашого, котрим ми прийняли благодать і апостольство на послух віри між усіма народами ради його імени, між котрими й ви покликані Ісус Христові.

Усім вам, що єсте в Римі, любленим від Бога, покликаним святим: благодать вам і мир од Бога, отця нашого і Господа Ісуса Христа. (1, 1—7).

Як бачимо, в тім поздоровленню ап. Павло висказує своє особливе Боже покликання на апостола народів, як також головний предмет його благовіствання, а то: про Ісуса Христа предсказаного в Старім Завіті, об'явленого Божого Сина в людській природі. Подібне ширше поздоровлення маємо також у посланню до Галатів (1, 1).

По поздоровленню слідує звичайне висказання горячої подяки Богови за великі дари й добродійства, які Бог дає своїм вірним. З подякою лучить також молитву, до котрої заохочує і вірних. В посланню до Єфесян молитва займає, можна сказати, особливе й визначне місце. (1, 3—22).

Дальше уложення вже залежить від його головного змісту.

В посланнях догматичного змісту, як до Римлян, до Галатів, до Колосян і друге до Солунян, по короткім вступі починає виклад об'явленої правди. Пояснює її, вказує її правдивість, і оскільки вимагає сего потреба, боронить перед закидами противників.

І так у листі до Римлян в першій догматичній частині представляє конечність оправдання так для жидів, як і для поган; а дорогою і самотнім до того середником є віра в Ісуса Христа. Повисшу правду висказує словами:

„Я не соромлюся благовістування Христового, сила бо Божья є на спасення всякому віруючому, Жидовинові перше, а потім Грекови. Правда бо Божья в йому відкривається до віри у віру, як і є написано: Правдивий вірою жив буде“... (Рим 1, 16, 17).

Подібно в посланню до Колоссян предметом догматичної частини є величність і достоїнство Христа Спасителя висказане словами: *„котрий є образом невидимого Бога, первородний усякого творива. Бо ним створене все, що на небесах і на землі, видиме й невидиме, чи престולי, чи царства, чи князівства, чи влади, — все ним і для нього створене. Він є перш усього і все в ньому стоїть“... (Кол. 1, 15—16).*

По догматичній частині слідує звичайно моральні практичні поучення, ради й напіння.

Та т. зв. паранетична частина у посланнях догматичних є зовсім виразно зазначена й відділена. І так в посланню до Римлян подає незвичайно влучно повний образ правдивого християнського життя. (Рим 12¹—15¹³). В посланню до Галатів в морально-аполюгетичній частині св. Павло викazuje, що і зі сторони етичної дається перепроводити доказ правдивості Євангелія Нов. Завіта і його свободи від старозавітних обрядів. (Гал. 5¹ 6¹⁰). В посланню знову до Колоссян, паранетична частина подає загальні напіння і поучення про обовязки поодиноких станів. (Кол. 3⁵—4⁶).

Вкінці слідує особисті висті, які апостол подає про себе або про знані читачам особи, висказує свої бажання, переказує поздоровлення від знайомих і кінчить благословенням.

Якщо головним предметом листу є особисті справи апостола або практичні поучення, то й уложення листу прибирає трохи відмінну форму. Вперед подає деякі пояснення, відтак звичайно слідує дискусії часто з полемічною або аполюгетичною закруткою і жадання, які ставить до вірних. Час від часу переплітає моральними поученнями або пояснює яку догматичну правду. До того рода посланій належать до Филиппіян і оба листи до Коринтіян.

Св. Павло не писав посланій власноручно а диктував їх ученикам або скорописцям. Знаємо, що лист до Римлян писав Терцій, як сам про се свідчить: *„Витаю вас у Господі і я Терцій, що написав се послання“.* (Рим. 16²²). Віймок становить послання до Галатів, котре писав сам апостол, що й виразно зазначає кажучи: *„Бачите, як великий лист*

написав я вам своєю рукою". (Гал. 6¹¹). Зате останнє благословення додавав власноручно, що було zarazом знаком, що лист походить від нього, як се бачимо в другім посланню до Солунян: „Поздоровлення моєю рукою Павловою, котра є знаком у всякому посланню; так пишу: „Благодать Господа нашого Ісуса Христа з усіма вами. Амінь“. (II Сол. 3¹⁷⁻¹⁸).

Як уже було згадане, під оглядом форми зовсім особнє місце займає послання до Жидів.*) Не має воно в усіх прочих посланнях прийнятої адреси, ані благодарення Богови, ані поздоровлення для вірних, ані звичайного апостольського благословення. Загалом нема приміненої форми листу, а тим послання виглядає радше на гомілію. Тільки останній уступ має характер листу. Там читаємо: „Молітеся за нас: уповаємо бо, що добру совість маємо, у всякому бажаючи добре жити. Найбільше же благаю се чинити, аби скоро вернено мене вам. Бог же мира, що воскресив з мертвих великого Пастиря вівцям через кров Завіту вічного, Господа нашого Ісуса Христа, нехай звершить вас у всякому доброму ділі, щоб чинили волю Його, роблячи у вас любє перед Ним, Ісусом Христом, котрому слава до віку вічного Амінь.

Благаю же вас, брати, прийміть се слово напiмнення; бо коротко я вам писав. Знайте, що брата нашого Тимотея випущено, з котрим, коли, скоро прийде, побачу вас. Вітайте всіх наставників ваших і всіх святих. Вітають вас ті, що з Італії. Благодать з усіма вами. Амінь. (Жид. 13¹⁸⁻²⁵).

Наведені слова зовсім вказують на спосіб писання св. Павла.

В листі до Жидів можна також завважати відмінне примінювання й наводження старозавітних текстів. Поминувши се, що на дев'ятьдесять текстів св. письма у всіх листах, тридцять шість припадає на послання до Жидів, сам спосіб цитовання не є той, що звичайно приходить у св. Павла. Звичайно тексти св. письма впроваджує він словами: „як є писано“ (Рим. 2²⁴); „писано бо“ (I Кор. 1¹⁹); „каже Господь Вседержитель“ (II Кор. 6¹⁸); „св. писання благовістило“ (Гал. 3⁸); „закон говорить“ (Рим. 3¹⁹); „в Мойсейовім законі писано“ (I Кор. 9⁸); „Давид говорить“ (Рим. 11⁹) і т. д. В листі же до Жидів слова тексту св. письма вкладає в уста Божому Синови, або прямо Богови.**) Найлучшим приміром є зараз перша глава послання до Жидів, де апостол на основі старозавітних текстів доказує висшність Ісуса Христа над ангелів. „Сеї (Ісус Христос), будучи сьєвом слави й образом особи Його і двигаючи все словом сили своєї, звершивши очищення гріхів, осів по правиці величності во вишних, стільки лучший став від ангелів, скільки славніше над їхне наслідував ім'я.

*) Heigl, Der Verfasser und die Adresse des Briefes an die Hebräer, 1905.

**) E. Jacquier, Histoire des livres du Nouveau Testament I. ст. 42.

Кому бо рече коли з ангелів: „Син мій еси Ти, я сьогодні родив Тебе? і знов: Я буду йому Отцем, а Він буде мені Сином?

Коли ж знов вводять Первородного у вселенну, глаголе: І нехай поклоняться йому всі ангели Божі. А до ангелів говорить: Що творить духи ангелами своїми, а полум'я огня слугами своїми. Про Сина же: Престол Твій Боже, по вік вічний, жезл правости, — жезл царювання твого. Полюбив еси правду і зненавидів беззаконня; за се помазав тебе, Боже, Бог твій елеєм радости більш причасників Твоїх“. (1³⁻⁹).

Передовсім мова й стиль у посланню до Жидів виказують найбільшу різницю в порівнянні з прочими листами. Побіч кілька гебреїзмів, послання має 168 слів і виражень, котрих не подибується в цілیم Новім Завіті.¹⁾ Стиль є вповні реторичний, будова речень гарна й правильна, періоди викінчені, а бракує зовсім так характеристичних у св. Павла діалектичних форм. Ізза того виглядає сей лист радше на богословський трактат чим на послання.

Помимо тих властивостей, котрі від давна були знані і досліджувані, християнське передання передовсім на Сході завжди свідчило про безпосередне будь посереднє походження сего листа від св. Павла та про його канонічну повагу.²⁾ Тільки Климентій Алекс. був тої гадки, що апостол написав се послання в єврейській мові, а доперва св. Лука перевів на грецьку. Оріген знова каже, що тільки концепт листу є св. Павла, а викінчення і написання листу приписує котромусь з його учеників.

Трохи відмінне було становище до сього послання в Западній церкві. Св. Юстин і Климентій римський певно приписують йому повагу апостольську, хочай виразно не кажуть, що автором є св. Павло.³⁾ Зате в африканській церкві не знайшов він повного узнання з причини надужиття сего листу еретиками Новаціанами. Але почавши від IV. ст. в цілій католицькій церкві признана була посланню до Жидів і канонічна повага й походження від св. Павла. Тому й Тридентський Собор в каноні св. Письма послання до Жидів вчисляє між „quatuordecim epistolas Pauli Apostoli“.

Розуміється, що протестантські богослови, особливо приклонники т. зв. вільнодумного напрямку, оспорюють автентичність листу, а головню авторство св. Павла.⁴⁾ Докази,

¹⁾ Heigl, Der Verfasser u. die Adresse des Briefes an die Hebräer, ст. 249.

²⁾ Св. Климентій Алекс. Hypotyposeos, fragm. Migne, 9. 748.; Оріген, Hom. in ep. ad Hebræos fragm. Migne, 14. 1309; Атаназій, Sermo c. Ariam. Migne, 25. 557, 565, 5/5 всі вони послання до Жидів приписують без найменшого сумніву св. Павлові.

³⁾ S. Iren. c. haer. II. 50, IV. 11. Migne, 20. 573.

⁴⁾ Harnack, Zeitschrift für neutest. Wissenschaft, 1900. I.

на яких основують свої погляди не йдуть дальше поза ті властивості, які ми попередно піднесли. Всі вони однак не є так сильні, щоби з поминенням найдавнішого християнського передання відмовити навіть посереднього походження листу до Жидів від св. Павла.

За авторством Павла промовляє головню зміст листу, котрий зовсім схожий з головними правдами, які св. апостол подає у прочих посланнях. І так вступає тут типічний характер Стар. Завіту, котрий неначе тінь перед дійсністю мусів уступити перед Нов. Завітом. Ту саму схожість показують т. з. христологічні уступи, особливо ідея Христового священства і жертвний характер його відкуплення. До того приходить властиве св. Павлові закінчення цілого послання.¹⁾

На тій то основі видала Біблійна комісія, дотично листу до жидів, дня 24. липня 1914. слідуячий декрет:

1) *Utrum dubiis primis saeculis, ob haereticorum imprimis abusum, aliquorum in Occidente animos tenere circa divinam inspirationem ac Paulinam originem epistolae ad Hebraeos, tanta vis tribuenda sit, ut, attenta perpetua, unanimi ac constanti Orientalium Patrum affirmatione, cui post saeculum IV. totius Occidentalis Ecclesiae plenus accessit consensus; perpensis quoque Summorum Pontificum sacrarumque Conciliorum, Tridentini praesertim actis, necnon perpetuo Ecclesiae universalis usu, haesitare liceat eam non solum inter canonicas — quod fide definitum est, — verum etiam inter genuinas Apostoli Pauli epistolas certo recensere? — Resp.: Negative.*

2) *Utrum argumenta, quae desumi solent sive ex insolita nominis Pauli absentia et consueti exordii salutationisque omissione in epistola ad Hebraeos, — sive ex eiusdem linguae graecae puritate, dictionis ac styli elegantia et perfectione, — sive ex modo, quo in ea Vetus Testamentum allegatur et ex eo arguitur, — sive ex differentiis quibusdam, quae inter huius ceterarumque Pauli epistolarum praetenduntur, aliquo modo eiusdem Paulinam originem infirmare valeant; an potius perfecta doctrinae ac sententiarum consensus, admonitionum et exhortationum similitudo, nec non locutionum ac ipsorum verborum concordia a nonnullis quoque acatholicis celebrata, quae inter eam et reliqua Apostoli gentium scripta observantur, eandem Paulinam originem commonstrent atque confirmant? — Resp.: Negative ad primam partem; affirmative ad alteram.*

3) *Utrum Paulus ita huius epistolae auctor censendus sit, ut necessario affirmari debeat, ipsum eam totam non solum Spiritu Sancto inspirante concepisse et expressisse, verum etiam ea forma donasse qua prostat? — Resp.: Negative, salvo ultiori Ecclesiae indicio.*

(Дальше буде).

¹⁾ Belser, Einl. 2. Aufl. 571.; F. Gutzjahr, Einleit. 4 Aufl. ст. 376.

Свящ. С Біленький.

Плян науки релігії в народних школах.

(Продовження).

Сівач не засіває своєї ниви нараз і житом і пшеницею і іншими родами збіжжя, — бо на що йому така мішанина?

І катехит не може запрятувати голови дитини нараз і правдами віри і етичними засадами і наукою про св. Тайни і т. п., бо що за хосен з такої хаотичної науки?

Увесь научний матеріал треба належно угрупувати і розложити на поодинокі кляси. В чотирьох низших клясах сей матеріал замикається в рамках малого катехизму. Зміст вправді не великий, однак рішучо за великий на одну клясу, хочби нею мала бути кляса четверта. Треба додати, що і сам катехизм, в теперішніх часах, не є властиво підручником до початкової науки. За се може ся книжка віддати гарну прислугу при повторенню науки релігії в цілості.

Тому з матеріалу зібраного в малім катехизмі слід би уложити пару нових підручників після вимог сьогочасної педагогіки. Догматичний елемент треба відрізнити від етичного і сакраментального, а науку оперти на поглядовості і систематичнім порядку, який і для дитячого ума бувби уловимий.

Склад віри, Заповіді та св. Тайни —

се ті формальні унагляднення, в котрих концентрується ціла діточа *догматика, етика та сакраментальна*. Діти зрозуміють сей поділ, коли для пояснення поставимо їм три слідуючі питання:

- 1) Що нам треба знати і в що вірити?
- 2) Що нам треба робити для осягнення вічного щастя?
- 3) Яких середників маємо уживати для освячення нашої душі?

Неоцінену прислугу віддають в чотирьох низших клясах *біблійні оповідання*, як основа до пояснення правд віри і моральности. Однак *біблійна історія* (як цілість) може мати місце доперва у одній з висших кляс.

III. Кляса.

Основою і орієнтаційним означенням науки релігії в III клясі є: *нікейсько-царгородський склад віри*, виложений на біблійних оповіданнях. Самого складу віри треба навчити дітий *виключно в українським тексті* *).

*) Теперішній переклад, в деяких місцях, аж проситься, щоби його справити. Пр. „видимыхъ же всѣхъ и не видимыхъ“ переведено: „і всього, що видимо і не видимо“. Переклад не вірний; між не видимо багато такого, що само собою є видиме, пр. безліч тіл у просторах світа. А наведені слова відносяться до сотворінъ невидимих, се є духів.

Молитви: До повторення (зглядно до виучення) щоденні моїтви: Начальна моїтва, моїтва до Св. Духа, Трисвяте, мале славословіє, моїтва до Пресв. Трійці, Господня моїтва і поклін Ісусу Христу. Далше: Ангельський привіт, Под твою милость, Достойно єст, моїтва до св. Ангелів і Митарева моїтва.

Пісні: 1) Святий Боже всемогучий, 2) Витай нам, Хресте пресвятий, 3) До Йосафата нині, або О хто, хто Николая любить, 4) Небо і земля, 5) Бог ся раждає, 6) Христе Царю справедливий, 7) Ти Єрусалиме сонця дугою, 8) Пливи світами пісне любви.

Про приготування дітвори до першої св. сповіди і першого св. причастя — опісля.

Подрібний плян.

1. IX. — 15. XI.

1) Гутірка про ціль чоловіка та про Боже обявлення: Жиемо на землі, щоби ми Бога пізнавали, сповняли Його волю і при Його помочі осягнули вічне щастя.

Бога можемо пізнати з видимого світа, а ще більше: для того, що Бог сам дався пізнати людям, се є *обявився*. Вже першим людям являвся Бог і розмовляв з ними. Відтак промовляв Бог до людей, через пророків, через свого Сина Ісуса Христа і через Апостолів. Се все списали святі мужі при Божім співділанню в книгах, які зовемо *святим письмом*, а в скороченню *біблійною історією*. Свiate письмо переходується у Христовій Церкві, котра й учить нас Божого обявлення.

Ми узнаємо за правду се все, що Бог обявив і чого учить Христова Церква, — одним словом ми *віримо*. Треба конечно вірити. Ісус Христос учив, що без віри не можна осягнути вічного щастя.

Перші і найважніші є шість правд віри. Та се іще не не всьо. Всі головні правди віри є коротко зібрані у *складі віри*. Склад (або визнання) нашої віри ділиться на 12 членів.

Перший член складу віри.

2) О Бозі: Бог є найчистіший і ніким не сотворений Дух, сам від себе.

Бог є: *віч цій*, бо завсїгда був, є і буде;
незмінний, бо завсїгда був, є і буде такий сам;
всюдиисутний, бо є всюди — на небі і на землі;
всьознаючий, бо знає всьо, що було, що є і що буде, навіть наші мисли;

„Глаголавшаго пророки“ переведено: „котрий говорив *пророками*“ Чи се по українськи?

Таких місць є більше; в катехизмі о. Торонського, були вони добре переведені

Цікаве, для чого змінено їх на гірше?

наймудрійший, бо уладжує всьо як найліпше;
 всемогучий, бо може зробити всьо, що хоче;
 найсвятийший, бо любить тільки добре, а брин-
 диться злим;
 справедливий, бо за добре нагороджує, а за зло
 карає;
 найліпший, бо дуже любить свої сотворіння;
 милосердний, бо радо прощає нам гріхи і від-
 вертає від нас кари, коли каємося;
 правдивий, бо ані сам не може помилитися, ані
 нас увести в блуд;
 вірний, бо додержує всього, що приобіцяв або
 загрозив.

Всіх прикмет Божих не можна вичислити, ані поняти,
 бо є їх без кінця: Бог є найдосконалішийший.

В одному Богови є три Божі Особи: перша Бог *Отець*,
 друга Бог *Син*, третя Бог *Дух Святий*. Всі три Божі Особи
 разом звано *Пресвятою Трійцею*.

3) Бога звано *творцем*, бо Бог сотворив увесь світ, се-
 є утворив його з нічого. Сотворення світа (в шістьох днях).
 4) Сотворення Ангелів. Ангели се найдосконаліші Божі со-
 творіння. Упадок гордих духів. 5) Найдосконаліші сотво-
 ріння на землі се люди. Перші люди. Рай. Людина має тіло
 і безсмертну душу. Перші люди одержали були освячуючу
 ласку; могли не вмирати. 6) Первородний гріх. 7) Кара за
 первородний гріх. Обітниця Спасителя.

Другий член складу віри.

На біблійних оповіданнях виказати, як приготавляв Бог
 людей на прихід Спасителя:

8) Наслідки первоводного гріха. Каїн і Авель. 9) Ной.
 Потоп світа. 10) Потомки Ноя. Вавилонська вежа. 11) По-
 кликання Авраама. Мелхіседек. 12) Жертвоування Ісаака.
 13) Яків і його сини. 14) Йосиф Єгипетський. Яків пересе-
 люється в Єгипет. 15) Праведний Іов.

Повторення молитов вичислених в загальнім пляні, —
 після довільного поділу.

Пісні: Святий Боже всемогучий. Витай нам, Хресте-
 пресвятий.

16. XI. — 31. I.

16) Мойсей. 17) Мойсей перед фараоном. 18) Пасха та
 вихід з Єгипту. 10) Проголошення Божих заповідей на горі
 Синай. 20) Ізраїльтяни віддають поклін золотому теляті.
 21) Сороклітня мандрівка в пустині. Смерть Мойсея. 22) Вхід
 до обіцяної землі. Судді. 23) Давид „помазанник Божий.“
 24) Соломон. 25) Розділ царства. Неволья. 26) Пророки.

27) Поворот з вавилонської неволі. 28) Сповнення старозавітних пророцтв.

Повторення молитов.

Пісні: До Йосафата нині або О хто, хто Николая любить. Небо і земля. Бог ся раждає.

1. II. — 15. III.

Третій член складу віри.

29) Звіщення народження св. Івана Хрестителя. 30) Благовіщення Прч. Д. Марії. Марія відвідує Єлисавету. 31) Народження св. Івана Хрестителя. 32) Різдво Ісуса Христа. Поклін пастирів. 33) Представлення Ісуса в святині. 34) Поклін мудрців зі Сходу. Втеча св. Родини. 35) Дванадцятилітний Ісус у церкві. 36) Св. Іван проповідує в пустині. Хрещення Ісуса. 37) Ісус відганяє від себе покуси диявола. 38) Ісус покликуює учеників і починає учить. 39) Ісус творить чуда. Чудесна ловля риб. 40) Ісус уздоровляє недужого від 38 літ. 41) Ісус воскрешує доньку Яіра. 42) Смерть св. Івана Хрестителя. 43) Ісус обіцяє Петрови ключі царства небесного. Переображення Ісуса. 44) Ісус уздоровляє сліпородженого. 45) Ісус уздоровляє прокажених. 46) Ісус виганяє бісів. 47) Ісус воскрешує Лазаря.

Повторення молитов.

Пісні: Христе царю справедливий. Повторити великопостні пісні з попереднього року.

16. III. до кінця шкільного року.

Четвертий член складу віри.

48) Вїзд Ісуса в Єрусалим. Зрада Юди. 49) Тайна вечера. Ісус установлює Найсв. Тайну Евхаристії. 50) На Оливній горі. Ісус віддається в руки ворогів. 51) Жидівські старшини засуджують Ісуса. 52) Понтій Пилат затверджує засудження смерті. 53) Ісус розпятий на хресті. 54) Смерть і похорон Ісуса.

Пятий член складу віри.

55) Воскресення Ісуса Христа. 56) Ісус являється Марії Магдалині і двом ученикам в дорозі до Емаус. 57) Ісус являється Апостолам. 58) Ісус передає Петрови найвищу владу.

Шестий член складу віри.

59) Вознесення Ісуса на небо. Ісус „сидить праворуч Вітця“ — не треба брати дослівно, бо Бог не має тіла. Се значить, також як чоловік має найвищу владу в небі і на землі.

Семий член складу віри.

60) Про страшний суд.

Осьмий член складу віри.

61) Зіслання св. Духа.

Дев'ятий член складу віри.

62) Христова Церква. Дар непомилності.

Десятий член складу віри.

63) До Христової Церкви належать тільки ті, що прийняли св. Хрещення, як се зарядив Ісус перед своїм вознесенням. У св. Хрещенні відпускається гріх первородний; а коли хреститься дорослий відпускаються йому всі його гріхи. Св. Хрещення можна приймати тільки раз в життю.

Одинадцятий член складу віри.

64) Св. Стефан, перший мученик за Христа. Святі мученики ішли радо на смерть, бо вірили, що Ісус при кінці світа воскресить їх тіла. І ми віримо, що в останній день сполучить Ісус нашу душу з тілом до вічного життя.

Дванадцятий член складу віри.

65) Життя на землі не є вічне. Воно колись скінчиться. Після нього наступить друге життя, що вже ніколи не скінчиться. Добрі будуть радуватися у вічній щастю, а злі будуть терпіти вічні муки за свої гріхи.

Повторити всі молитви, Склад віри і десять Божих заповідей.

Пісні: Ти Єрусалиме сонця дугою. Пливи світами, пісне любови.
(Продовження буде.)

о. Д-р Гавриїл Костельник.

Сотворення.

(Продовження.)

11. Колиб світ був так сотворений, що в ньому не повставали би ніякі нові ества, то загаль філософів присягався би: що повстання се річ абсурдна. А колиб у тому світі не було навіть руху, то загаль філософів присягався би: що рух щось неможливого, щось абсурдного. Наші апріорні правила, про можливе та неможливе дуже обмежені. Знаємо тільки се, що ніщо не може бути й не бути під одним і тим самим оглядом. Алеж до того правила ми за всіди долучуємо, яко основу, наш досвід. А вузький досвід дуже часто інформує нас мильно. Чи ж не були в своєму часі популярні думки в науковому світі: що ніяке каміння з неба (себто: метеори) не може спадати на землю, що ділання на відстань (asio in distans) є неможливе, що антиподи є неможливі і т. ин.? На підставі вузько-

го досвіду дуже часто вносимо ми абсурд там, де вдійсно-сти богатство сил Абсолюта може такий абсурд обминути. Отже не ми свігови, але світ нам має диктувати, що в ньому є можливе. Під словом „світ“ треба тут розуміти розви-нений досід. Отже також про сотворення та повстання загалом — найміродатніше може нам свідчити розвинений досвід. А що ж він каже?

Він каже нам щось зовсім іншого від того, що казав Аристотелеви та св. Томі їх вузький досвід. Каже нам він: що весь фізичний світ мав свій початок і що йому прийде кінець. Обмежимо покищо тільки на нашій соншній системі. Знаємо, що в свій часі на землі не було людського роду, не було животин, не було рослин. Земська куля спершу була так розжарена, як нині сонце. А добре утверджена теорія веде нас ще далше: в свій часі не було ані землі, ані місяця, ані інших планет; була тільки хаотична маса, сильно розжарена імла. Ось се гранична точка теорії Ляпласа. А що було перед тою граничною точкою? Хто сказав би „вічна матерія“, сей властиво нічого не сказав би. Бож тут zarazом треба навести також стан тої матерії, щоби ми могли зрозуміти: як і чому випадки розвивалися далше? Загалом можливі три відповіді: 1) або вічна матерія безнастанно була в ста-ні розжарення, 2) або до тої граничної точки, про ко-тру мова, вічна матерія безнастанно була холодна, 3) або періодично переходила з одного того стану в дру-гий. Алеж при близшому розгляненню показується, що ані одна з тих відповідей не може видержати критики. Шож отже? Висновуємо з того вповні певне заключення, що матерія не є Абсолютом, що з природи матерії годі вивести цілу історію фізичного світа. Се принайменше значить стільки, що побіч матерії необхідно треба прийняти ще інше вічне єство з инакшою природою — Бога. Та так, як нині сі поняття пересіяні, з того слідує, що матерія, сотворена, що вона не єстувала від вічності. Коли бо викажеться, що для повстання органічних природ нема инакшого толкування, крім сього одного, що органічні природи Бог сотворив (як се ми опісля викажемо), то з то-го а fortiori слідує, що Бог сотворив також матерію. Атже органічні природи се більше богатство сил, як матерія. Коли отже Бог міг сотворити органічні природи, то він а fortiori міг сотворити таку матерію, а природа матерії така, що її годі поняти яко вічну. З того факту, що матерія нія-ким фізичним способом не є знищима, слідує тільки се, що матерії ніяким фізичним способом не можна витворити; та не слідує з того, що матерії не міг витворити ані Бог сво-єю надприродною силою. Але навіть що до фізич-них способів ми не маємо абсолютної певности, бо ми ще не вислідили всіх природних процесів. Фізична незнищимість

матерії ґрунтується тільки на індуктивній певності. Не є отже зґори виключене, що в будучності викриється якийсь такий фізичний процес, де виявиться, що матерія є знищима (як се вже нині декотрі фізики заключають з обсервацій радіоактивних тіл).

Чи ж мало хемічних сполучень (як н. пр. воду) через довгі віки вважали вчені за первісні елементи, аж викрито процес, котрим ці хемічні сполучення розложено на елементи (так воду розложено щойно діланням електричної струї)?

12. Що матерія, з якої утворилася наша планетарна система, не могла бути від вічності розжарена, се на підставі нинішніх наших фізичних відомостей вповні певне. Кожда матерія сама з себе остуджується, так н. пр. розжарене залізо, земська куля, сонце. Ці факти остуджування нинішня фізика зясовує отаким загальним правилом: Енергія тепла сама з себе стремить від горячих тіл до зимних, і так вирівнує ріжниці в температурі тіл. Отже матерія, з якої збудована наша планетарна система, лише тоді могла би від вічності пробувати в стані розжарення, колиб до неї не відносився наведений фізичний закон. Алеж сей закон виведений якраз з прояв сеї матерії. Так місяць нашої землі вже застиг, а всі інші наші планетарні тіла вже ані здалека не так горячі, як були в первовіку. Тільки сонце світить ще своїм власним світлом, але воно також погасне. І зовсім природно наступить ніч і майже абсолютне зимно (-273°C) в нашій планетарній системі. Маса, з якої збудовані тіла нашої планетарної системи, також не могла бути від вічності в стані абсолютного зимна. Бо звідкиж нараз сама з себе могла би розжаритися? Вона ж у первовиці будови нашої планетарної системи мусіла бути розжарена, бо про се свідчить сонце, огнисте ядро землі, вулканічні кратери на місяці і т. д. Нинішня фізика добачує причину тепла в нагальнім русі елементарних частиць, з яких тіло складається; а абсолютне зимно се повний спокій тих частиць. Маса, яко інертна, без зовнішньої причини не може перейти із стану спокою в стан руху. Отже се вповні певне, що тіло, яке від вічності було би вповні зимне, само з себе ніколи не могло би розжаритися.

Але чи не могла би маса нашої планетарної системи періодично переходити зі стану розжарення в стан остудження і навідворот? Се одинока дошка ратунку для новочасних атеїстів. Та як се доказати? Вже з того, що ми підносили, слідує, що маса сама з себе може (а властиво: мусить) перейти зі стану розжарення в стан остудження. Алеж не може вона сама з себе перейти зі стану остудження в стан розжарення.

Коли отже маємо на думці масу зібрану на одному місці, то для неї виключена можливість переходу із стану

остудження в стан розжарення. Ми так і бачимо, що ані одно холодне тіло в нашій планетарній системі (як н. пр. місяць, усякі холодні тіла на землі) не переходить само з себе в стан розжарення. Однак можуть холодні тіла перейти в стан розжарення під зовнішнім впливом. Так н. пр. колиб місяць упав на сонце, то він поприняв би температуру сонця після правила, яке ми наводили.

Твердити, що маса нашої планетарної системи може сама з себе переходити зі стану остудження в стан розжарення, се значить не менше, як проголосити отсю масу за „*perpetuum mobile*“. Ясно, що комбінація цілого того „*perpetuum mobile*“ не може бути проста; треба тут покликуватися на різні сили та події, котрі — щоб се так сказати — взаємно „воскрешувалися би з мертвих“; А (н. пр. рух) витворювало би *B* (н. пр. тепло), та притому *A* перекидувалося би у *B*; відтак *B* витворювало би *A* і т. д.

Старинний Геракліт міг собі легко голосити й дати віру сьому, що старі світи гинуть, а з них родяться нові світи; з руїн старого світа новий світ зачинається да саро... і так без кінця повторюється феніксіяда світа. Геракліт ще не знав тих фізичних законів, які ми знаємо, й тому не знаходив суперечностей у тій своїй вірі. Ба ще й Кант поділяв ту саму віру. Його слова так цікаві, що вважаємо за відповідне навести їх: „Чиж sprужини, які ставили в рух та в лад розпорошену матерію, опісля, коли в наслідок задержання машини стануть спочивати, не зможуть бути ставлені в рух через нові (розумій: природні) сили? Не будемо довго вгагтися, коли завважаємо, що по здержанню всіх оборотових рухів в укладі світа всі планети та комети впадуть на сонце, а тоді жар сонця нечувано збільшиться через змішання так численних і так великих брил — особливо, що віддалені тіла сонішного укладу після нашої теорії містять у собі найлекші та найбільше пальні тіла в природі“¹⁾. І знова зачнеться світ творити так само, як попередного разу...

Подібно задумував собі феніксіяду світа спіритист Du Prel. А однак як багато змінилася фізика та астрономія від часів Кант-а, а навіть від Du Prel-а до нині. Не буду сам про се говорити, наведу слова автора компетентнішого в тій річі — тим більше, що він помимо всього таки й сам приймає феніксіяду світа. Тим автором є Arrhenius. А він у своїй книжці, яку ми вже навели, так висказується: „Перед природничою критикою в нівеч розпливається сей величавий помисл Кант-а“. „Підчас такого розбиття без сумніву сильні вулканічні вибухи спричинили би переходове розжарення планетарних відломків, навіть колиб уже сонце вже було вигасло. Але воно було би так слабе, що правдо-

¹⁾ Цитую після книжки: Svante Arrhenius; *Obraz wszechświata w dziejach ludzkości* (19 і 2), переклад зі шведського.

подібно не могло би бути спостережене поза нашим планетарним укладом". „Рахунки Rinter-а ведуть до висновку, що згасле сонце через збиття з планетою не може бути повернене до життя. Поетична мрія Кан-а про відродження сонішного укладу через спад планет на сонце не може отже здійснитися". Тим більша трудність виступає, колиб припускати, що кантівська феніксіяда нашого сонішного укладу мала би повторятися через цілу вічність. При кожній праці якась часть енергії розсівається, марнується. Отже тепло, втворене через спад планет на сонце, за кожним разом було би чим раз слабше. І так по якомусь часі таки наступило би те, що якраз хоче обминути феніксіяда світа, — тобто: вічна смерть. Arrhenius щиро признає: „Досвід нас змушує до заключення, що вічний рух получений з виконанням праці в таких умовинах, які заходять на землі й загалом у сонішному укладі, є неможливи й".

Дивна річ! Коли ті, що при зясованню світа хотіли би обійтися без Бога, вже видумують якусь мудру теорію, після якої історія світа далася би зрозуміти без Бога, природничі науки небавом видвигають такі факти, котрі в нівеч обертають отсю теорію. Вражає се Arrhenius-а, коли він так пише: „Характеристична річ, розвій якраз сього відділу науки містив у собі зародок заперечення засади вічності (світа). Теорія тепла доводила до заключення, що тепло самочинно переходить завсіди від тіл тепліїших до зимніїших; наслідком сього є поступенний розвій світа в тому напрямі, що всіяка енергія замінюється на молекулярну енергію та що різниці температури в цілій вселенній мусять вирівнатися²⁾. Коли се станеться, всякий рух, з виїмком молекулярного, мусів би перестати, всяке життя мусіло би згаснути. Була би все правдива нірвана, про яку мріяли індійські філософи. Clausius назвав той стан смертю світа.

Колиб дійсно вселенна стреміла до такого стану, то в протязі нескінчених віків свогого естування мусіла би вже його осягнути. Але що шодня бачимо, що світ ще не підпав такій тяжкій долі, то мусіли би ми заключити, що засада вічності не є правдива та що світ не ествує від безконечности, але противно: мав початок, то значить був сотворений з нічого і тоді повстала зарівно матерія як і енергія. Льюїс Kelvin (— якого автор уважає за найбільшого фізика наших часів —) причинився до науки про смерть тепла, чи — як се він називав — розпорощення енергії".

Arrhenius не годиться на ентропію — однак виключно тільки тому, що не хоче виречися засади віч-

²⁾ Звісний сей закон під назвою ентропії.

ности світа. До наведених слів зараз надов'язує: „То одначе в повні суперечить засаді вічності, котра є підставою механічної теорії тепла. Мусимо отже оглянутися за иншим виходом з трудности“. Знаємо вже, що тут нема иншого виходу, як приймати феніксіаду світа, за чим також Arrhenius приневолений заявитися. Стару ідею, яка вже збанкрутувала в старій одежі, хоче він убрати в нову одіж: „Мимо подиву для подій сотворення після Kant-а та Du Prel-а, мусимо їм однак відмовити фізичного узасаднення. Їх система мусить бути переведена в инший спосіб, аніж се вони видумали“.

Який жеж се буде спосіб? Ось який: Коли наш сонішний уклад не може бути понятий як „*regression mobile*“, то треба покликатися на цілу вселенну. Вселенна се прецінь з одної сторони непроглядне багатство ріжних тіл, сил, розмірів; а з другої сторони вселенна се неясне поняття, отже в тій „мутній воді“ легше прийдеться „рибу ловити“... Тут можна припускати, що збіються до купи не планети з сонцем, але два сонця, з котрих одно може бути тисячі разів більше від нашого сонця, сонце з козмичною імлою і т. д. З астрономічної сторони се не виключене, бо наше сонце (враз зі всіми своїми планетами зближається (в теперішньому періоді) до одної точки (названо її *арех*) у констеляції звізд Геркуля. Але також при тій супозиції справа не представляється добре для феніксіади світа. Сам Arrhenius про се так пише: „Замість сього приймає Kroll (1877), що для відродження первісної імлі мусять збитися два сонця. Після сього погляду, за котрим пішло багато пізнійших дослідників, як Ritten, Herz, Braun, Bickerton і Ekholm, доходить ся одначе до заключення, що ціла вселенна стремить до того, щоби зібратися на одну темну, зимну масу“.

Що отже зробити? „Не остається ніщо иншого як прийняти, що в безконечному просторі єсть також безконечне число звізд“. Ось аж тут „засада вічності“ виявлює цілу свою позірну силу, а дійсну абсурдність. Ся позірна сила полягає в тому: звізд у вселенній є безконечно много, отже заходять безконечно многі можливості найріжнійших констеляцій при збиттю небесних тіл, а головнож: сила безконечного ніколи не може вичерпати ся — отже завсіди у вселенній знайдуться розжарені тіла, які могтимуть розжарити вже остуджені тіла... Arrhenius сього не підносить так виразно, як ми тут, однак він дає се до зрозуміння вже тим самим, що покликується на безконечне число небесних тіл.

Алеж безконечне число тіл се абсурд. Ми вже сказали, що безконечне число, колиб його вважати за здійснене, вже *ex definitione* включає в собі суперечність. Кожде здійснене число вже тим самим є обмежене.

Arrhenius, яко чоловік науки, не міг обмежитися тільки на тому, що покликався на безконечне число зізд. Се має служити тільки яко затінювання рисунку. Помимо всього він мусів вказати якийсь процес, котрий правильно уможливував би матерії поворот із остудженого стану в стан розжарення, чи то із стану смерті в стан життя (бож дійсно: полювати тільки на евентуальні збиття сонць — се не дуже раціональне!). За Herber-ом Spencer-ом приймає він „єство-вання сил, які розпрошують матерію“. Наводить він слова, котрими Herber Spencer сформулював ці сили: „Коли матерія стягається, рух розпрошується; коли рух абсорбується, матерія розпрошується“. „Розвій планетарного укладу полягає на співділанню сил, які стремлять до зібрання матерії, зі силами, які її розпорошують. В тому періоді розвою, коли імла замінюється в сонце, в планети і місяці, переважають сили, що збирають матерію, але одного дня розпорошуючі сили знова мусять досягнути рівновагу так, що тоді планетарний уклад повертає до стану розрідженої імли, з якої повстав“. Н. Spencer не вмів ще вказати на ті розпорошуючі сили (вониж дійсно виссані в пальця), а Arrhenius думає, що він їх відкрив. Бачить він ті сили то в „тисненню світла“, то в тому, що ріжні тіла з вибуховими властостями під впливом великого тиснення та високої температури творяться у внутрішних верствах сонця. Отже сонцю колись прийдесться в одному моменті розлетітися в елементарній пил... Що за помисл! Колиб се було правдою, то місяць уже давно мусів би розлетітися в пил... Хиба й се віднести до безконечної вселенної з безконечним числом зізд, та в той таний спосіб толкувати собі наглу появу нових зізд, бо тут у нашій планетарній системі се не тільки що не знаходить потвердження, але якраз знаходить суперечности.

Аристотель та ціла старина могли з більшим успіхом покликуватися на небесні сфери, бо в тих часах панувала думка про „небесну матерію“, яко щось зовсім відмінного від земської матерії. Але природничі відкриття (спектральна аналіза) в найновіших часах опрокинули також сю інстанцію. Виявило ся, що матерія цілої вселенної є в сути річчю одна й та сама. Отже основні фізичні закони, які відносяться до матерії нашої планетарної системи, відносяться також до матерії цілої вселенної. А коли та вселенна не є безконечна, коли нема у ній безконечного числа зізд, то ясно, що ентропія відноситься до цілої матеріальної вселенної. Отже слова Arrhenius-а „вічний рух получений з виконанням праці в таких обставинах, які єствають на землі і загалом в сонішному укладі є неможливий“ треба віднести до цілої матеріальної вселенної. Як наш сонішний уклад не дається поняти яко „*regretium mobile*“, так також ціла матеріальна вселенна не дається так поняти. Що отже з того всього слідує? Слідує те, що світ

дійсно не єствує від вічності, але він сотворений з нічого, і мав свій початок. Ясно, що Абсолют мусить бути понятий яко свого рода „*perpetuum mobile*“. Колиж матерія не дається поняти яко „*perpetuum mobile*“, то вона не є Абсолютом, тільки творивом.

І не можна сьому заключенню опертися инакше, як неузнаванням деяких основних законів новочасної фізики. Так ми бачили, як Arrhenius за всяку ціну намагається опрокинути закон ентропії. Але він — так сказати би — „хитро-мудро“ заперечеу також однородність матерії. Найкрасше видно се по сих його словах: „Подібно можна би судити, що хоч після всіх даних самородство на землі тепер не може статися, а також давніше з огляду на подібні обставини не ставалася, то одначе се явище десь у вселенній могло статися серед інших фізичних та хемічних обставин“. Розділ між „мертвою“ і „живою“ матерією з цілою певністю належить до основних законів матерії.

Якщо на землі на всіх лініях та в усіх часах панував і панує закон „*omne vivum ex vivo*“, так сей закон відноситься до матерії загалом, — отже самородство ніде у вселенній не могло статися. За чим отже освідчаються всі факти, всі новочасні природничі відкриття? За сотворенням. А чому ж не всі хочуть признати сотворення? Тільки тому, що уперто не хочуть зрезигнувати з аргіогі повзятої думки про вічність фізичного світа.

13. Факти з історії фізичного світа та загальні закони сього світа, які рішучо свідчать про сотворення, не лежать тільки на одній лінії — так, щоби їх значіння могло здаватися тільки злудою спеціального погляду на світ. Вони найріжніші, всесторонні. Для яснійшого перегляду зберім їх на одному місці. Доси ми підносили отсе:

- 1) число небесних тіл є ограничене;
 - 2) матерія цілого фізичного світа є однородна;
 - 3) матерія є інертна і підлягає ентропії;
 - 4) цілий матеріяльний світ мав свій початок, і природно стремить до своєї „смерти“.
- До сього ще треба долучити:
- 5) революційність у законах матерії в її первовіку;
 - 6) первісний огнистий стан земської кулі, а
 - 7) сильний огонь, раз на завсіди вбиває всі зародки органічного життя;
 - 8) думку про самородство (*generatio aequivoca*) оспорюють всі факти досвіду;
 - 9) свідоцтво місяця нашої землі про неєствование самородства;

10) про сотворення посередно свідчать доцільність у природі та моральні закони в людській душі.

Про первісний стан земської кулі та про самородство вже доводилось нам говорити. Остається нам отже тільки доповнити те, що сказано.

Дальше буде.

Перше і зразкове св. Йосафатівське свято.

В серпні м. р. мав я нагоду бути на першій і взірцевій святі в честь св. Йосафата в Кальварії пацлавській, яке заарядив перемиський Ординатій Преосвящений єпископ Йосафат, а уладив тамошний парох о. Йосиф Мартинович, злучивши роковий відпуст з церковно-народним святом. Сама Кальварія дуже надається на більший збір народу; має знадобу потрібні на приміщення більшого числа прочан і духовенства та гарне положення на послідних відногах західнього Бескиду, що простягаються між Вярм і його притокою Сопотником, а в Кальварії підносяться до висоти 465 метрів понад рівень моря.

В українській громаді Пацлав оснував Андрій Максимілян Фредро монастир оо. Францішканів 1668. р., поміг їм уладити Кальварію т. є. побудувати на розкинутих горбах каплички і дав простір на „хрестні дороги“. Папа Климентій X. надав відпуст новій Кальварії в 1671. р. Протягом вісімнадцятого віку збиралися там прочани не лише з земель: перемиської, самбірської і сяніцької, але й з Закарпаття. Навкруги монастиря поселялися нові поселенці, українське населення таяло, мов віск на сонці; сьогодні є там всего лише одна українська родина та гарна мурована церков на широкім майдані як свідок сумної минувшини. На основі папської грамоти є вона відпустовою церквою, а ікона Спасителя прославилася многими чудами. Кожного року перед святом св. муч. Макавеїв, в часі від 10. до 15. серпня сходиться там дуже багато прочан з Підкарпаття.

Архієрей Йосафат, перенятий великим пієтизмом до свого патрона, приїхав на сам почин свята 11. серпня. Коло нього зібралось значне число духовенства. Крилошани оо. Др. Богачевський, Др. Пинило, Бодревич, Маринович, Венгринович, 42 священників під проводом оо. деканів Дороцького і Гринишина та питомці до помочі і асисті. Архієрейські Служби Божі відправляв єпископ Йосафат на просторій, зовнішній галерії і звіттам виголосив три проповіді в честь св. священомученика, в яких зобразив невсипущу діяльність сего архіпастиря „душохвата“ і її вагу та відмітив релігійні і політичні причини — і сьогодні актуальні — двосторонньої ворожнечі проти сего місіонаря на владичім престолі. Справно вплетену згадку про Ексц. Митрополита,

котрий саме тоді лежав недужий у Відні — вислухав нарід з великою увагою і спочуванням для Владики-страдальця; та ся проповідь зробила велике вражіння, один селянин зі Скільщини, ознакочений з житєписію св. Йосафата, вдивившись в симпатичну стать архієрея-проповідника, одушевлений його наукою, позволив собі на таку замітку: „Так певно промовляв св. Йосафат у Витебську до народу, підюдженого нашими ворогами.“

Оо. Крилошани і всі священники пильнували Богослужень і сповідальниць, а найтяжшу працю — бо сам провід місії і голошення відповідних проповідей взяли на себе оо. Василяни Гринькевич, ігумен з Перемишля, Яцик, ігумен з Добромиля, і Редemptорист о. Шишкович. І уложили вони дуже справно програму свята, щоби десятки тисячів прочан винесли з того свята як найбільший духовий хосен.

Перший день свята — єпископський — посвячений був памяті св. йосафата. Другого дня посвячено приготівані хрести, а опісля виголошували оо. місіонарі відповідні місійні науки, яких метою було гідне приняття св. Тайн Покаяння і найсв. Евхаристії та духова обнова слухачів. Слідуючих днів, крім місійних наук, відбувалися хрестні дороги, на яких виголошував о. Шишкович науки про Христову муку.

В місійних науках, в Богослуженнях і додаткових обрядах була ріжноманітність, однак все те витворило гармонійну цілість, якої провідною ідеєю була — обнова всіх у Христі.

Думаємо, що так належалоби укладати програми св. Йосафатівських свят для більших областей у нашім краю. А є в нас тільки гарних місцевостей, що саме надаються на такі свята. Лише для приміру згадаємо про Гошів, Крехів, Жовкву та про зруйновану війною Зарваницю, де при моральній і матеріальній допомозі заінтересованого духовенства дотичної области можнаби гідно вшанувати память священомученика, що держав у нас високо стяг католицизму, релігійного і культурного поступу та національної самостійности. А таке свято в теперішнє время лютє двинулоби релігійність і національну свідомість у нашого народу. Се письмо, виготовлене негайно по згаданім святі, оголошуємо аж тепер, бо по відбутім місійнім курсі та по оголошенню пастирських посланій справа обходу стає з весною актуальною, а сам звіт може спонукати наших справних і до-свідних оо. душпастирів до опубліковання неодної цінної думки і ради.

о. І. Рудович.

Як уладити місію в честь св. Йосафата?

(Практичні вказівки для душпастирів, зібрані на основі докладів *Впр. о. Ігумена Кіцін'єра* Ч. Спас, виголошених на курсі місійних у Львові в грудні 1923 р.).

УВАГА. Нижче подані вказівки відносно украси і декорації церкви під час місійних проповідий є могого укладу; хоч на курсі декоративна сторона не була брана під увагу, однак відомо, що місіонарі для більшого вражіння при поодиноких проповідях церкву відповідно прибирають; для того я, укладаючи порядок місії, звернув увагу і на зовнішню, ефективну сторону місії.

I.

Як має приготувитись до місії місцевий парох?

1. Має вишукати доброго місіонаря.
2. Має порозумітись точно що до речинця і пляну місії.
3. Треба людей приготувити до місії. (Виголосити ряд проповідий про св. Йосафата на основі книжечки о. Козаневича Ч. СВВ. „Житє св. Йосафата“, виданої в Жовкві).
4. Відповідно до сподіваного числа покайників запросити з околиці 4—6 добрих сповідників.
5. Отці сповідники повинні на час духовної помочи привезти з собою подушку, простирало і коц, бо багато священиків є цілком знищених війною.
6. Повідомити дотичний Ординаріат про місію і довідатись точно о услівях ювілейного відпусту.
7. Зарядити, щоби в час місії не було ніяких весіль.
8. Зібрати добровільні датки від парохіян на кошти:
 - а) на удержанне місіонаря і сповідників;
 - б) на закупно маленького срібного реліквіяря з мощами св. Йосафата, йогож образу і ікони Найс. Серця Іс.;
 - в) купити для дітей образці св. Йосафата і Найс. Серця Ісуса;
 - г) купити 60 штук трийцять центіметрових свічок на освітленне церкви, 2 кг. 3 цалевих цвяхів.
9. Поставити з зелені перед церквою тріюмфальну браму з написом: „Місія“.
10. Парох постараєсь і вплине, щоби з місії користали з засади в першій мірі свої парохіяни, бо натовп чужих людей перешкоджує увазі і робить в селі заколот.
11. В день приїзду місіонаря парох має вийти на його зустріч з процесією на край села, або до залізничного перестанку, о скільки є поблиз села, а місіонар приїде залізницею.
12. Парох після свого узнання заздалегідь приготує цвіти для прибрання головного вівтаря — білих цвітів, китиць і вінків (як місія відбуваєсь літом, можна на сіножатях назбирати білі, шовкові квіти т. зв. „Боже Тіло“). Бічний вівтар св. Йосафата прибрати квітами з фіолетної крепової бібулки; другий бічний вівтар Найс. С. Іс. украсити багровими квітами.

II.

Як має виглядати добрий місіонар?

1. Місіонар має бути: вперед усього мужем молитви і покорі; 2. поважний; 3. скромний; 4. обережний у поведінку; 5. терпеливий; 6. умиротворений; 7. милосердний; 8. людям не має показуватись без потреби, щоб бути для них таємним, новим; 9. має точно розвідатись про місцеві відносини, щоб їх умів порушити в проповідях, але так, щоб люди не догадалися, звідки це знає; 10. головний місіонар на час тривання місії має мати повну владу у духовнім провіді парохії, місцевий парох не повинен до проводу мішатись.

III.

Уладження місії триденної.

Навечеріє місії.

Оскільки місіонар приїхав рано, до вечора має заховуватись майже incognito, значить непомітно приїхати і цілком людям не показуватись; вечером має прийти перед парохіальний дім процесія з парохом і місіонаря відвезти, чи відпровадити перед церкву при супроводі співу набожних пісень. Є вказаним, щоби місіонар старався приїхати в село вечером відразу перед церквою, бо се робить більше вражіння на людей; в тім случаю процесія з парохом виходить до границь села, і звідси його супроводжає.

I. Місіонар стає перед дверми церкви, убираєсь у епітрахиль і фелон.

II. Тоді місцевий парох в кількох словах (5 хвилин) вітає божого посланця, вручає ключі від церкви, віддаючи йому цим способом духовний провід у парохії.

III. Місіонар співаючи: „Милосердія двері отверзи нам, Богор. Діво“... відчиняє церкву і йде перед вітар.

IV. Тут клякає, прохає укритого Ісуса о благословення; народ співає: „Царю небесний“.

Після молитви відразу дає місіонар інструкцію п'ятихвилинну на тему: що то є місія, чого хоче місіонар і заохота людей до місії.

V. Потім молебень до Найс. Серця Іс. (або вечірня, оскільки се субота, або навечеріє якогось празника).

VI. По євангелію перша наука: о цілі чоловіка і о важности спасення душі.

VII. По молебні суплікація; перед словами: „Спаси Боже“... місіонар молиться з людьми: „тепер помолимося за успіх місії: „Богор. Діво“... 1 раз.

1) О навернення налогових грішників нашої парохії: „Богор. Діво“.

2) О святу єдність у катол. церкві і українським народі: „Богор. Діво“.

VIII. Обхід довкруги церкви з Найсв. Тайнами.

IX. Оголошення порядку місії на слідує́чий день; рівночасно на виднім місці прибити точний порядок місії для орієнтації людей.

X. Церква повинна бути украшена зеленію; лиш головний вівтар має бути цілий ілюмінований 30 свічками і святочно прибраний; два бічні сего дня не убирась ані не освічуєсь, лиш по чотири свічки, як звичайно.

Перший день місії.

Перед 6 год. рано всі запрошені оо. сповідники повинні вже бути на місці; є вигідніше, щоб приїхали в навечері місії, бо відпочнуть.

I. 6 год. рано: Тиха Сл. Божа місіонаря проповідника.

II. 6 $\frac{1}{2}$ г. рано: Соборна співана Служба всіх інших священників. (Увага: кождий священник повинен привезти зі своєї церкви фелон і епітрахиль краски: білої, багряної або фіолетної). Священники служать у ризах ясних.

III. По відспіванню св. євангелія в українськiм перекладі, місіонар держить другу науку: О грісі.

IV. Безпосередно перед співаною Службою Божою заслонюєсь тільки всі вікна темними матеріями, щоб в церкві був пів-мрак, на головнім вівтарі світиться лише 6 свічок, як звичайно; тетрапод усуваєсь цілком, на його місце уставляєсь разом дві широкі двометрові лавки, або такий до сего пригожий стіл, накриваєсь чорним або червеним рядном; цей рід катафальку украшаєсь тернем, у кождім куті ставляєсь по одному фіолетному лямпіонові (свічка, або лампа окружена фіолетною бібулкою на дротянім скелеті); середину прикрашеного стола лишаєсь вільною і нікому не кається, що се має означати, щоб зацікавити людей; в тій хвилі, як місіонар по євангелію клячить співаючи з народом „Царю небесний“, слуга церковний кладе на порожнє місце готового катафальку звичайне Розп'яттє, яке вживаєсь на похоронах. Світла на вівтарі гаситься.

Місіонар вбраний у фіолетний епітрахиль починає проповідь: Хто тут перед вами лежить? Христос. За що Христос жертвувався такою страшною смертю Богу Вітцю?! За ваші гріхи, браття!! Розумієте тепер: чим є гріх? Щоб ви ясно могли зрозуміти: як великим злом є гріх для кождого чоловіка, скажу вам проповідь о грісі. — В історичних примірах треба представити гріх, вплинути на чувство, щоб розбудити приспану совість грішників. В тій проповіді як примір відразі до гріха подати примір з життя св. Йосафата, коли то святий відкинув пропозиції незєдинених, що обіщували йому достоїнства, якщо покине єдиноспасительну церков, а перейде на їх сторону.

V. Год. 2 в полудне: Загальна катехізація всіх діттих. Катехізацію може перевести один із запрошених оо. сповідників, досвідних, маючих дар розуміння діттих. Священник

мусить піти між діти, більше навчаючи як іспитуючи. Має дітям пригадати знак св. Хреста, Отче наш, Богородице Діво, VI. правд віри, VII. св. Тайн, X заповідей Божих; з катехізації мають діти передовсім довідатись: що Бог любить чемні діти і бажає їх любови; треба заохотити діти до частого св. Причастя.

Рівнож заохотити дітей, щоби з хат своїх спонукували всіх здорових і важно не перешкоджених, щоб вони учасали пильно на науки, обіцяючи за їх місійну працю образки. Підчас катехізації вікна відслонити.

VII. Вечером (захід сонця). Престол св. Йосафата найгарніше убраний і освітлений. Украшення ціле фіолетне з штучних китиць і гірлянд. Світиться 30 свічок; всі вікна заслонені. Всі священники в фіолетних ризах стають перед престолом бічним св. йосафата і служать молебень в Йогож честь.

а) Зараз по молебни гаситься всі світла, лиш перед кивотом на головнім престолі лишаєсь одну свічку або лампку.

б) Місіонар голосить третю казань: О смерті. — Motto: св. Йосафат наша слава через свою смерть.

в) По проповіді засвічуєсь шість свічок до суплікації. Тимчасом місіонар молиться на 1) інтенцію щасливої смерті, 2) о навернення грішників, 3) зєдинення церков. Нарід кожним разом говор. „Богор. Діво“.

VII. Місіонар відпочиває, а инший священник служить суплікацію.

VIII. По суплікації всі свічки гаситься; на престіл головний у рівній лінії ставиться чотири червені лампїони, такіж самі по одному завішуєсь на іконостасі над образами Ісуса і Пр. Д. Марії.

IX. Місіонар говорить четверту науку: О пеклі. — Ціль казання: склонити волю, щоб душа обридла собі грішний стан душі і забажала віднови. Казань закінчити молитвою о ласку пізнання своїх гріхів.

X. Обходу довкруги церкви не влаштовувати, щоб не псувати настрою.

XI. Оголосити порядок слідуячого дня.

Другий день місії.

I. Год. 6 рано тиха Сл. Божа місіонаря.

II. Год. 6½, співана Сл. Божа; служить один, два діяконує, решта сповідає.

III. Євангелія кожного дня читати в українськїм перекладі; (сего дня крім рядового євангелія, відчитати притчу О блуднім сині).

IV. По євангелію пята місійна казань: О услівях доброї сповіди (лучно з історією про блудного сина). Особливий натиск положити на жаль, реституцію, як рівнож на віднову

всіх святотатських сповідий. Тон казання лагідний, заохочуваний.

V. Всі вікна в церкві відслонені; освітлення головного престола звичайне.

VI. Год. 2 попол.: Станова наука для господарів і жінок. Говорити о обов'язках зглядом Бога, дітий і о супружнім співжиттю.

VII Вечером: Молебен до Найс. Серця Іс. перед найгарнійше убраним і освіченим престолом Найс. Серця Іс. Убрання престола багрове. Всі служителі в ясних ризах.

VIII. По молебні: Шеста наука перед престолом Найс. Серця о Найс. Тайні Євхаристії і агітаційна переконуюча мова о ширенню ідеї Брацтва Св. Найс. Серця Іс.

IX. По суплюкації обхід довкруги церкви з піснями в честь Серця Ісуса.

X. Проголошення порядку третого дня.

Третий день місії.

I. Год. 6 рано: Тиха Сл. Божа.

II. Год. 6½ співана в честь св. Йосафата; ризи фіолетні.

III. Год. 7: По євангелію сема наука: „Св. Йосафат — то наш святий!“ (Говорити о укр. обряді і народі).

IV. Год. 2 попол.: Катехізація хлопців і дівчат. (Говорити о чистоті, послуху, побожності).

V. Вечером: Молебен до св. Йосафата. Всі престולי і церков освічені як найгарнійше.

VI. Перед суплікацією осьма наука: О катол. Церкві, подаючи св. Йосафата, як Він любив її і за св. Єдність життє віддав.

VII. Суплікація; перед благословенням Найсв. Дарами, молитва: О св. Єдність Христової Церкви, о розширення почитання св. Йосафата в українськім народі, о віднову катол. духа і поправи життя в парохії.

VIII. По суплікації девята наука: Св. Йосафат наш покровитель. (Примірами з життя Святого виказати чесноти побожності, ревности і любови Бога, заохочуючи вірних до взивання в молитвах помочи Святого). Проповідь закінчити торжественним актом посвяти цілого українського народа опіці і заступництву св. Йосафата.

IX. Подати вірним до цілювання моші св. Йосафата (о які завчасу треба постаратися в дотичних Ординаріятах).

Закінченє місії, день четвертий.

I. Год: 6 рано: Тиха Сл. Божа.

II. Співана Служба за усопших парохіян.

III. По євангелію десята наука: О молитві і витриванню в терпіннях.

IV. По Сл. Божій парастас соборний.

V. Опісля посвяченє місійного хреста і обхід з ним довкруги церкви; по закопанню хреста одинацята прощальна казань: О витриванню в добрім до смерті.

VI. Головний місіонар уділяє папське благословення.

VII. Роздача образків дітям (св. Йосафата і Найс. Серця Ісуса).

VIII. Процесія відпроваджує місіонаря до дому пароха.

IX. Місіонарі зараз по обіді розїзджаються.

Кінцеві уваги.

I. Парох ще перед місією повинен подбати о відмалювання старих забруджених іконостасів і престолів; багато наших старих церков посідає престоли в стилі рококо (бічні сторони горішньої часті різблені з ангеликами, зіздами і т. д.), які дуже легко можна без помочи фахового маляря відновити. Купити 3—4 кг. білої емалії лякеру, до сего 2 літри терпентини, як рівнож 20—30 пачок позлітки — ось усе. Делікатні різби на білім тлі виглядають скромно, естетично і ясно. Лиш треба охоти і приблизно 20 міль марок; образи іконостасу відновляються дуже гарно коніпним олієм.

II. Іntenції поодиноких Сл. Божих підчас місії: 1 день за успіх місії і поміч св. Духа; 2 день в честь Найс. Серця Ісуса; 3 день в честь св. Йосафата (ризні багрові, або фіолетні); 4 день за усоп. (ризні чорні).

III. На всі місійні чинности дає знак дзвонення 10 хвилин перед кожною відправою, рівнож підчас суплікації і підчас трикратної молитви дзвонять усі дзвони.

IV. Всі місійні науки мають тревати найдовше 30 минут, найкоротше 15. Довша казань понад 30 минут мучить людей, а зглядно мучить себе сам проповідник, бо люди або сплять, або неважають.

V. Всі важнійші проповіді повинен держати головний місіонар, бо тоді науки мають більш доцільний характер; в тім случаю гол. місіонар людей не сповідає, щоб себе не знесилювати.

VI. Парох повинен зібрати добровільні жертви для місіонаря за труд і дорогу.

VII. Харч місіонарів має бути дуже скромний, а всілякі алкогольі рішучо виключені.

VIII. Парох повідомляє о успіху місії Ординаріят.

IX. Парох по місії повинен проповідями утвердити звичай частого св. Причастя (ідея Бр. Найс. Серця Іс.) і спільної молитви в хатах; це буде найкращий овоч місії.

X. Кождий душпастир може після своєї вподоби змінити або уложити поданий тут порядок і спосіб уладження місії *).

Подав

О. Роман Берест

парох у Бишках.

*) Не можемо не завважати: що в доборі поданих вказівок про театральну сторону місії (заслонювання вікон, лампіони, катафальк і ин.), наші місіонарі повинні бути як найбільш здержливі. А се тому, що наш нарід і без того радо горнеться до церкви, особливож на місії. Мож-

З приводу Заг. Зборів „Просвіти“.

Брати сьогодні священникови участь у якихнебудь прилюдних зібраннях не належить зовсім до приємности. Від кількох вже літ чути на них постійно нарікання того самого змісту: *Духовенство відтягається громадно від всякої праці*, не тільки організаційно-політичної, але навіть чисто *освітньо-культурної*. Народні маси тепер не ті, що були перед війною. Вони загально освідомлені, рухливіші, активніші. Зацікавлення до суспільно-національних справ у них дуже живе. Свідомість великої ваги освіти й організації пробуджена. Охота до громадянської праці слідна в цілм краю. Одного їм тільки не достає: *інтелігентного проводу*. І сього годі їм добитися. Духовенство й учительство безчинне, не помагає своєму меншому братови в його культурних змаганнях...

Ось і на останніх загальних зборах товариства „Просвіта“ у Львові дня 5. III. с. р. виступало аж кількох бесідників з докорами проти сільської інтелігенції, головно *духовенства*. Соромно було слухати нарікань на те, що багато наших священників *не інтересується освітніми справами, що є навіть такі, котрі ворожо до них відносяться*. Вп्राді священники приявні на зборах старалися ослабити сі заміти, та годі правди скривати. *Фактом є, що наше духовенство байдуже до народніх справ*.

Правда, що всі верстви нашого народу переживають тепер переломову хвилю. Правда також, що не тільки духовенству можна закинути байдужність до народньої праці: так само тихо сидить аж надто голосне за української влади народне учительство, так само „благоденствують“ переважно наші адвокати, так само поховалися й інші інтелігентні верстви, гуртки й одиниці, колись так рухливі та відважні. Не тільки саме духовенство спить.

Правда вкінці й те, що наші священники, котрим до війни не можна було відмовляти визначних всесторонніх заслуг на народній ниві, натерпілися вже доволі від р. 1914 аж по нинішній день. Хто не хотів, давався їм в знаки. А помимо того, як прийшло для нас кілька ясных хвиль, ті самі священники від своїх таки людей не почувли зовсім прихильного слова. Тоді виринули нараз людиці, котрих доси ніхто ніколи при народнім плузі не бачив, людиці, котрі демагогією добилися в народніх масах значних впливів — і сі людиці не дуже то по джентельменськи обійшлися і з духовенством і з правою, котру воно собою представляє. Не

ливо, що за яких 100 літ, коли і в нас так поширится атеїзм, як тепер на Заході (що не дай Боже!), тоді будуть також наші місіонарі приневолені в різні способи вабити людей до церкви. А коли вже тепер усі ті середники використаємо, то що нового остане нам на тодішні часи? Ось тому й сам препод. о Кіцінгер вкінці ціле урядження місії полишає „благоразумію“ душпастиря.

Редакція.

дивуватися отже, коли після такого досвіду многі *знеохотилися*. Тепер можна почути з отсих знеохочених кругів такі слушні по часті уваги: „Від нас домагаються праці, за котру жде звичайно Іванова хата. Але деж ті славні люди, що за Станиславівської влади були такими голосними патріотами? Як раніше, так і сьогодні ніхто їх не бачить. Чи ми тільки на те, щоби будувати й терпіти, а інші знов тільки на те, щоби бути комісарами й міністрами, а відтак після катастрофи поховатися в мишачу діру й видавати безіменні поклики до народної праці? Або хочби й наші *селяни*. Тепер страх розпинаються: „Священики не працюють над нами! Священики не дають нам проводу!“ А ще так недавно кричали: „Проч з попами! Піп нехай пильнує за христії, до нас нехай не мішається“. А деж *адвокати*, ті ділчичні кандидати на послів; де *студенти*, ті горячі будівничі нового світа? де *учителі*, ті вибранці української долі? Нема їх тепер?“

Так, се по часті правда. Та се зовсім наших священиків не оправдує й не звільняє від сповнювання святого народнього обов'язку.

Характерний патріот не працює ніколи для особистої користи. Тим більше безкорисно повинен працювати *священик*, котрий по своєму покликанню обов'язаний до *ідейності*. Ніхто так, як священик, не повинен забувати, що світ ніколи не знав вдячності, і не буде її знати. Нашою понукою до праці має бути не особиста користь, а *Божья воля*. На те ми священиками, щоби чинити добро своїм вірним, щоби бути їх пастирями, учителями, вітцями й опікунами, щоби бути для них сіллю й світлом. Хто зражається невдячністю, сей призабуває в своїм огірченню на свої *основні обов'язки*.

Як Христові слуги, як характерні патріоти, ми саме в сю пору, в сю тяжку годину, без огляду на минуле й будуче, без огляду на відносини й обставини, без огляду на особисті й родинні можливі, хочби й найтяжші переходи, повинні посвятити всі свої сили, віддати всю свою енергію, увілляти все своє „я“ у жертвенну, щирю й сердечну та успішну працю над повіреним нам Богом народом. Хто в нещастю полишає своїх вірних на поталу, а сам захищається в безпечне місце — сьому дуже далеко до того ідеалу доброго ідеалу доброго пастиря, який нам лишив Ісус Христос.

Теперішня хвиля се й пора *жнив для нашої Церкви*. Саме тепер найвідповідніший час направити численні наші недогляди, хиби й занедбання, саме тепер найкращий час уґрунтувати й поглибити створене становище в народі, а тим самим привернути Церкві те значіння й той вплив, який вона в кожній суспільности повинна мати. Коли сеї хвилі не використаємо, не сповнимо свого головного *церковного завдання*.

За відстрашаючим приміром наслідників пасивности духовенства в суспільних справах не треба нам далеко шукати. Не приготавляймо почви і в нас під такий самий засів. Будьмо вдоволені, що ще до нас звертаються, що ще нас потребують. Булоби дуже зле, коли би було інакше. Доведім тепер нашим розумним поведінням, щоби без нас ніколи не змогли обійтися, щоби ми не тільки під сю пору, але й на пізніше задержали провід у своїм народі, провід гідний себе, провід від низин до вишин.

Дальше перебування в пасивности принесе вправді народови великі шкоди, але нам самим і нашій Цегкві далеко більші.

Не будьмож грабарями Христової справи!

Д-р Яр. Левицький.

Дещо із богослужбних обрядів; про церковний устав і характеристичні виписи із давних богослужбних книг.

IV.

Про святу чотиредесятницю (великий піст).

Піст чотиредесятниці називається великим постом і по причині тих історичних подій, які при кінці чотиредесятниці моминає церква, і по порівнанню його з другими постами в році. Самого посту числиться 7 неділь; крім сего: три тижні, які попереджують піст, є приготуванням до нього, як на се вказують служби церковні в сих тижнях. Тай поприписам деяких восточних церков, після неділі о блуднім сині треба вже було здержуватися від м'ясних страв, а після сирної неділі розпочинався строгий піст. Давні правила розрішали (очевидно монахам) їсти тільки раз у день і то під вечер. Ось що читаємо в Намоканоні більшого Требника (правило 223): „во святую и великую Четыредесятницу, ямы единою на день сухояденіем: сочива (щось у роді овочевої сушини) точію без масла: вина же и масла в субботу и в недѣлю ямы: такожде и от чернокожных“. Но і в великий піст є дні більше і менше строгого посту, і так: „в первый день первой седмицы (понеділок) отнюд ясти не подобает, такожде и во второй. В среду же по совершенномъ ижедоосвященных даров, трапеза поставляется и ядым хлѣб тепл, и от снѣдей овощных теплых: дается же и укроп с медом. Немогушіє же сохранить дву дней первых, ядят хлѣб и квас по вечерни, во вторник. Подобнож и старіи творят. В прочих же седмицах, кромѣ суббот и недѣль, ядым сухояденіе. В субботы же и недѣли разрѣшаем на елей точію и вино (Типик гл. 33). Разрѣшается же вино и елей: в 24-е февр. (Первое и второе обрѣтеніе честныя главы предтечеви), в 9-е марта (отданіе праздника стрѣтенія господня).

в день чтенія великаго канона (Поклони), в великій четверток. Рыбы же во всю святую Четырдесятницу никаково же дерзнем ясти, кромѣ праздника Благовѣщенія и недѣли Цвѣтоносныя. В субботу Лазаря дозволяется вкушати икру, но не рыбу. — В великій четверток, ядим вареніе с елеем, пьем вже и вино и ино сухояденіе, занеже поется „Аллилуя“. [Типик святої гори приказує в св. вел. четвер їсти варення два „с елеем и вина по три чаши“. И сія вся, како разсудит Настоятель, зря свою о Христв братію произволяющу к душеспасительной пользѣ“]. — У велику пятницу „во все не дозволяется трапеза, ниже трапезу поставляем, ниже ядим в сій день распятія (св. Мат. 9:15). Аще кто будет много немощен, или престарѣлся, и немогій пребыти постен, дается ему хлѣб и вода по захожденіи солнца“. — Що до великої суботи, то так читаємо в давних типаках: „Долженствует же еkkлiсiарх имѣти оласство, да егда скончается літургія, будет час 2-й ноши (себто 8 година вечер). По отпустѣ же исходим из церкви в трапезу, и сядем кійждо на мѣстѣ своем, с безмолвіем и со благоговѣнством. И абіе входит келарь и дает братіи по единому укругу хлѣба: Якоже бы просфоры, на то уготовлены, в пол литры (здається від librae = 1 Фунт) хлѣбы, умѣрены равны и по 6 смоквей, или фініков, и по единой мѣрнѣй чаши віна. А идѣже в коих странах віна нѣсть, испивают братія квас от меда или от жита. Смокви же обрѣтаются на множайших странах. Нам же вкушающим предложится чтеніе великое, в дѣяніях святых апостол от начала. — Вѣдомо да есть, яко в завѣщаніях св. апл. и индѣ паки отцы, даже до куроглашенія (по опівночи) повелѣвают отговѣвати вѣрным. Святый же б — й собор до полунощи повелѣвает. Типіцы же, студійскій, іерусалимскій, и святыя горы (на Атоні) до конца 3-го часа ноши (до 9-й години вечера) глаголют совершати службу и тако ясти: Ничтоже ино, но хлѣб, и оwoщіе, и мало віи, якоже мню. Сія убо вся мы сочетавше, сущым у нас о Христв братіям предложихом, якоже и предречеса по отеческому уставу, яко да купно, ввсегда зайдет солнце, клепати (дзвонити), идѣже доспѣет отпуст“. По вечері читається дальше Апостол. „Братіям же всѣм с прилѣжаніем послушающим и да не будет лѣтъ ни единому же на сон предати себе, бояшеся скверны искусителя врага: в таковых временѣх и мѣстѣх тщится враг осквернити нерадивыя и многосомливыя монахи“. — По сім слідує: „Начало с богом святым, пентікостарія, сирѣчь пятдесятницы.“

Отсе бувби — дуже в скороченні — поданий устав що до великаго посту, яким способом (образом) мали його монахи заховувати і то, як бачимо з ріжних наведених типиків, в цілій восточній церкві. Очевидно приписи ці, спрещизовані до подобиць, свідчать одночасно, що вони вироблялися протягом довгих віків практик Египетських і Тевайських „отшельників-монахів“ і їхніх уставів, відтак анахоретських монасти-

рів (кіновіїв-общежителств), а між ними трьох найзнатніших: Нитрійського, Скитського, Келліотського монастиря, знаних вже в IV—V віці, а відтак лаврів (laura = узкий прохід, улица, печера пустинної гори) палестинських з їхніми уставами і „спудеїв-монахів“, що були якби посередниками і об'єдинителями чисто-монастирської богослужбової практики і соборної мирської, через що вплинули вони не мало на вироблення єрусалимського устава, якого у нас на Русі придержуваносся. І хоч остаточну редакцію наведених уставних приписів можна віднести до 8—9 віку, то одно є певне, що устами дотичили виключно монашої братії, а дотично мирських християн, то практика посту відносилася більше до числа днів посту. Що до страв і часу їдженя, то мусіли бути різні практики т. зв. різні образи посту, як се видно із найдавніших церковних історичних жерел.

(Докінчення буде).

Зі світа.

Австрія. Місто Лінц приготується до торжественного посвячення єпископської катедри, під візванням Неп. Зачатої Діви Марії. Довго будовано сю святиню, так що справді можна сказати, що тільки повні віри середні віки могли здобутись на щось подібне. На її посвячення мають зїхатися многі єпископи, архієпископи і кількох кардиналів. Від нас буде на сім святі єпископ Йосафат Коциловський, де відправить архієрейську Сл. Божу, на якій співатиме український хор із Відня.

Голандія. Тут ведеться оригінальна боротьба против проклонів: на різних видних місцях є великі трівкі афіші, котрі взивають людей, щоб не проклинати. Так на заліз. дворці в Ротердамі є афіш: „Коли віриш у Бога, то почитай його і не бери його імени надармо. Колиж не віриш у Бога, то загалом не користайся тим імям, бо станеш смішним, а ближнього обидиш.“

Греція. Наслідком політичних змінливих орієнтацій найбільше терпить тут релігія і церковні справи. Се відноситься в рівній мірі як до народної (православної), так і до католицької Церкви. Передусім партійність розбила всяку релігійну єдність, нема одностайного проводу, а за тим, вкорінилася разяча байдужність і грубе незнання в церковних річах. Сумне становище православних і католиків використовують Жиди, і цілою силою вдираються там, де досі панували християни.

Італія Рим. Дня 1. III. Папа прийняв на окремім послуханню комітет, котрий робить приготування для торжественного обходу тзв. „Святого Року“ (1924) і місійної вистави в Римі.

Котрі держави мають своїх послів при Ватикані?
З почином 1924. р. отсі 32 держави мали своїх дипломатичних представників при Апост. Престолі: Аргентина, Австрія, Баварія, Бельгія, Болівія, Бразилія, Велика Британія, Гайші. Голяндія, Гондурас, Екватор, Франція, Нікарагуа, Німеччина, Монако, Панама, Парагвай, Перу, Польща, Португалія, Румунія, Сан Домінго, Сан Сальватор, Іспанія, Югославія, Чиле, Кольомбія, Костарика, Чехословаччина, Мадярщина, Венезуеля, Урагвай.

Персія. Ся країна, так мало досі податна на благододні впливи католицької акції, починає тепер оказувати познаки надійного відродження. Всюди замітне велике заінтересовання католицькою місією, котра довгі літа зустрічала тільки на труднощі і перепони з боку місцевих несторіянів. Вже тепер можуть тамошні місіонарі мати се вдоволення, що їх довголітна праця не пішла на марне, бо от — звідомляють часописи — що кілька важних місцевостей громадно перейшли на католицизм. Цілком оправданою є отже надія, що — як каже *Civ. Cat.* 1924, 1. 184, — незабаром всі несторіяни Персії найдуться в кат. Церкві.

Росія. Як чеські й білоруські газети пишуть, жінка Леніна („бабушка“ Ульянова), займаючи високу посаду в шкільному міністерстві, задумала знищити в усіх публичних бібліотеках усі твори з релігійним змістом, як також такі, де пишеться про політичну та горожанську свободу. Має се бути виконане до кінця мая с. р. — Якщо воно правдиве, то свідчить про поворот до понятя Омара, що спалив славетну александрійську бібліотеку...

Франція. Люгдунське Т-во св. Івана Золотоустого зачало видавати від січня с. р. місячник „Вѣра и Родина“, призначений для російських емігрантів. Крім сього в місті Lille основано дух. семинар, під віванням св. Василя, який у першій мірі має виховувати богословів, готових на місійне діло до Росії. Питомці слухають викладів на кат. університеті, котрий позістає під проводом оо. Домініканів і роблять приречення, що остануть вірні своему східному обряду.

Після відкликання дотеперішного представника Франції при Апостольським Престолі, Карла Жоннарта, уряд цей повірено тепер новому амбасадорови, Дульсетови, дипломатови зі школи *Roissacé*. Дня 1. І. ц. р. папа прийняв його на торжественній авдієнції, підчас якої новий відпоручник французької республіки предложив свої номінаційні папери.

Загально приймають часописи, що обоюсторонні взаємини між Францією а Ватиканом тепер на добрій дорозі. Як відомо, від 18 літ французька церква оставала в ненормальнім стані, тому що держава не признавала їй права на істновання. Але наслідком сих ненормальностей Церква, як така, була горою, а зате держава тратила на тім кожного року

чим раз більше. Тому вже за Венедикта XV. Франція скапітулювала і запитала урядово, чи Апост. Престол не згодився тепер наново зайнятися справою правного становища Церкви у Франції. Щойно недавно, за Пія XI., світ довідався про кінцевий вислід довгих переговорів і укладів. Папа Пій XI. погодився на основання т. зв. „епархіяльних Союзів“, котрі дають поруку, що їхня діяльність у нічім не буде противитися правам і привілеям кат. Церкви. Сам текст папської конституції, як теж і самі статuti „Епарх. Союзу“ подають Аста Apost. Sedis XVI. (1924) 5 сл., 19 сл.

Хина. В останніх роках тут дуже поширюється атеїзм. Від р. 1912, отже відколи Хина є республікою, основано багато шкіл, де жевріє атеїстичний напрям. Під тим оглядом вибивається особливо Народний Університет у Пекіну, де є ректором. Тсаї Йуон Пеї, б. ученик звісного Наскел-а. Коли з початком 1922 р. протестантські газети донесли, що в Пекіні відбудеться конгрес Союзу християнських студентів з цілого світа, у Хині зараз зорганізувалися дві протирелігійні ліги (в Пекіні та Шонгою) з гаслом: „Не признаємо нічого крім Духа Науки. Кленемося, що знищимо отруйне релігійне лихо!“ І зараз по відбуттю згаданого христ. конгресу Китайці відбули „indignation meeting“, де головним речником був ректор Тсаї Йуон Пеї, який між иншим сказав: „Треба би відобрати університетську диплому кождому, хто є приклонником якоїнебудь релігії...“ Європу, заражену атеїзмом, повздержує життєдайний дух християнства; але до чого то дійде, коли європейська зараза розростеться в поганських народах?!

Чехія. Порівнюючи теперішнє життя в чеській республіці з життям минулих літ, треба сказати, що воно йде до ліпшого. Передусім це життя стало тепер інтензивніше. Всюди відбуваються прощі і процвітає католицька акція. Жертвенна суспільність мало що не на цілім просторі чеської вітчизни закупила дзвони до своїх церков, яких не було тут від часів великої війни. Вірні горнутья до церков на богослуження і громадно наповняють храми Божі що неділі і свята. В виду сього й чеський уряд уступив уже в дечім із свого дотеперішного ворожого становища і пішов у неоднім на зустріч католикам. Так напр. годиться згадати, що уряд признав велику скількість свят святочними днями, відступив декілька церков (загарбаних) знова католикам, без заміту прийняв католицьку виборчу лісту, приобіцяв полекші католицьким учасникам, які сього року прибудуть на велеградський зїзд і т. и. Словом — тут іде до ліпшого. Від кінця минувшого року (23. XII.) мають грекокатолики в Празі аж дві церкви: церква св. Хреста віддана для католиків російського обряду, а церква св. Івана Непомука для католиків українського обряду.

Югославія. В „Катол. Листі“, що виходить у Загребі,

в ч. 2, з с. р. опублікована обширніша стаття під заг. „Релігійні відносини між Поляками та Українцями — Вразіння з подорожі по Польщі“, в котрій автор, хорватський священник, Др. І. Обершкі, дуже різко виступає проти польських метод на релігійнім та на національнім тлі. На жаль — з огляду на цензуру — не можемо наводити його слів.

Сербський часопис „Хрищанські живот“ в ч. 12, з 1923. р. в редакційній статті накинувся на папську енцикліку з нагоди 300-літніх роковин св. Йосафата, та підносить проти св. Йосафата звисні нам закиди: як він переслідував православних і як тепер католи. Польща робить з православними... Розуміється: се інспірація російських емігрантів. Йому відповідає „Католичкі Ліст“ (ч. 4, з с. р.) та завважує, що всі грекокатолики осуджують поступовання Польщі що до православних (оригінальних слів годі навести з огляду на цензуру).

Нові книжки.

Руски Календар за южно-славянських Русинок на преступни рок 1924. Видатель и властитель „Руске Народне Просвітне Дружство“ у Руским Керестуре. Стр. 200.

Календар містить у собі кілька світлин, на першому місці фотографію теперішнього св. Отця та Митрополита Андрея гр. Шептицького. Просвітний рух між бачванськими нашими братами в тім календарі дійшов уже до вершин. мова вже зовсім чиста, правопис послідовний, добір статей ріжнородний. Ексцеленція наш Митрополит, котрий переглянув сей календар, відозвався: „Я не припускав, що се такий гарний календар!“ В календарі поміщені деякі вірші також українською книжною мовою. З публікацій найважнішою є поема „Препасц виніци“ себто „Пропасть винограда“ (о. Г. Костельника), про яку Бачванці пишуть: „моглиб нам її позаздрити й літератури далеко більших народів“. Щасть Вам, Боже, рухливі Бачванці! Коли Ваша галузь, відорвана від матірнього пня, зеленіє, так се для нас запорука: що й матірний пеня, хоч його тепер пригнітують зимові сніги й леди, зазеленіє й процвіте...

Русское Слово, Еженедільна народная газета. Пряшевъ, годъ изданія І. Номеръ 1. Дивний біг історії національного розвою українського народа! Українці пряшівської єпархії се останні наші „kresowcy“, перемішані зі Словаками. Їх мова в сути річі та сама, що й мова бачванських Українців (бачванські Українці походять саме з території пряшівської єпархії). По 1918 р. там найсильніше загніздилися галицькі москвофіли „старого стилю“ з московською мовою та з „православієм“... А тло знайшли пригоже, бож інтелігенція була змадяризована, нарід говорить зісловаченим діалектом... отже

коли треба вже вчитися по „руськи“, то нехай буде по „руськи“... „Русское Слово“ (якого батьком певно є преосв. Няради) виступає в обороні релігії (католицизму) та має напрям „народний“. Але щоб не втратити тла під ногами, пише ніби „руським“ язиком (головна тут етимологія)... Акомодация до обставин — так, як і в Бачванців. Але — нехай різні дороги, щоб тільки вели до одної цілі: щоб наш нарід жив і розвивавсь. — К.

Проф. Д-р Михайло Лозинський: 3 Новим Роком 1924. Теперішній стан будови Української Держави і задачі західно-українських земель. Женева 1924. Накладом автора. Стр. 75. Автор подає чиодну цінну думку. Так пр. „В негативнім ми часто маніфестуємо всеукраїнство“.

Науковий Календар німецький для катол. священників. „Taschenkalender und kirchlich statistisches Jahrbuch für den kathol. Klerus“ — видаваний в Баварії в Регенсбургу (Verlagsanstaltvormals Manz) — помітив так в 1923. як і 1924 р. — як се було і перед війною — історично-статистичні відомости про гр. кат. церков, як також за лат. церков в Галичині і православну в б. Австрії, написані через о. И. Ганкевича з Красного на Поділлю. По обширнім відділі календарським в тім календарі є розправи і пояснення, головнo щодо нового кодексу канон. права; потім є статистика церк. загальна (римська курія, конгрегації і трибунали). Дальше є статистика кат. епархій, котрі перед війною належали до Німеччини; з австр. епархій були і є поміщені західно австр.; угорські не були і не є поміщені. Рівнож швайцарські епархії поміщені. В Календарі на р. 1921. читаємо в рубриці Theolog. Fakultät an der Universität (Wien) між професорами: Dr. Ignaz Seipel, Minister a. D. Nationalrat, Honorarprofessor für Moral. То теперішній канцлер австр. держави.

Поступ, число 3. Дуже гарна стаття в ньому: Д-р Яр. Гординський: В чім лежить вартість католицької літератури?

Благовѣстник, ч. 5 і ч. 6. В тих числах знаходяться звіти про апостол. діяльність ужгородського єпископа Антонія та пряхівського Апостол. Адміністратора еп. Діонізія Няради.

Нові книжки на індексі. Декретом з д. 12. І. ц. р., св. Конгр. S. Officii поставила на індекс заборонених книжок отсі твори: Manuel biblique ou cours d'Ecriture Sainte à l'usage des séminaires — Т. III. 12 вид. Париж 1907; Т. IV. 12 вид. Париж 1909; Т. III. 13 вид. Париж 1910; Т. IV. 13 вид. Париж 1911 — всьо Новий Завіт. Далі, Старий Завіт — вид. 14, Т. I. Париж 1907; Т. II. Париж 1920. Вкінці, Новий Завіт — вид. 14, Т. III. Париж 1913; Т. IV. Париж 1916; Т. III. (Новий Завіт), вид. 15, Париж 1920.

В С Я Ч И Н А.

Новий єпископ для американських Українців. Святійший Отець дня 8. III. с. р. іменував на єпископа для гр.-кат. Українців в Сполучених Державах північної Америки о. Василя Такача, духовника в ужгородській богословській семінарії. Отже по кількох літах відтягання (з тих чи з сих причин, в се не можемо входити) діждались тамошні наші браття свого архієрея. Номінація сталась після первісної умови: що раз буде єпископом Українець з Галичини, а другий раз із Закарпатчини. Закарпатських священників у Сполучених Державах є більше, як наших, отже така умова була вповні оправдана. Та в її виконанню заходили трудности доти, доки існувала давна Малярщина, і між її гр.-кат. клиром володів мадярський дух. Тепер обставини зовсім змінилися. Духовенство на Закарпатчині перебуває національне відродження, а те, що в Америці, вже зовсім позбулося мадярського духа. Так для нового єпископа склались пригожі обставини, й є всі дані, щоб він оба табори нашої американського духовенства злучив в один табір, оживлений не лише одною вірою та обрядом, але також одною національною свідомістю та й загалом психікою. Ми віримо, що при щирій підмозі духовенства новому єпископови дійсно вдасться се зробити.

Про особу нового єпископа всі видніші особи і часописи на Закарпатчині, які мають католицьку й „народну“ (українську) орієнтацію, висказуються як найкраще. Номінація родився в селі Вучкове (на Марамарощині) р. 1879; походить зі священничої родини. Богословські студії скінчив в Ужгороді; рукоположений був 1902 р. Яко священник ревно працював на різних посадах. Щирим серцем вітаємо нового владику, бажаючи йому обильної Божої ласки й обильних успіхів в апостольській праці над народом, котрого Боже провидіння так тяжко допитує. А маємо надію, що наші галицькі браття там у Америці приймуть свого нового архієрея з повною відданістю й любовію. — На многая літа, Владико!

Помер наш „Дзядзьо.“ Отець пралат Ізидор Дольницький помер дня 22. III. с. р. в 94 р. життя. Похорони, на котрих у церкві св. Юра проводив сам Високопреосв. Митрополит при асистенції Преосвящених Йосафата і Йосифа та численного духовенства, відбулися 24. III. В слідуєчому числі „Ниви“ присвяtimo Покійному ширшу згадку. А тут скажемо лише стільки: Помер великий і святий чоловік, якого — колиб був жив у давних часах, доки християнська загальна опінія канонізувала святих — певно небавом проголошено би святим.

Кількість кат. єпископів і священників виказують слідуєчі числа: на цілім світі є 1650 кат. єпископів, 380 мі-

сійних єпископів, 300.000 священників, 10.000 європейських і американських місіонарів, 30.000 місійних сестричок.

Ювілейні ласки в річницю смерті св. Йосафата. Аста Ар. Sedis (XVI. 37.) поміщують лист папи Пія XI. до єпископа Ігнатія Дубовського, яким наділюється великими ласками цілу луцько-житомирську (лат.) дієцезією з нагоди пропам'ятного Свято-Йосафатівського ювілею.

Ювілейний концерт у Дрогобичі. Дрогобицькі громадяни святкували дня 24. II. ц. р. 300-літні роковини смерті св. Йосафата окремим концертом. Програма свята не полишила ніщо до бажання. Рівнож і учасників та гостей була повна сая. Межи прибувшими був теж Преосв. Йосафат, єпископ перемиський. Святочний настрій старалися заколотити декілька осібняків, що то бажали свистами, невмісними „Zwischenpußами“, а навіть уличними криками змусити промовця, о. Й. Скрутня ЧСВВ, до мовчання. Сей одначе гідно і побідно довів свою мову до кінця. Між поважними громадянами було почування певного рода стиду за про сі погані виступи кількох змобілізованих крикунів. *І. П.*

В справі ікон св. Йосафата. До іконографії св. священомученика Йосафата й історії культу Його в нашій галицькій церковній провінції потребую по змозі як найдокладніших відомостей про старі ікони Святого, які доховались до наших часів. При ласкавій допомозі добрих людей зібрав я вже над сподівання багато даних, де є такі ікони, але не маю ще всіх описів ні всіх фотографій. Тому прошу сердечне цією дорогою всіх Високоповажних Отців, які мають у себе або знають старі ікони св. свщмч. Йосафата на дереві чи на полотні, щоби зволити прислати мені хоч у загальних начерках опис цієї ікони, або ще краще, по змозі, фотографію її. При описі інтересне для мене, чи ціла особа, чи погруддя, які ризи, як зложені руки, яке лице, борода, волосся, очі, чоло, як стремить топір, де жезло, мітра, вінець, пальма, ангели і т. д., який вираз лица, який патос. Як що можливе, прошу інтересніші ікони прислати до Національного Музею на місяць травень до ювілейної виставки зглядно до скопювання. Кошти пересилки зверне Дирекція Музею, або підписаний.

У Національнім Музеєві (вул. Мохнацького, ч. 42) є іконописна школа, яка артистично відновляє старі або вшкоджені ікони св. Йосафата, з історично вірними чертами лица. Саме тепер є в Нац. Музеєві на виставці гарно виконана лицева ікона св. Священомученика, кисти артиста-археолога д. В. Пещанського: Святий молиться перед Матерю Божою Полоцькою, а довкола Нього 6 сцен із його життя й муки. Звертаю увагу Всечесних Отців на цю ікону, а за ласкаві інформації про старі ікони Святого Йосафата вже заздалегідь сердешне дякую. *Еп. Йосиф Боцян, Підгірці к. Золочева.*

Дивні явища... При дорозі, що веде з місточка Калинівки до станції Жмеринка, на Наддніпрянщині, стоїть старий хрест, прикрашений мідяною бляхою з Розп'яттям. В серпні минулого року проходив біля цього хреста відділ красноармейців. Один з них стрілив до хреста. Куля прошила розп'ятого Христа, а красноармейці, сміючися, пішли далі. Коли вістка про той вчинок розійшлася між дооколичним населенням, кількох селян удалося на те місце, щоби переконатися, що так дійсно є. Вони побачили, що з постріленого місця по спорохнявілім дереві тече кров. Тогож таки дня мешканці Калинівки, Жмеринки й кількох дооколичних сіл зібралися довкола хреста, молилися й били поклони. Слідуючих днів стали сходитися прочани з цілого повіту, а навіть з дальших околиць. Всі прочани були дуже обурені на красноармейців, а то обурення занепокоїло влади, які взялися справу розслідувати. Винницька чрезвычайка вислала спеціальну комісію, в склад якої входили учені-хеміки, щоби ті дослідили, чи це не якась штучка населення. Комісія однакож не оголосила вислідів слідства, а післала тайний рапорт до Москви. В рапорті мало бути написано, що комісія не могла ствердити ошуканства. З постріленого місця випливає дійсно темно-червона теч, яку населення вважає за кров. Вислідів наукового дослідку тої течі також не оголошено. В одній зі совітських газет було написано, що поїзд, який їхав до Києва, мусів задержатися в полі ізза великого натовпу людей, що зібралися коло хреста. („Новий Час“.)

Переїгровування. Наші політичні партії під теперішню хвилю переїгровуються, а якось так, що людям відтятим од центра, тяжко визнатися на властивих контурах, напрямках, гаслах. Тому пишуть до нас деякі: Щоб ми супроти теперішніх наших політичних партій займили виразне становище і вказали дорогу тим усім, котрі мають повне довіря до „Ниви“. Се однак для нас неможливе, бо „Нива“ не є політичним часописом (а раз зайняте становище треба би опісля безнастанно обгорювати). Можемо Впрп. і Всч. ОО. Собратам лише тільки сказати (зі становища посторонного видця): 1) майже всі наші теперішні партії радо прийняли би духовенство до свого союзника, бож ходить їм о більшість та вплив на народ; 2) певна річ: що в недалекій будучности головна боротьба зведеться між двома скрайностями: між комуністами та тою партією (чи може компльотом кількох партій), котра на першому пляні матиме релігію й націоналізм. Се тому так, бо посередні партії менш чи більш ліберальні, чимраз більше тратять свій „урок“ тому, що їх лібералізм у справах релігії, морали, суспільних реформ блідне супроти комуністичних кличів. 3) Само собою ясно, що духовенство повинно стреміти до скріплення свого впливу (для охорони віри й народу), отже повинно підпомагати ті партії і приставати до тих, в котрих є бодай завязки для широї й рішучої оборони віри та Церкви нашого

народу. При відповідній акції зі сторони духовенства в нинішніх обставинах, саме та партія легко може стати найсильнішою. Словом: духовенство повинно використати нинішнє „перегрупування“.

Редакція.

Пишуть до нас з провінції:

Głos Polski, тижневик тернопільський, орган związku ludowo-narodowego, поміщує в 8 ч. з 2 марта 1924, три оригінальні артикули. Ми на провінції рідко читаємо польські газети, ще найбільше читаємо Kurj. Lw. або Rzeczpospolit-y, але ті 3 артикули Gł. Polsk. аж дуже характеристичні; перший п. з. „Kto wier sieje, burzę zbiera“ розписується в I. части: Про chwalby (україн. газет) dla Ukrainy sowieckiej, в II. ч. „księża ruscy powierają bolszewizm“, в III. ч. (найглупіший): Jak im się parafjanie odwzeczają“ є II-ий артикул „postępy organizacji ukraińskiej“ менше зловбний і не так глупий; III-ий „Rusini szpiegują mi wojskowymi!“ Не знати де в тих артикулах кінчиться злоба, а де зачинається глупота.

В п'ятницю сиропустну, як пише „Наш Прапор“ ч. 41 на першій стороні грубими буквами в великім анонсі, — великі вечерниці наших техніків. До нашої читальні Провсвіти приходить „Н. Прапор“ і мої парохіяни дуже дивувалися, як то можуть бути публичні танці в п'ятницю — до того сиропустну! Як то витолкувати людям і собі? Чи то для інтелігенції єсть инший закон як для простолюдина? Просимо о поясненне*).

Бл. п. о. Лев Джулинський з Лапшина, видаючи книжки „місйні“, помістив був в книжочці міс. ч. 5. всі молитви, заповіді, 6 правд і т. п. Книжка коштувала 3 крейцарі. Чи не могло би тов. св. Павла — згідно видавництво ОО. Василіян — видати тепер таку книжечку в 2 виданнях. одну українськими буквами, другу латинськими, бо тепер щойно на III. степені в школі з польським викладовим язиком учать української азбуки — а як учать! А в многих школах рег nefas запровадили язик польськ. викладовий! Піддаю тую гадку тов. св. П. як і ОО. Василіянам до узнання.

Н.

*) З різних сторін провінції відносяться до нас з тими самими жалобами. „Нива“ сьому лихови не зарадить. Краще було би звертатись з тим до наших дневників, які мають вплив на світських людей. Ми зі своєї сторони робили деяким нашим виднішим людям уваги з того приводу, однак нам відповіли, що в місті, де балі зачинаються щойно около півночі, краще робити бал у п'ятницю (на суботу) чим у четвер... В тому є досить рації, однак бодайби для уникнення соблазну прошено о диспензу... Тай загалом того балювання в нас у останніх роках за богато (але так тепер всюди на світі). Контрасти людсьи володіють: пристрасть тягне саме до того, що заборонене, неказане, невідповідне...

Редакція.

Наше Всч. Духовенство для „Рідної Школи“. Досвід показав, що наші діти, виховані в польських школах, дуже часто не лише тратять національне почуття, але також скорше чи пізніше змінюють свій релігійний обряд. Таким чином не лише нація тратить своїх будучих громадян, але й наша Свята Церква тратить вірних.

Цьому великому лихови має зарадити „Рідна Школа“. Тому не лише український нарід, але й наша Свята Церква, а в першій мірі її Служителі — наше Всч. Духовенство мусить як найстаранніше заопікуватися „Рідною Школою“ і дати їй матеріальну змогу для удержання нашого приватного шкільництва.

На цю обставину ми не раз звертали вже увагу і взивали наше Всч. Духовенство, щоби не лише само вписалося в члени „Українського Педагогічного Товариства“ та сплачувало обов'язковий 1% податок на „Рідну Школу“, але й між вірними ширило ідею „Рідної Школи“ та приєднувало для неї членів. На жаль тільки невеличка частина пішла за нашим голосом і сповнила свій обов'язок. Решта ще не зуміла вийти з давньої байдужности.

Та байдужність мусить бути перелома на. „Аз єсть пастир добрий“ — мусить найти практичне примінення в першій мірі у кожного Священника! Нагода до цього луcaється на кождому кроці, а в день Світлого Празника Воскресення Христового, який заразoм являється днем „Рідної Школи“, мусимо доложити всіх сил, щоби дати „Рідній Школі“ моральну і матеріальну поміч.

Отже передусім кождий Священник нехай поставить своїм обов'язком приєднати членів для „Рідної Школи“. Зібрати членські вкладки і зі списом членів переслати до Головної Управи Українського Педагогічного Товариства у Львові, Ринок ч. 10, 11 п. В списі членів подати: 1) біжуче число, 2) імя й назвисько, 3) заняття, 4) коли вступив в члени, 5) висота сплаченої членської вкладки та 6) примітка. Членська вкладка на цілий 1924 рік виносить вартість 12 яєц (себто 1 яйце місячно), що числячи по теперішнім львівським цінам робить 2 міліони мп. на рік.

З огляду на те, що Писанка на „Рідну Школу“ починається вже з Великим Тижнем, зволить Всч. Духовенство подбати також, щоби при Божих Гробах в кождій церкві складано жертви на „Рідну Школу“, а в сам день Празника виголосити при нагоді відповідну проповідь та піти з тацою і взагалі при кождій іншій нагоді постійно памятати на „Рідну Школу“.

Церква й Нарід у великій небезпеці. Ратувати їх через „Рідну Школу“ — це обов'язок передусім нашого Всч. Духовенства. І ми надіємося, що воно цей обов'язок сповнить!

Просимо в першій мірі користуватися подвійними чеками, невикористані в квітні, тратять вартість. З 1-шим маєм

входять в життя лише потрійні чеки. Звертаємо при цьому увагу, що з огляду на високі кошта поштової маніпуляції, не оплатиться посилати менших сум як 2 міліони мп., а по зможі старатися посилати більші суми нараз.

Дістаємо до оповіщення. Нові зголошення о місії під проводом ОО. Василян не будуть узгляднені вже з сьому році. *О. Йосиф Заячківський* ЧСВВ. наст. місій.

Доповнення. В попередньому числі „Ниви“ в некрольогу бл. п. о. Ст. Теслі через недогляд пропущено було, що „в неділю підчас перенесення тіла до церкви в парохіяльнім домі попрощав покійного Божим словом о. Онуфрій Захарків з Мединя.“

Книжку „Біблійні образки — перші початки науки релігії“ замовляти на адресу: Св. С. Біленький, Львів, Здоровля 12.

Вино богослужебне для Всч Духовенства Львівської Дієцезії. 500 літрів токай самор. з р. 1917 — літра 30 чеських корон — фляшка по 21½ чеськ. корон (в марках по курсі дня).

354 літрів токай самор. з р. 1921 по 29 ч. к. — фляшка по 21¼ ч. к.

280 літрів ток. самор. з р. 1911 — літра по 32 ч. к. — фляшка 24 ч. к. Вино видає о. Семчишин Дмитро, Арх. Сутрудник (Львів, п. св. Юра 5) від 1. квітня с. р. Гроші приймає від тепер поштою і особисто бр. Йосиф Ч. С. В. В. в Митроп. палаті. У кого з Всч. Отців є чисті фляшки з вина, буде ласкавий привезти, бо инакше фляшка коштує 1 ч. к.

ПОДЯКА

Всечеснійшим Отцям, які зволили своєчасно переслати належитість за книжку: *Ю. Кміт: Проповіди на свята цілого року.* — **Просимо Тих**, хто цілком залягає або не переслав повної належитости, ласкаво **вирівнати свій довг, як найскорше.** Почта дорога — просимо не змушувати нас до непотрібних видатків. Хто ще не має книжки — замовляйте у нас.

„ВІДБУДОВА“ Спілка з обм. **ЛЬВІВ,**
порукою **Словацького ч. 14.**